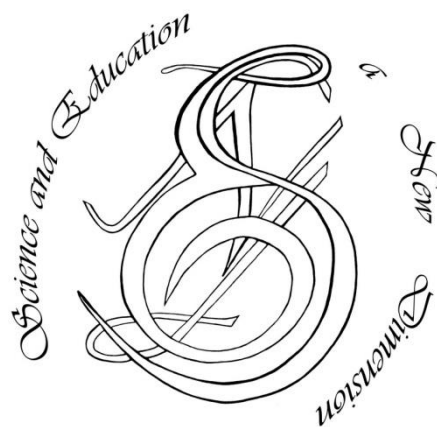

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

p-ISSN 2308-5258

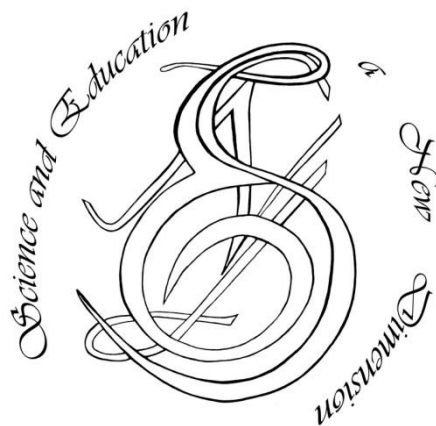
e-ISSN 2308-1996

VI(29), Issue 178, 2018 Sept.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29>

Humanities and Social Sciences

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

ART HISTORY	7
Літературна і кінематографічна версії повісті М. Хвильового «Сентиментальна історія»: спільне й відмінне <i>В. В. Чуйко</i>	7
Glamor in fashion design: form-forming, figurative and meaningful potential <i>O. N. Lahoda, V. V. Budiak</i>	11
ECONOMICS	14
Проблемы и перспективы развития международного туризма в Украине <i>Е. Е. Юрченко, С. А. Юрченко</i>	14
Бізнес-освіта як інструмент забезпечення інформаційної безпеки сімейного бізнесу <i>М. М. Купалова</i>	18
Особенности моделей корпоративного управления Украины и Китая <i>В. Ф. Пуртов</i>	22
PHILOSOPHY	27
Гендерна освіта як чинник гармонізації стосунків у сучасному суспільстві <i>Л. Ю. Левченко</i>	27
HISTORY	31
Tradition of prey in the Cossack environment of the XVI - XVII centuries <i>O. S. Amelina</i>	31
LEGAL SCIENCES	33
Правова й політична культура української еліти <i>О. В. Минькович-Слободяник</i>	33
Отдельные правовые механизмы пресечения незаконного оборота древесины в Украине <i>Н. А. Петрова, В. В. Нежевело, А. В. Шульженко, М. Ю. Кузнецова, И. А. Кравченко</i>	38
Методологічний інструментарій дослідження проблематики адміністративного управління у сфері охорони здоров'я <i>О. О. Терзі</i>	42
POLITOLOGY	46
Some attempts to predict voters' electoral behavior in Ukraine after "Revolution of Dignity" of 2013-2014 <i>О. V. Nosenko</i>	46
RELIGIOUS STUDIES	49
Особенности католического миссионерства у біблійному, релігійно-філософському та практичному вимірах <i>М. Колісник</i>	49

Вплив релігійної філософії П'єра Тейяра де Шардена на зміст рішень Другого Ватиканського Собору <i>М. Колісник</i>	54
SOCIAL COMMUNICATION	59
Популяризація наукових результатів в умовах сучасного інформаційного світу <i>Г. І. Комащенко</i>	59
Інтернет-портал мережі військових бібліотек України: структура та основні інформаційні складові <i>О. М. Островська</i>	62
Особливості функціонування формату студентського радіомовлення: американський та український досвід <i>Г. І. Ренська</i>	65
Сучасне бачення комунікаційних функцій в соціальних комунікаціях <i>Т. І. Сащук</i>	69
Літературні твори на шпальтах “Тернополя вечірнього” в контексті трансформації видання в період суспільних змін 1990-1991 рр. <i>О. К. Вільчинський</i>	72
Формування образу тематичних сторінок університетів в соціальній мережі <i>А. Волик, П. Катеринич</i>	75
Information search as a document heuristic factor <i>О. М. Zbanatska</i>	79
SOCIAL SCIENCES	82
Volunteering as additional resource for inclusion autistic children in sociocultural environment <i>Т. О. Hladun</i>	82
Соціологічне співставлення феноменів політичної коректності та ідеології <i>О. В. Нехаєнко</i>	86
TOURISM	89
Features and prospects of event tourism in Ukraine on the example of Transcarpathian region <i>V. F. Kaluha, S. I. Uliganets, L. V. Melnyk</i>	89

ART HISTORY

Літературна і кінематографічна версії повісті М. Хвильового
«Сентиментальна історія»: спільне й відмінне

В. В. Чуйко

Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)
Corresponding author. E-mail: tarasenkovika645@gmail.com

Paper received 05.08.18; Accepted for publication 10.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-01>

Анотація. У статті проаналізована проблема взаємодії літератури й кіно (на матеріалі повісті М. Хвильового «Сентиментальна історія» й фільму О. Муратова «Геть сором!»). Виявлені спільні й відмінні риси першотвору та його екранізації. Просліджені прийоми та засоби перекодування літературного твору в кінопростір, зокрема зіставлено й проаналізовано хронотоп, звуко-зорові образи, сюжет і фабула, мова першотвору і його кінематографічної інтерпретації.

Ключові слова: перекодування, взаємодія літератури й кіно, кінозасоби, екранізація, кіноадаптація.

Проблема взаємодії літератури та кіно цікавить багатьох вітчизняних і зарубіжних літературознавців і мистецтвознавців. Цьому питанню дослідники (зокрема Є. Габрилович, В. Дьомін, С. Лазарук, І. Маневич, Людмила Савенкова, Л. Фрадкін, М. Ямпольський, С. Ейзенштейн, Ю.Тиньянов, Ю. Лотман та інші) присвятили чимало праць. Проте на сьогодні воно залишається недостатньо досліджене і потребує глибшого осмислення. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю детальніше розглянути ці аспекти на прикладі екранізованої повісті М. Хвильового «Сентиментальна історія».

Кіно створюється шляхом поєднання театру, музики, фотографії, літератури і відзначається своїми специфічними ознаками й засобами творення. Його взаємодія з літературою є перекодуванням певного повідомлення шляхом розробки еквівалентів, доступних кожному з них. Але це не означає, що ці системи тотожні, адже вони передають одну й ту ж картину, образ чи ситуацію по-різному. Більш того, виявити засоби й методи, які запозичують ці два види мистецтва один в одного, неможливо, бо кожен твір (кінематографічний чи літературний) підпорядковується особливостям історичної епохи, в яку створюється, технічним можливостям та певним культурним пріоритетам.

Щоб виявити спільні й відмінні ознаки літератури і кіно, треба зіставити засоби творення художніх і кінематографічних творів. Насамперед варто звернути увагу на *звуко-зорові образи* в різних видах мистецтва. Так, у літературному творі вони виникають завдяки слову, яке використовується на позначення певних кольорів, звуків (вигуків), руху, просторового відчуття та ін. У фільмі ж вони більш динамічні, адже створюються за допомогою звукових ефектів, діалогів і монологів героїв, музичного супроводу. У стрічці «Геть сором!» спостерігається такий прийом, як ревербація, тобто процес поступового зменшення інтенсивності звука, що змушує уважніше прислухатися до сказаного, бо актор свідомо висловлюється тихіше, щоб його не почули інші. Іноді голоси Б'янки та Марлен, зокрема під час їхньої розмови в автобусі, перекриваються гудінням мотору. Прийом маскування досягається різними шумовими ефектами: рухом по-

тяга, гомоном вулиці тощо.

У стрічці шумові ефекти служать допоміжним елементом у поєднанні кадрів, допомагають передати колорит епохи, увиразнити локальні відмінності, зокрема тихого села та гамірного міста. Спостерігаються такі комбінації: монтаж зображення поєднується то з шумами, то з музикою, то з мовленням, то з мовленням, шумами і музикою водночас, як у сценах зустрічі Б'янки та Марлен, святкування Першого травня. Музика в цьому фільмі сприяє відтворенню вражень, почуттів героїв. Так, коли Б'янка звертається до Бога, спочатку звучить тиха мелодія, потім вона починає лунати гучніше, аж поки не «перекриває» всі інші звуки, навіть плач дівчини. Такий музичний ефект передає драматизм ситуації, внутрішню драму героїні.

Суттєво відрізняється в літературі і кіно позначення *часу й простору*, адже кожен вид мистецтва має свій специфічний тип хронотопу, який визначається «матерією» (за М. Бахтіним) твору. Так, письменник має можливість описати події до найдрібніших деталей, адже він не обмежений ні в часі, ні у просторі, а режисер створює фільм, орієнтуючись на певні часопросторові рамки, тому деякі моменти повинен або зовсім випустити, або подати стисло. Екранізуючи той чи інший літературний твір, режисер намагається адаптувати першотекст, бо частина фрагментів, які є у книзі, для відеоряду несуттєві. Водночас може виникати під час створення стрічки багато нових деталей та нюансів. Так, порівнюючи фільм і повість, можна чітко виокремити просторові відмінності, які насамперед стосуються зображення міста і села. Наприклад, село в літературному творі описане детальніше, яскравіше, ніж зображене у фільмі. Із того, як оповідачка розповідає про нього, реципієнт дізнається про ставлення дівчини до своєї малої батьківщини: «упала на свіже пахуче сіно» [6, 190], «На нас почала наступати синя полоска далекого лісу, з боку вже розправляло свої малинові крила золоте, як і завжди, невідоме сонце» [6, 197], «підставляла вітрові свої молоді груди, і вітер їх лоскотав» [6, 199]. З цих ширих зізнань та описів помітно, що Б'янка любила село. Завдяки сільській ідилії акцентується віра героїні в ідеали, щасливе життя, заради якого вона жертвує цими зви-

чними пейзажами і дорогими атрибутами, що супроводжували її цілих сімнадцять років.

У стрічці, на відміну від повісті, подано більш скупу картину села. Камерою схоплено лише саму оселю і степ, яким Б'янка йшла з валізами. Село ж виявилось за кадром. У картині прощання дівчини з матір'ю, оселею, селом не так помітне її ставлення до малої батьківщини, адже вона нервує, гарячково заявляє, що якщо тут залишиться, то накладе на себе руки. Отож, учинок Б'янки в екранізації можна пояснити не стільки братовими настановами, скільки власним бажанням «вирватися» з провінції.

У творах відрізняється моделювання простору. У повісті передається така модель: село – місто – згадки про село (сон) – місто; у фільмі ж просторова картина виглядає дещо інакше: місто (його фрагменти з'являються вже на початку кінокартини) – село – місто. Тут Б'янка не згадує село, адже режисер заздалегідь знав, чим закінчиться її історія. Якщо в повісті героїня може б і повернулася назад, до матері, то в кіноверсії вона покінчила життя самогубством. Кінорежисер у такий спосіб акцентує її падіння.

У «Сентиментальній історії» більш детально зображено прощання Б'янки з матір'ю (тут вона згадує своє дитинство, бабусю, настанови брата). Також у вступній частині детально описане село, будинок Б'янки, комсомольський клуб. У фільмі ці деталі редуковані, подається лише сцена прощання дівчини з матір'ю, яка призвела до суперечки, адже мати запевняла дочку, що вона робить помилку, від'їжджаючи до міста. Натомість у стрічці більш детально подається сцена самого від'їзду героїні, її прощання з селом – дорогою воно зустріла дядька, який проходив біля возу і здивовано подивився на героїню, пастуха з отарою овець, який грав сумну мелодію, начальника залізничці; у літературному творі не зустрічаються ні пастух, ні піп, ні начальник залізничці, лише вона, природа і порожній потяг. Митець «усамітнив» дівчину для того, щоб створити інтригу, тому й відразу не згадує настанови її брата, які, по суті, стали вирішальними в цій поїздки.

Суттєво відрізняється й зображення міста. У повісті дівчина приїжджає й гуляє містом одна, смакує його принади, їсть полуницю, морозиво, їй зустрічаються на шляху проститутки, які «страшенно лялися, так що мені кілька разів почервоніли уші» [6, 190]. І тільки під вечір зустрічає на алеї «Синього кабачка» Лізбет. У стрічці ж приділено більшу увагу зображенню міста разом із маркерами того часу, в який відбувається дія. Так, після того, як подруга зустрічає Б'янку на пероні, дівчата йдуть містом і бачать із вікна оголених проституток із гаслами: «Геть сором!» [6]. Глядач відразу розуміє суть назви фільму, що ж саме мав на увазі режисер під словом «сором». Мешканці міста насміхаються над цим випадком, проте зрозуміло, що для них це не нове явище, а сама Лізбет коментує його так: «Це нудисти, проповідують натуральне життя, кажуть, що цивілізація загубить людину» [6]. Таким чином О. Муратов акцентує аморальне життя міста, що протистоїть селу, яке зберігає народні традиції, і натякає на те, що героїня, влившись у це середовище, уподібниться до інших.

Режисер, урахувавши час зйомки фільму, не при-

ховує назву міста, проте й не акцентує – глядач може побачити її на залізничному вокзалі, коли Б'янка провела свою подругу на потяг. Цікаво, що назва написана не українською, а англійською: Charkov. Назви вулиць у фільмі лишаються анонімними, в повісті їх називає оповідачка (йдеться про вулиці Повстання, Делаглуза). У фільмі «Геть сором!» наочно відтворено колорит тієї епохи, в яку жив М. Хвильовий. У кадрах глядач бачить вулиці міста, кіоски з морозивом, інформаційні плакати на стінах будівель, оголошення. Привертає увагу, зокрема, афіша пригодноцького фільму режисера Фавста Лопатинського «Синій пакет», що був знятий у 1926 році і став, по суті, першою самостійною спробою режисера відбити романтику боротьби і кохання, адже у стрічці показано, як привезений коханою синій пакет рятує юнакові життя. Режисер, отже, акцентує на атрибутах доби, тим більше, що окремі кадри фільму «Синій пакет» були зняті в Харкові та Люботині Харківської області. О. Муратова як режисера зацікавила доля репресованого Фавста Лопатинського, тому афіша фільму «Синій пакет» була знаковою у стрічці «Геть сором!» [4], бо актуалізувала долю жертв репресій.

Також у стрічці зображені характерні для того часу збори членів партії, на яких обговорювалися питання поведінки окремих представників соціуму, зокрема Кука, детально змальовано святкування Першого травня, розмови Б'янки з іншими працівниками редакції, які весь час намагалися переконати дівчину в тому, що найголовніше в житті – вміти продавати власне тіло. Тому на структурному і фабульному рівнях фільм помітно відрізняється від оригіналу, містить чимало кадрів, що доповнюють літературну версію.

Часові межі фільму теж відрізняються від першоджерела. Так, у літературному творі події охоплюють трохи більше року, оповідачка виокремлює фрагменти з життя і супроводжує їх певною порогом року: від'їжджає до міста навесні, далі, за словами Б'янки, минають літо, осінь, настає зима, потім знову весна, літо, і на цьому етапі оповідь обривається. Час у повісті змінюється так само швидко, як і настрої, поведінка та погляди Б'янки. У фільмі немає такого чіткого розмежування, глядач може лише здогадуватися про те, яка пора року зображена на екрані завдяки одягу акторів. Так, на початку фільму герої з'являються у весняному одязі, потім вони вбираються по-літньому і лише наприкінці фільму актори одягаються в зимове вбрання, що підтверджує зміну пір року.

Часто, порівнюючи першоджерело і його екранізацію, можна помітити розбіжності в сюжеті й фабулі (режисер додає нові сцени або опускає ті, що становлять основу літературного твору). Те ж саме спостерігається і в «Сентиментальній історії» / «Геть сором!». І у фільмі, і в літературному творі сюжет розгортається динамічно. У розвитку сюжету можна умовно виділити чотири етапи: від'їзд Б'янки з рідного дому, поява в місті та знайомство з новими людьми, встановлення міжсуб'єктних контактів, поступове розчарування, остаточне моральне падіння. Проте кожен із етапів по-різному подається в першоджерелі й екранізації.

Так, у літературному творі спільне проживання Б'янки і Лізбет майже не зображено, оповідачка обмежується лише згадкою про те, як героїня поселилася у квартирі подруги, яка пообіцяла влаштувати її на роботу друкаркою. На цій деталі оповідь і про саму Лізбет, і про спільне проживання з нею закінчилася: «За кілька тижнів Лізбет поїхала до тьоті й залишила мені свою квартиру» [6, 196]. Про те, що відбувалося ці «кілька тижнів», подано в кіноінтерпретації. Режисер, на відміну від письменника, прагнув показати всі передумови морального падіння Б'янки, висвітлити міське життя того часу, тому додав сцени знайомства дівчини з двома представниками тодішньої влади, під час яких один із них розповідав про інтимні стосунки з неповнолітньою дівчиною, у цей же вечір чоловік почав залицятися до Б'янки. І зрештою у повісті відкритий фінал, а кінематографічний твір закінчується самогубством героїні. Отже, у фільмі здійснено спробу заповнити лакуни, по суті, продовжити літературний твір, збагатити його новими деталями. Якщо М. Хвильовий намагався розкрити ідею через завуальовані епізоди, то О. Муратов, навпаки, акцентує негативи. Це дає підставу твердити, що режисер «завершив» у певному розумінні цього слова повість, показав те, що не міг її автор висловити безпосередньо.

У фільмі герої повісті М. Хвильового набувають іншої інтерпретації, зокрема образ головної героїні. Насамперед слід звернути увагу на її ім'я, адже у фільмі воно змінене. Справжнє ім'я дівчини – Марія, проте подруга-міщанка вирішила перейменувати її: «Треба придумати щось для тебе, щось привабливе та екзотичне, Б'янка тебе влаштує? Це ім'я пасує твоїм очам. Спочатку буде незручно, а потім звикнеш» [6]. Героїня не випадково була так названа, адже це ім'я має італійське походження та в перекладі означає «біла», «чиста». Проте є й інше значення, яке подають нумерологи: Б'янка – це талановита, весела людина, яка вміє швидко сприймати інформацію й поглиблювати свої знання; вона любить пристосовуватися до всього, сприймає життя несерйозно, любить постійно розважатися, досягати поставленої мети, проте в певній ситуації може обрати інший шлях, який повністю змінить її життя. По суті, змінивши ім'я, Марія змінила свою долю. Режисер – на відміну від письменника – таким чином уже на початку фільму частково відсилає реципієнта до розв'язки твору.

Акторка Наталя Доля на роль Б'янки була підібрана досить удадо. Незважаючи на те, що це була одна з перших її ролей, вона зіграла її блискуче. Правильна манера поведінки, міміка, рухи, голос, сміх, кокетування та водночас легка сором'язливість – усе це якнайкраще передавало образ героїні М. Хвильового. У кіноверсії дівчина більш розкута, навіть подекуди вульгарна. Згадати хоча б її стосунки з матір'ю, на яку вона істерично кричала на початку фільму. Наталя Доля в образі Б'янки переконливо передала істеричність, надрив, меланхолію головної героїні. У стрічці Б'янка не виявляла суспільної активності, більше переймалася особистими проблемами, зокрема стосунками з Чаргаром, з яким вона вже на другому побаченні поцілувалася, хоча, по суті, була мало знайомою з ним. Те ж саме можна сказати й про Кука. У фільмі

дівчина кокетує з ним, проводить із діловом багатого часу. Неоднозначними є її діалоги з сіроокою журналісткою: якщо в повісті вона відкрито намагалася ігнорувати її, відмовлялася сприймати її розповіді про жіноче призначення, то на екрані глядач бачить дещо іншу картину: Б'янка зацікавилася розповідями колеги про те, як треба зваблювати чоловіків. Отже, у фільмі поведінка дівчини відзначається неоднозначністю.

Помітні відмінності й у зображенні Чаргара (Юрій Розстального), зокрема в його поведінці та життєвій позиції. Якщо в літературному творі Чаргар «відхрещувався» від розмов про політику, життя соціуму, то в кінотворі він прямо виявляє своє невдоволення, відверто засуджує людей за той спосіб життя, який вони обрали для себе: «Подивіться, ким заповнені наші вулиці, жалюгідними, негарними, погано одягненими екземплярами, які живуть від получки до получки, від п'янки до п'янки. Я вірю в комунізм, проте інший: настане час, коли люди зжеруть усе на світі, забруднять воду, повітря, і вони будуть змушені все, що залишиться, поділити навпіл, а багатих і сирих розірвуть натовпи бідних і голодних, це і є комунізм без ілюзій» [6]. Інший час створення фільму дозволив колективу, який працював над екранізацією повісті, увиразнити окремі постаті з першоджерела, надати їм чіткіших акцентів. У фільмі Чаргар втрачає свою значущість – на відміну від повісті, в якій оповідачка приділила цьому героєві чи не всю свою увагу. В кінострічці герой у певному розумінні стає на один рівень із Куком, адже ці два персонажі протистоять один одному.

Важливу роль як у повісті, так і у фільмі відіграє образ Уляни. І в повісті, і в фільмі Уляна постає фатальною жінкою в долі Б'янки, адже вона була для неї останньою надією на порятунок. Одяг та зовнішність Уляни у стрічці відбивали спосіб її життя і світогляд: шрам на обличчі, темне вбрання, розтріпана зачіска. Цікавим є те, що оператор завжди знімав її крупним планом для того, щоб якнайточніше передати настрої цієї героїні: сумні очі, опущений погляд, тихий голос, в якому відчувалася лише туга та безнадія.

Індивідуалізованим виявляється *мовлення героїв*, воно відбиває їх особливості, внутрішній стан, реакцію на певні події. У повісті всі розмовляють лише українською мовою, у фільмі ж майже всі говорять російською, і лише інколи лунає українська (дивно те, що тільки в місті). Сценарист переносить деякі висловлювання з оригіналу в фільм, зовсім не змінюючи їх, наприклад: «Нарешті я [тобто сіроока журналістка. – В.Т.] побачила тебе на вулиці. Я гадала, що ти взагалі нікуди не ходиш», «Невже ти не бачиш, що земля давно вже летить у безодню й що ми напередодні світової катастрофи» [6, 198], «Я [тобто брат Б'янки. – В.Т.] вже, мабуть, не повернусь додому, і багато нас, очевидно, не повернувся. Але йдемо ми з такою радістю, ніби чекає нас не смерть, а якийсь надзвичайне безсмертя» [6, 209].

Знімаючи певну кінострічку, кінематографісти намагаються використати унікальні засоби, таким чином підкреслюючи новизну створеного фільму. Не є винятком і стрічка «Геть сором!», у якій режисер О. Муратов, сценарист Вікторія Муратова,

оператори В. Політов, В. Гутовський та інші застосували суто індивідуальні кінематографічні прийоми. Так, якщо розглянути особливості *монтажу*, то для створення фільму застосовано метод склейки кадрів. Його суть полягає в тому, що після першого середнього (поясного) плану відразу використовується крупний. Найбільш виправданим у фільмі є план, який монтується з першим середнім чи, навпаки, другим середнім і крупним. Щоб сприйняття склейки кадрів було більш органічним, оператор під час переходу з крупного плану на середній чи навпаки наближається до об'єкту на кілька кроків та робить крок убік, при цьому змінюється ракурс і фон за героями – Уляною, Чаргаром та Б'янкою.

Щоб досягти правдоподібності руху, оператор знімає Б'янку в потязі через бокове скло, що відображає пейзажі, які бачить героїня під час поїздки. У випадку ж із автобусом зйомка відбувається через переднє й бокове скло цього транспортного засобу, що допомагає показати не лише Б'янку та Марлен, а й інших пасажирів, місто. Особливої уваги заслуговує і монтаж за композицією, тобто зміщення центру уваги. Так, у фільмі віддається перевага центральній композиції кадру, коли герой розміщується в центрі. Це допомагає сконцентрувати увагу реципієнта саме на зображуваній людині. Якщо герой на загальному плані буде помітно відтіснений в один бік, а на середньому – в інший, центр уваги глядача буде зміщений. Цікавим є і такий прийом, як «монтаж внахльост», що супроводжується повільною заміною одного зображення або звука/шуму іншим. Інколи ця зміна відбувається комплексно, при цьому значно посилюється ритмічний акцент.

Музичним супроводом у фільмі «Геть сором!» послужили мелодії із творів Й. Штрауса, Ф. Шуберта, А. Салівена, А. Кос-Анатольського, Д. Покрасса. Саме

завдяки музичній складовій фільму вдалося передати емоційний стан персонажів, відтворити їх внутрішні монологи, надати відповідної емоційної атмосфери зображеному.

Цікавими у фільмі є експерименти зі світлом, до яких вдаються оператори В. Політов, В. Гутовський. Так, щоб підкреслити «хронікальність» картини, вони вдаються до таких візуальних ефектів, як «накладений кадр» (за одним кадром іде паралельно інший) та ефект розсіяного світла, який ніби пронизує героїв, надаючи ефекту примари. Перший прийом використовується для того, щоб показати душевну роздвоєність таких персонажів, як Марлен, Уляна, Чаргар, які нібито прагнули одного, проте змирилися з дійсністю та жили так, як диктував їм час.

Порівнюючи першоджерело з його кіноверсією, можна виявити як спільні, так і відмінні ознаки, зумовлені не лише особливостями художньої літератури та кіно, а і співпрацею письменника та режисера, який намагався не лише зберегти запропоновану М. Хвильовим версію, а й подати своє бачення зображених автором подій.

Отже, під час екранізації літературних творів завжди виникає проблема естетичних кордонів двох видів мистецтва – кіно і літератури. Режисер чітко продумує, яким чином можна адаптувати текст засобами кіно, адже багато фрагментів, які є в першоджерелі, не завжди можна перенести у фільм, більше того, не все є суттєвим для відеоряду. Створюючи фільм (як це можна простежити на прикладі екранізації повісті «Сентиментальна історія»), режисер часто відмовляється від другорядних сюжетних ліній, певних деталей, епізодичних героїв чи, навпаки, ввести в сценарій події, яких не було в оригіналі, проте які, на його думку, краще відображають основну ідею твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ейзенштейн С. Монтаж. – М.: ВГИК, 1998. – 193 с.
2. Лотман Ю. Об искусстве. СПб.: Искусство-СПб, 2005. 704 с.
3. Мильдон В. Что же такое экранизация? Мир русского слова. 2011. № 3. С. 9.
4. Муратов О. Фільм «Геть сором!». К., 1994.
5. Харитонов В. Взаємозв'язок мистецтв / Володимир Харитонов. – Е., 1992. – 148 с.
6. Хвильовий М. Санаторійна зона: Оповідання, новели, повісті, памфлет. Харків: Фоліо, 2008. 382 с.

REFERENCES

1. Ejzenshtejn S. Montazh. – M.: VGİK, 1998. – 193 s.
2. Lotman YU. Ob iskusstve. SPb.: Iskusstvo-SPB, 2005. 704 s.
3. Mil'don V. CHto zhe takoe ehkraniaciya? Mir russkogo slova. 2011. № 3. S. 9.
4. Muratov O. Film «Get sorom!». K., 1994.
5. Haritonov V. Vzaemozvyazok mistectv / Volodimir Haritonov. – E., 1992. – 148 s.
6. Hvil'ovij M. Sanatorijna zona: Opovidannya, noveli, povisti, pamflet. Harkiv: Folio, 2008. 382 s.

Literary and cinematic versions of M. Khvylovy's story "Sentimental History": a common and excellent one V. V. Chuiko

Abstract. The article analyzes the problem of the interaction of literature and cinema (on the material of M. Khvylovy's story "Sentimental History" and O. Muratov's film "Down with Shame!"). Discovered the common and distinctive features of the first-generation and its adaptation. Traced methods and means of transcribing a literary work into cinema space, in particular, time and space, sound-visual images, plot and plot, the language of the first creation and its cinematic interpretation are compared and analyzed.

Keywords: transcoding, the interaction of literature and cinema, cinema, film adaptation, cinema adaptation.

Glamor in fashion design: form-forming, figurative and meaningful potential

O. N. Lahoda, V. V. Budiak

Cherkassy State Technological University, Cherkassy, Ukraine
Corresponding author. E-mail: oxanalahoda@gmail.com; toris87@ukr.net

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 30.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-02>

Abstract. At the end of the twentieth century glamour gained the meaning of the brightest phenomenon of post-industrial society and style in the Costume design. Clothes items, as carriers of visual glamour identification are associated with expressive figuratively associative characteristics and formative principles. The retrospect of glamour clothing style formation demonstrates the original transformation of fashionable costume forms, their structures, methods of decoration etc. The historical and cultural contexts of style formation actualize the essential problem of symbol correlation – the ideal of beauty and image in fashion.

Keywords: *glamour, fashion industry, costume design, formation, structure, style, stylistics, beauty ideal, archetype.*

Modern glamour costume stylistics is rather complicated. It solves new project tasks integrating in the sphere of artistic and mass culture. Glamour reveals diverse connections with art, architecture, photography and cinematography. Being an inexhaustible source of new design ideas it appeals to the phenomenon of postmodernism, globalization processes, mass production and consumption. The aesthetic, informative and formative potential of glamour style in clothing design has not been practically investigated. The necessities of systematization of considerable volume of information as well as the manifestation of new artistic-designed practices within glamour stylistics substantiate the actuality of declared theme.

The problem of glamour understanding identifying its specific features and characteristics, principles of operation determines its investigation by scientists as phenomenological event; specific aesthetic category; lifestyle with special forms of consumption; means of person's appearance styling; style in fashion; kind of project artistic contemporary practice [7,9]. Glamour is positioned as an everyday practice, qualitative and essential characteristics of one of the strata of a capitalist society, which forms a special standard of life, attitude to people and things, typical appearance of costume carrier propagated by media, corresponds to hedonistic content and specific aesthetics.

The glamour values are embodied by means of graceful elegance of shapes and silhouettes, sophistication or provocation of color combinations, materials luxury and decorative elements value. Affectation, sexuality and demonstrative seductive attractiveness, theatricality enhances the image characteristics of glamour carrier [4]. The glamour clothing visual characteristic style appears as a kind of clichés, archetypes for interpretations of glamour costume images in the structure of which one can highlight a typical assortment, silhouette forms, proportion ratio, the length, style, materials, colors, textures and ornamentation, accessories and additions [6]. It has been determined that on the edge of XIX – XX century's glamour acquires the status of fashionable clothing style status and actively develops. In the 1930s due to the film industry in America its fixation takes place. Since 2000s glamour has been attracting scientists' attention.

The origins of glamour are reflected in aristocratic fashion of rococo style (XVIII century.), in the way of dandy styling appearance (XVIII – XIX c.) in the lifestyle of the elite society in the times of Napoleon and the bour-

geois revolutions: in the behavior stereotypes, in the demonstration of wealth and status by means of costume, in imitation of aristocratic values and manners [3, 10]. The genesis of a glamour as a clothing style lies in the development of secular costume forms and its structure, which is based on a corset. Costume forms evolution under the influence of Victorian and Edwardian Fashion and Art Nouveau, is caused by improvement and modifications of corset forms as the main form and styling formative element in the costume structure. The dominant corset function (styling costume function in general) lies in creation of glamour costume fashion according to the aesthetic tastes of the time and ideas about the female beauty ideal [8].

At the edge of the XIX – XX centuries the formation of the first conscious and legitimized by society glamour person image defined as the «Courtesan» archetype took place. Its most significant features are the artificial creation and individualism. The key features – are an exceptional natural beauty, refined manners, exquisite elegance of clothing, developed intellect, expressive charisma. Courtesan appearance styling, in general, took place on the grounds of glamour as evaluation of quality: shiny, luxurious, expensive, extravagant, provocative, shocking, defiant. Art structure of glamour costume became the culmination of Art Nouveau aesthetics embodiment. Its volume-spacious structure was distinguished by elegant lines of sophisticated silhouette with layers of draped fabrics and complex, rigid corset structures. Fixation of similar images, particularly in the works of J. Boldini, P.-S. Ellio, E. Vernon, L. Icar etc. was kept in such art genre as a secular portrait.

During the twentieth century the principles of glamour costume formation were determined by such drastic changes in fashion as a rejection from the corset as the basis of the costume structure; general simplification of the structure elements and changes of silhouette clothing form; improving of cutting techniques and manufacturing techniques and decoration of clothes; significant influence of art and stylistic features of art and design styles. A significant change of the image characteristics of glamour carriers took place. The leading role in its popularization was played by America that cultivated glamour values in the frames of entertainment industry formation. Since 1920s actresses and film stars become glamour carriers, for each of them the team of professionals create the glamour image. Cooperation between the film industry

and the fashion industry, attracting couturiers and designers, artificiality and stereotyping in the development and implementation of glamour images lead to the formation of a new archetype of glamour image – «Film star (cinema-diva)» as an idealized image of a beautiful temptress. Fine fabrics and precious decoration, deep cleavage and high cuts, gloves, furs, diamonds, stylish shoes, original hairdo and expressive makeup ensures that the effect of unrealistic ideal of a woman's beauty is achieved. In each case the glamour images are characterized by fatality, exoticism and inaccessibility.

In the 1930-1950s glamour is associated with the «golden age» of Hollywood. It is in cinematography that the final formation of artistically figurative, formally-aesthetic features and style-compositional and stylistic relationships in the glamour costume structure takes place. On the background of expressive idealization of glamour carriers as standards of female beauty, glamour is recognized as the original style of clothing. Fashion designers develop new forms and silhouettes, based on the «slanting cut», color combinations and special decorations, new models of behaviors. Glamour costume structure changes and formation methods vary.

At different stages of the development of glamour style, the typical structures of the costume were formed, in particular: the first structure – a closely adjoined silhouette form with a natural shoulder line, with the emphasis on the contours of a figure and the expansion of the form from the knee line. A dress of maximum length with a train had a narrow long sleeve or fully open hands and moderate décolleté; the second structure – acquires the expansion and straightening of the line of the shoulder girdle, the length of clothes shortens noticeably (midi), the sleeves in the upper part acquire insignificant filling. A significant sign of this type of structure of a glamorous dress is a décolleté, which almost completely opens the back. The waistline is in a natural place and must be accentuated by the belt. The use of expensive, soft fabrics is a characteristic for both structures – silk, transparent and translucent, velvet with complex textured surfaces, materials with varying degrees of brilliance and elasticity, which are expensively decorated on the entire surface of clothes. Obligatory accessories and additions were gloves, a boa, a stole, massive decorations, high-heeled shoes and makeup. The third typical structure is a trouser suit of a man type that is dressed on exquisite lingerie or a snow-white blouse. Stated structures of the glamour costume in various variants of compositional constructional solutions remained relevant until the 1960's and they acquired the meaning of "classical". In the 1950's owing to the creativity of Christian Dior, Hubert de Givenchy and Jacques Fath, the fourth structure of a glamorous costume was formed on the basis of a complex cut that imitates a corset. Modified due to the latest materials and technologies, the corset was combined with the multilayer, widened or narrowed to the lower part skirts forming a corresponding X-silhouette or "hourglass" silhouette [2].

In the next period of time glamour as the design costume style is affected by eclecticism and kitsch, which leads to the transformation of its figuratively-stylish and formally-aesthetic features. New ways of formation appear and the assortment of glamour clothing is considerably expanded [5]. Together with the manner of moving,

postures, gestures, body plastic, hairdo and makeup, they have formed a special, attractive image, the stylistic features of which tended to negative connotations – vulgar, rude and defiant. However, these images remained sexually attractive and glamorous. Thus, glamour acquired negative connotations and its clear separation into «high» and «low» models from the aesthetic and artistic points of view took place.

On the background of significant socio-cultural and economic changes of society due to the intensive development of the fashion industry, film star archetype gradually loses its significance. Instead of it, in the fashion industry (in modeling), a new archetype – «Supermodel» is formed: stylish, physically and sexually attractive, well-groomed, public person, whose beauty is not standard, but rather exceptional or exotic. Since 1970s this type dominates. It should be mentioned, there are no restrictions for super models in the range of outfit. The main thing is that its exterior should be «glamorous». Leading designer brands begin the mass output of clothes that stylistically can be considered like that. It has no importance if the carrier of these clothes is actually a glamorous person. Attributive and denotative style features acquire conceptuality and may form the basis of any costume. The similar universalism leads to the fact that glamour is transformed into a concept - the concentration of typical style characteristics and features that in design inspirations can produce an infinite quantity of glamour images variants [1]. Glamour stylistics as the totality of specific means of expressiveness and methods of the formation arises as the leading one in projective – artistic activity and it promotes processes of glamorization spreading.

The glamour concept on the edge of XXth – XXIst centuries is based on typical glamour costume structures, retains the characteristics and principles of formation and is characterized as a triune one: fashionable, expensive, prestigious (brand), which causes the high living standards of consumers. Among the trends of the style development: «illusion» dresses trend as a trend of representative clothing; synthesis of glamour, high technologies and traditions from-couture; «real» beauty cultivation – female model in age. Careful study and understanding of these trends may be the direction of further research studies.

Conclusions. Appealing to clothes, most researchers explain glamour:

- 1) as a sociocultural and aesthetic phenomenon;
- 2) as an exceptional way of life;
- 3) as a style in fashion of the XXth century;
- 4) as one of the concepts of contemporary art and design practice.

The following points were analyzed scientifically in the works of the researchers: manifestations of culture, which contributed to the development of glamour; its reflection in the appearance of a person in the context of its conformity to the aesthetic ideals of time; behavioral stereotypes, ideology and world perception, ways of consumption of material benefits; general types and vital activity of individual personalities. Professional growth of the art haute couture, forming a complex of representative functions of a fashionable costume contributed to the systematization of persistent signs as criteria for identifying glamour in a costume at the level of specific images

and forms. Among them: *artistically figurative signs*, characterizing, first of all, the appearance of a glamour costume wearer; *the structure of the costume shape*, due to its components, assortment and purpose; *stylistic features*, including means of formulation, compositional and design features associated with the use of typical materials, decorative elements, accessories and additions.

During the XXth century the formation of type images "A Courtesan", "A Movie Star", "A Supermodel", which differ in structure of glamour costume, silhouette, emotional and valuable content, took place. Thus, the style of glamour in the design of clothing is a visual identification of the type image of the costume wearer through:

- stereotypes inherent in glamour as a phenomenon (characteristics, aesthetic and valuable content);
- interpretations of type images that retain clear associative connections through means of shaping, typical materials, colours, decorative elements, accessories and additions in a costume;

– organization of the costume structure according to the established typology;

– the presence of opposite connotations – exquisitely or roughly – with the preservation of glamour style constants in clothing as an object of design.

In the art and design practice at the beginning of the XIst century the concept of glamour is used not only for the creation of clothing for various purposes, but also for its advertising, for promoting products with the help of original marketing decisions, for stimulating consumer demand and creating illusions of affordability of luxury and prosperity.

The closest scientific prospects for research in glamour is the establishment of valuable content of glamour of the XIst century, the analysis of changes in figurative stylistic features and methods of a glamorous costume forming. A separate area of research is an in-depth study of formulating potential of innovative materials and technologies that in the near future can radically change means of designing a glamorous costume, as well as signs of the style itself.

REFERENCES

1. Budiak V. Modern glamour and its manifestation in photography. From papyrus to hologram: modern art in the context of evolution of culture: materials digest of the XLII International Research and Practice Conference (18-22 February 2013, London). – London, 2013. pp. 13-15.
2. Budiak V. Glamour in design of a costume at the end of the XIXth – beginning of the XXIst centuries: PhD dissertation (Arts): 17.00.07 – "Design". – Kharkiv State Academy of Design and Arts. – Kharkiv, 2018. 292 p.
3. Weinstein O. 2006. Dandy: fashion, literature, life style. – Moscow, 2006. 640 p.
4. Gandl S. Glamour. – Moscow, 2011. 384 p. (Transl. from English: Krasnikova A.)
5. Yermilova D. Kitsch? Long live kitsch!!! Image. Fashion. Prestige. – 2002, no. 4/8, pp. 24-29.
6. Kozlova T., Ilyichova E. Style in a costume of the XXth century. – Moscow, 2003. 160 p.
7. Lahoda O. Art-graphic costume peculiarities in fashion design at the end of the XXth - the beginning of the XXIst century: PhD dissertation (Arts): 17.00.05 – "Design". – Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts – Kharkiv, 2007. 275 p.
8. Steele V. The Corset. – Moscow, 2010. 272 p. (Transl. from English: Malikova M.)
9. Tochilov K. Glamour as an aesthetic phenomenon: genesis and historical modifications: Extended abstract of PhD dissertation (Philosophy). Moscow, 2011. 23 p.
10. White N., Griffiths I. The Fashion Business: Theory, Practice, Image. – Minsk, 2008. 272 p. (Transl. from English: Poplavskaya A.; scientific editor: Popova A.)

ECONOMICS

Проблемы и перспективы развития международного туризма в Украине

Е. Е. Юрченко, С. А. Юрченко

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
Corresponding author. E-mail: el-tour@hotmail.com; s.a.jurchenko@karazin

Paper received 22.08.18; Accepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-03>

Аннотация. В статье показано положение Украины в мировом туристическом пространстве. Рассмотрен вклад туризма в экономику Украины. Дан сравнительный анализ экономических показателей развития туризма в Украине, Европе и мире в целом. Показан уровень конкурентоспособности сферы туризма и путешествий Украины. Выявлены основные проблемы и перспективы развития международного туризма в Украине. Охарактеризованы стратегические направления развития туризма и курортов в Украине.

Ключевые слова: туризм, международный туризм, вклад туризма в ВВП, занятость населения, стратегия развития туризма.

Введение. Развитие международного туризма и туристического рынка в условиях глобализации является неотъемлемой частью международных отношений и мирового хозяйства, имеет большое экономическое значение.

Сегодня туризм представляет собой мощный социально-экономический комплекс международного масштаба. Быстрому его развитию способствует расширение между странами и народами мира политических, экономических, научных, информационных, культурных и других связей, а также совершенствование коммуникационных средств и транспортной системы. Он является для страны источником валютных поступлений, улучшает имидж на международной арене, оказывает стабилизирующее влияние на региональные рынки труда. Таким образом, туризм способен помочь решению общих экономических проблем, развитию многих отраслей хозяйства в результате действия эффекта мультипликатора. Это особенно сейчас актуально для Украины, ее интеграции в мировую экономику.

Краткий обзор публикаций по теме. Существенный вклад в изучение развития международного туризма внесли такие зарубежные ученые, как: А.Ю. Александрова, С. Бриггс, В.Ю. Воскресенский, Ф. Котлер, В.С. Сенин, В.А. Квартальнов, И.В. Зорин, А.И. Тарасенок и др., а также ученые Украины: Н.А. Гук, С.П. Кузик, О.А. Любичева, М.Ф. Мальская, Н.И. Данько, Г.В. Довгаль, А.Ю. Парфиненко, Т.И. Ткаченко, В.К. Федорченко и многие др.

Их работы представляют фактически фундамент в исследовании разносторонних проблем и тенденций развития международного туризма в мире и Украине (истории туристической сферы, динамики туристических потоков, формирования инфраструктуры туризма, дестинаций и т. д.). Но, несмотря на значительное количество работ, постоянные изменения конъюнктуры туристического рынка под влиянием внутренних факторов и глобализационных процессов требуют постоянного мониторинга развития международного туризма в Украине.

Цель статьи – дать оценку современного состояния, проблем и перспектив развития международного туризма в Украине.

Материалы и методы. Основными методами ис-

следования являются сравнительный, статистический, анализ и синтез. Сравнительный метод использовался для определения места Украины на мировом туристическом рынке. Статистический метод применялся для описания и расчета количественных показателей, составления таблиц, диаграмм и графиков при исследовании развития международного туризма в Украине. Анализ и синтез – это взаимосвязанные методы, позволили уточнить, расширить, систематизировать и объяснить тенденции и процессы, протекающие на туристическом рынке мира и Украины.

В статье использовались статистические данные UNWTO, WTTC, Государственной службы статистики Украины.

Результаты и их обсуждение. В настоящее время международный туризм, как один из значимых видов экономической деятельности, оказывает влияние на мировую экономику в целом и ее структурные подразделения (пространственные и отраслевые) разных иерархических уровней. Сокращение рабочего и увеличение продолжительности свободного времени, рост благосостояния населения, необходимость восстановления здоровья, а также потребность в расширении познаний о мире способствуют росту туристических поездок за рубеж.

На международный туризм в 2017 г. приходилось 10,4 % мирового ВВП, 6,5 % экспорта товаров и услуг, и каждое 10 рабочее место в мире было связано с туристическим бизнесом [10]. Развитие туризма в ряде стран и регионов мира приносит основной доход в их экономику. Особенно это касается островных и полуостровных туристических дестинаций. Например, общий вклад туризма в ВВП в 2017 г. составил на Мальдивах 76,6 %, Сейшельских островах – 65,3 %, Макау – 61,3 %, Антигуа и Барбуда – 51,8 %. В первую десятку по этому показателю также вошли Багамы, Вануату, Кабо Верде, Сент-Люсия, Белиз, Барбадос, где вклад в ВВП от туризма превышал более 40 %. Основной доход эти страны получают от въездного туризма. Среди материковых государств значительный общий и прямой вклад от туризма имеют небольшие приморские государства, такие как: Грузия (соответственно 31,0 % и 9,28 %), Черногория (23,7 % и 11,01 %), Хорватия (25,0 % и 10,93 %) и т. д. В то время как страны, издавна привлекающие тури-

стов своими достопримечательностями и развитой туристической инфраструктурой, выделяются более низкими показателями. Так, для Италии они составляют соответственно 13,0 % и 5,49 %, Германии – 10,7 % и 3,94 %, Франции – 8,9 % и 3,62 %, США – 7,7 % и 2,63 % и т. д. [11]. Это объясняется высоким уровнем развития и диверсификацией других сфер экономической деятельности в этих странах.

Рейтинг конкурентоспособности страны на мировом туристическом рынке показывает ее способность «оказывать туристские услуги более высокого уровня по сравнению с зарубежными предложениями, чтобы победить в борьбе за туриста на внутреннем и внешнем туристических рынках благодаря оптимизации соотношения «качество-сервис-цена» и эффективно использованию туристско-рекреационного потенциала» [5, с. 88]. По данным WEF 2017 г., в мире первое место по индексу конкурентоспособности туризма и путешествий заняла Испания (5,43) среди 136 стран, по которым определялся индекс. Украина была на 88 месте с индексом в 3,5. Соседями по этому показателю оказались Гватемала (3,51 и 86 место), Тунис (3,5 и 87 место) и Македония (3,49 и 89 место). По сравнению с 2013 г. рейтинг Украины упал на 12 позиций, а индекс на 0,48.

В первую пятерку рейтинга в европейском регионе вошли традиционно привлекательные для туристов страны: Испания, Франция, Германия, Великобритания, Италия. Украина заняла 41-е место среди 46 стран региона. Ниже рейтинги были только у Молдовы, Боснии и Герцеговины, Албании, Сербии, Македонии. Такое положение Украины на туристическом рынке мира и Европы обусловлено такими низкими индексами, как: охрана и безопасность (3,5), международная открытость – 2,9, развитие инфраструктуры воздушного (2,4), наземного и водного транспорта (3,0), природных ресурсов (2,3), культурных ресурсов и ресурсов для деловых поездок (2,1). Максимальный индекс имеет здоровье и гигиена (6,6) и достаточно высокий индекс по людским ресурсам (4,9) [6]. Составители рейтинга указывают на необходимость значительных инвестиций в модернизацию туристической инфраструктуры этих стран.

Для Украины международный туризм – одно из направлений максимального использования туристических ресурсов с целью успешного экономического развития страны. Благоприятные природно-климатические условия, богатство еще недостаточно оцененных историко-культурных памятников, традиций, постоянно развивающаяся туристическая инфраструктура и др. делают Украину в целом привлека-

тельной для туристов.

Развитие въездного туризма существенно влияет на состояние этой сферы в стране. Расчеты специалистов показывают, что она эффективна в случае, если объемы въездного туризма превышают втрое объемы выездного [4]. До 2013 г. В Украине наблюдался постоянный рост въездных туристов. А в 2014, 2015 гг. из-за нестабильности социально-экономической, военно-политической обстановки в стране их количество сократилось почти в 2 раза (без учета Крыма и части Луганской и Донецкой областей). В 2017 г. Украину посетили 14,2 млн чел. из более чем 120 стран мира, а количество иностранных туристов, обслуженных субъектами туристической деятельности составило 39,6 тыс. чел. (в 2013 г. – 232,2 тыс. чел.). Количество выездных туристов росло постоянно за исключением кризисных лет (2008, 2009, 2014, 2015 гг.), и в 2017 г. их число превысило 26,4 млн чел. Таким образом, в настоящее время объемы выездного туризма значительно превышают объемы въездного. При этом деятельность турагентов и туроператоров в обслуживании иностранных клиентов ослабевает. В 2000 г. доля организованных иностранных туристов составляла 5,9 % от общего потока въездных туристов, в 2017 г. – 0,3 % [1]. Это можно объяснить рядом причин: недостаточное имиджевое продвижение Украины на мировом туристическом рынке; стало больше туристов, которые сами разрабатывают маршруты, бронируют отели, билеты на транспорт, экскурсии и т. д.; в некоторых странах не советуют посещать Украину с точки зрения безопасности пребывания в стране и др. Поэтому возникает потребность в усилении развития инкаминга. На развитие туристической сферы в большинстве случаев неблагоприятно влияют факторы управленческого, военно-политического, социально-экономического, экологического и культурного характера [3, с. 115].

По методологии WTTC косвенное влияние на рост ВВП страны оказывается вследствие закупок у поставщиков, инвестиционной деятельности, правительственных расходов на туризм. Индуцированный эффект на ВВП связан с расходами (прямыми и косвенными) наемных работников на жилье, продукты питания, одежду и различные хозяйственные товары. По сравнению с Европой и миром в целом, структура полного вклада сферы Т&Т в ВВП в Украине отличается более высокой долей непрямого вклада и низкой долей прямого и индуцированного вкладов (табл. 1). Причем, по сравнению с 2013 г. в 2017 г. доля индуцированного вклада в ВВП уменьшилась, а доля непрямого – увеличилась.

Таблица 1. Структура общего вклада путешествий и туризма в ВВП (%)

	2013 г.			2017 г.		
	Мир	Европа	Украина	Мир	Европа	Украина
Прямой	30,8	35,4	26,9	31,1	36,2	26,9
Индуцированный	18,1	19,4	17,4	17,3	19,4	16,6
Непрямой	51,1	45,2	55,7	51,6	44,4	56,5
в т. ч.						
а) система поставок	35,1	32,9	41,9	36,5	33,4	39,8
б) инвестиции	8,9	6,0	4,2	8,6	5,6	3,1
в) правительственные расходы	7,0	6,3	9,52	6,5	5,4	13,5

Составлено автором по данным [8; 9; 10].

Согласно данным WTTC, с 2000 по 2013 гг. за исключением кризисных лет наблюдался рост вклада

туризма и путешествий в ВВП Украины с 1,8 % до 2,2 %. Максимальное значение (2,5 %) этот показатель имел в 2005 г. А в 2008 по 2010 гг. наблюдалось его уменьшение по всем составляющим (прямой, непрямым, индуцированный). Но только в 2012 г. значения прямого и непрямого вкладов T&T в ВВП достигли уровня 2008 г. В 2013 г. доля прямого вклада T&T в ВВП страны составила 2,2 %, а полного 8,6 %. Однако

в 2014 и 2015 гг. в результате социально-экономического и политического кризиса наблюдалось снижение роли туризма в экономике Украины (табл. 2). В последующие 2 года наметилась хрупкая тенденция экономической активности в туристической сфере, генерируемой функционированием гостиниц, турагентств и работой транспорта.

Таблица 2. Экономические показатели развития сферы туризма в Украине

Годы	Прямой вклад туризма в ВВП		Общий вклад туризма в ВВП		Прямой вклад туризма в занятость		Общий вклад туризма в занятость	
	млрд долл. США	% от ВВП	млрд долл. США	% от ВВП	тыс. чел.	%	тыс. чел.	%
2014	2,4	1,9	7,4	5,5	226,0	1,3	887,6	4,9
2015	1,3	1,4	4,9	5,4	206,6	1,3	789,6	4,8
2016	1,4	1,5	5,0	5,4	206,7	1,3	788,8	5,0
2017	1,5	1,5	5,5	5,7	228,1	1,4	855,8	5,1

Составлено автором по данным [9].

По данным, приведенным в отчете WTTC, относительный вклад туризма в экономику Украины ниже

аналогичных среднемировых и среднеевропейских показателей (табл. 3).

Таблица 3. Сравнительная характеристика относительных показателей вклада туристической отрасли в развитие экономики Украины, мира, Европы в 2017 г., %

Показатель	Мир		Европа		Украина	
	2017	2028	2017	2028	2017	2028
Прямой вклад в ВВП	3,2	3,6	3,6	3,9	1,5	1,7
Общий вклад в ВВП	10,4	11,7	9,9	10,7	5,7	6,6
Прямой вклад в занятость населения	3,8	4,2	3,8	4,6	1,4	1,6
Общий вклад в занятость населения	9,9	11,6	9,8	11,2	5,1	6,0
Вклад туризма в общий объем инвестиций	4,5	5,1	4,9	5,6	1,9	2,6
Доля экспорта, связанного с прибытием туристов, в общем экспорте страны	6,5	6,9	5,9	6,7	3,3	5,1

Составлено автором по данным [8; 9; 10].

Согласно прогнозам WTTC за 2018–2028 гг. значения показателей, приведенных в табл. 3, увеличатся в абсолютных и относительных выражениях. Годовой их реальный рост с поправкой на инфляцию будет варьировать в пределах от 1,4 % (прямой вклад в занятость) до 5,0 % (вклад в объем инвестиций). Расходы туристов в Украине ежегодно будут расти на 3,6 %. Однако этого недостаточно, чтобы существенно приблизиться к среднемировым и европейским показателям. В 2028 г. путешествия и туризм должны принести экономике Украины 2 072,9 млн долл. США, при этом доля прямого их вклада в ВВП изменится лишь на 0,2 п.п., а общего – на 0,9 п.п. К 2028 г. путешествия и туризм в Украине могут обеспечить 278 тыс. рабочих мест (1,6 % от общего числа занятых), а с учетом общего вклада в занятость их количество увеличится в 4,6 раза и составит 1 056 тыс. мест [9].

Таким образом, прогнозы WTTC показывают, что сфера туризма в Украине важна для экономики страны и будет стимулировать ее развитие. И привлечение инвестиций в туристическую отрасль остается важной задачей.

Перспективы развития туристической сферы в Украине отражены в национальной «Стратегии развития туризма и курортов на период до 2026 г.», которая была принята в 2017 г. В основу положены 5 базовых направлений ее реализации: маркетинг, инфраструктура, людские ресурсы, безопасность туристов и нормативно-правовая база. Развитие сферы туризма и курортов должно стать одним из основных приорите-

тов государственной политики.

В соответствии со Стратегией маркетинговая деятельность должна быть системной и направлена на позиционирование разнообразных туристических продуктов, отвечающих ожиданиям и требованиям потребителей, обеспечение эффективного использования туристических и курортно-рекреационных ресурсов с целью охраны окружающей среды, развития туристических территорий и брендинга территорий.

Развитие инфраструктуры курортов и рекреационных территорий подразумевает ее системное повышение качества. Для этого должно быть комплексное совершенствование материально-технической базы, используя возможности кластеров государственно-частного партнерства, а также социального заказа. Необходима модификация информационной туристической инфраструктуры путем открытия центров туристической информации, популяризации турпродуктов во время проведения ярмарок, фестивалей и выставок.

Согласно Стратегии развитие рынка труда в сфере туризма и курортов необходимо направить на формирование системы качественной подготовки, переподготовки, повышения квалификации специалистов по туристическому сопровождению и обслуживанию, других профессий этого сектора.

Обеспечение безопасности туристам, оказание в случае необходимости неотложной помощи, защита их прав и интересов в рамках закона будет способствовать повышению качества туристических услуг. Правовая сфера должна быть направлена на гармони-

зацию национального и европейского законодательства, соблюдение цели и принципов, отраженных в стратегических документах развития государства. В стране необходимо создание в сфере туризма и курортов привлекательного инвестиционного климата.

Формирование обозначенных в Стратегии базовых составляющих предусматривает совместные усилия органов государственной власти и местного самоуправления, а также представителей туристического бизнеса и других отраслей экономики, институтов гражданского общества с целью популяризации Украины на международном рынке туризма и формирования привлекательного туристического имиджа Украины. В результате выполнения намеченных задач количество иностранных туристов к 2026 г. по сравнению с 2015 г. увеличится в 2,5 раза, внутренних – в 5 раз, экскурсантов – в 2,5 раза, а затраты туристов во время путешествий по Украине – до 80 млрд грн [2].

Выводы. Итак, во многих странах мира туризм является прибыльной сферой и вносит существенный

вклад в их ВВП. Украина сегодня не занимает лидирующих позиций на мировом туристическом рынке, отстает от среднемировых и европейских экономических показателей развития туризма. В результате ухудшения социально-экономической ситуации, военных действий в стране объем туристических потоков уменьшился, резко снизилось количество иностранных гостей. Однако в Стратегии туризм в Украине определен как приоритетное направление в развитии экономики страны, положительно влияющее на динамику смежных отраслей. Основной акцент сделан на развитии маркетинговой деятельности, инфраструктуры, людских ресурсов, правовой базы и безопасности туристов. Это усилит роль Украины на туристическом рынке мира.

В дальнейших исследованиях необходимо рассмотреть проблемы туристической деятельности в Украине, определить основные пути интеграции страны в мировое туристическое пространство.

ЛИТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>
3. Сідоров М.В., Юрченко О.Є., Юрченко С.О. Україна на світовому ринку туристичних послуг: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – 256 с.
4. Что такое въездной международный туризм? URL: <http://tourfaq.net/travel-business/chto-takoe-vezdnoj-mezhdunarodnyj-turizm/>
5. Цыганов С.А., Юрченко Е.Е., Юрченко С.А. Конкуренентоспособность стран мира на мировом туристическом рынке // Региональные исследования. – 2015. – №1 (47). – С. 88–95.
6. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. URL: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2013/>
7. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf
8. Travel & Tourism Economic Impact Europe 2018. URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/europe2018.pdf>
9. Travel & Tourism Economic Impact Ukraine 2018. URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/ukraine2018.pdf>
10. Travel & Tourism Economic Impact world 2018. URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/world2018>
11. World Data Atlas. URL: https://knoema.com/atlas?origin=knoema.ru&_ga=2.190429739.1873748602.1526289471-1938334909.1525334087

REFERENCES

1. The official website of the State statistics service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. About approval of Strategy of development of tourism and resorts for the period until 2026. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>
3. Sidorov, M. V., Iurchenko O. E., Iurchenko S. A. Ukraine on the world tourism market: current state and prospects of development: monograph. – Kharkov: V. N. Karazin, 2017. – 256 p.
4. What is inbound international tourism? URL: <http://tourfaq.net/travel-business/chto-takoe-vezdnoj-mezhdunarodnyj-turizm/>
5. Tsyganov, S.A., Yurchenko, E.E., Yurchenko, S.A. Competitiveness of countries at the world tourism market // Regional studies. – 2015. – №1 (47). – P. 88–95

Problems and prospects of international tourism development in Ukraine

O. Iurchenko, S. Iurchenko

Abstract. This article shows the place of Ukraine at the international tourism area, tourism input to Ukraine's economy. Author gives a comparative analysis of tourism development indicators in Ukraine, Europe, and a whole world. A level of competitiveness of tourism industry in Ukraine is shown, the main problems and development perspectives of international tourism in Ukraine are revealed. The article characterizes the main strategic areas for developing tourism and resorts in Ukraine.

Keywords: *tourism, international tourism, tourism input in GDP, employed population, strategy of tourism development.*

Бізнес-освіта як інструмент забезпечення інформаційної безпеки сімейного бізнесу

М. М. Купалова

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: 380669110399@student.karazin.ua

Paper received 05.08.18; Accepted for publication 10.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-04>

Анотація. У статті доведено затребуваність бізнес-освіти для організації інформаційної безпеки сімейного бізнесу. Для підтвердження цієї думки автор звертається до власного соціологічного дослідження на тему «Сімейний бізнес на Харківщині: погляд зсередини», проведеного у 2017 році. Результати дослідження доводять, що представники сімейного бізнесу мають потребу у бізнес-освіті. Автором висвітлено проблеми бізнес-освіти в контексті інформаційної безпеки сімейного бізнесу та запропоновано деякі шляхи їх вирішення. Наголошується на тому, що бізнес-освіта має широкі можливості для забезпечення представникам сімейного бізнесу компетенцій в царині інформаційної безпеки.

Ключові слова: сімейний бізнес, бізнес-освіта, інформаційна безпека, підприємництво, недоліки бізнес-освіти у сфері сімейного бізнесу.

Вступ. З кожним днем спостерігається зростання кількості інформації, яка може стосуватися держави, бізнесу, окремої людини та ін. Бажання володіти нею породжує багато як законних, так і незаконних дій, спрямованих у цьому напрямку. У сучасному світі, де електронна сфера та інформаційно-комунікативні технології все більше проникають у підприємницьке середовище, актуалізується потреба у забезпеченні інформаційною безпекою бізнесу, у тому числі сімейного.

Безпекою державної інформації опікуються окремі органи та відомства, які постійно працюють над цими питаннями. Бізнес же, на противагу державі, відчуває на собі величезний тиск при вирішенні подібних проблем, адже намагається боротися самостійно та відносно до свої власних можливостей, що не завжди вдається робити ефективно. Що ж стосується сімейного бізнесу, то тут взагалі інформаційна безпека постає у специфічному вигляді і, що важливо, для її реалізації потрібні спеціальні інструменти.

Мета даної статті полягає у визначенні особливостей забезпечення інформаційною безпекою сімейного бізнесу та виявленні потреби у бізнес-освіті для даного процесу.

Стислий огляд публікацій по темі. Варто зазначити, що з подібної точки зору дана тематика не розглядається, але різнобічні її аспекти досліджують Н.І. Баранець, І.В. Митрофанова, І.Я. Кулиняк, Д.А. Волков та ін. (тематика сімейного бізнесу); Л.М. Хижняк, М.О. Тригубенко, О.Ю. Красовська, С.В. Опацька та ін. (тематика бізнес-освіти); О. А. Сороківська, В. Л. Гевко, С.В. Северина, Ю.О. Коваленко та ін. (питання інформаційної безпеки бізнесу). А отже проблематика затребуваності бізнес-освіти сімейним бізнесом для забезпечення останнього інформаційною безпекою потребує наукового дослідження.

Виклад основної частини. Що ж являє собою інформаційна безпека? Існує велика кількість різних трактовок даного поняття. Визначальними для нас, з огляду на розгляд забезпечення інформаційною безпекою саме бізнесу, є такі. Так, під інформаційною безпекою бізнесу О. Сороківська та В. Гевко пропонують розуміти суспільні відносини саме щодо створення і підтримання на належному рівні життєдіяльності інформаційної системи суб'єкта господарської діяльності. Ін-

формаційна безпека, спираючись на думку вчених, має в своїй основі три складові, це – конфіденційність, цілісність і доступність. Конфіденційність – це захист чутливої інформації від несанкціонованого доступу. Цілісність, в свою чергу, означає захист точності, повноти інформації і програмного забезпечення. А доступність – це забезпечення можливості доступу до інформації користувача в потрібний для нього час [1]. Також ми погоджуємося з Ю. Коваленко, яка вважає, що інформаційна безпека для підприємства полягає у діях, що спрямовані на вияв, усунення та нейтралізацію негативних джерел, причин і умов, які, в свою чергу, можуть впливати на інформацію [2]. Варто звернути увагу на те, що загрози у сфері інформаційної безпеки мають здатність постійно змінюватися і тому неможливо передбачити всі можливі варіанти небезпеки. Через це є потреба у створенні безпечних умов функціонування інформаційної сфери, завдяки дії яких вона зможе бути несприйнятливою до можливих негативних впливів.

Звертає на себе увагу той факт, що витік конфіденційної інформації не завжди є наслідком роботи зовнішнього досвідченого хакера чи відбувається завдяки комп'ютерним програмам. Це може бути значно простіше, адже найбільшим потенційним ризиком є внутрішня загроза, яку створюють звичайні працівники. А отже, зрозуміло, що внутрішнім зловмисником може бути будь-який співробітник, котрий має доступ до конфіденційної інформації і виявити його одразу дуже важко, так як його мотивація не завжди одразу є очевидною і, тим більше, бувають випадки, коли він і сам не знає, що певними діями спричиняє витік конфіденційної інформації. Зазначимо, що вкраденою може бути не тільки закрита інформація, а й та, що є відкритою для публічного доступу. В будь-якому разі, чи то крадіжка конфіденційних даних, чи то, наприклад, використання для власних цілей логотипу чи назви будь-якого підприємства, які звичайно є у загальному доступі, має негативні наслідки для бізнесу.

Зазвичай виділяють сім базових загроз інформаційній безпеці сучасного українського бізнесу: 1) конкурентна боротьба; 2) комерційні партнери (як клієнти, так і постачальники); 3) політика власної країни; 4) некомпетентність власних співробітників; 5) кримінальні структури; 6) управлінська некомпетентність; 7)

техногенні та природні катаклізми.

Від самого початку було анонсовано, що ми звернемося до специфічних рис інформаційної безпеки, що притаманні сімейному бізнесу. Для цього уточнимо, що собою являє сімейний бізнес. Почати варто з того, що вивчення сімейного бізнесу знаходиться на стику багатьох наук. Його можна розглядати як організацію, як особливий вид бізнесу та підприємництва під кутом зору соціології економіки, соціології підприємництва, теорії домогосподарства та зі сторони соціології сім'ї. Варто відзначити, що поняття «бізнес» і «підприємництво» нами розглядаються як ідентичні. Так, С. Ожегов і Н. Шведова трактують бізнес «як підприємницьку економічну діяльність, яка приносить дохід, прибуток» [3, с.11]. Загалом, сімейним бізнесом називають ініціативну самостійну діяльність громадян, спрямовану на отримання прибутку, яка заснована на оптимальному використанні сімейного капіталу, включаючи фізичний, фінансовий та інтелектуальний капітал членів сім'ї. Робочим же для нашого дослідження є визначення Н. Баранець: «Сімейне підприємництво являє собою ініціативну діяльність членів сім'ї і їх родичів, які є власниками і працівниками створеного або придбаного ними підприємства, діяльність якого спрямована на задоволення потреб суспільства шляхом організації виробництва і збуту товарів і послуг» [4, с.129]. Таким чином, сімейне підприємництво розглядається як форма малого або середнього бізнесу, власниками якого є члени однієї сім'ї, які безпосередньо здійснюють управління підприємством.

Саме визначення поняття сімейний бізнес, в яких говориться що управління ним здійснюють члени однієї сім'ї, можуть ввести в оману щодо інформаційної безпеки у такому бізнесі та змусити думати, що сімейний бізнес більш стійкий до таких проблем. Але виявилося, що ця думка є досить хибною і цьому є декілька підтверджень. Так, управління здійснюють члени однієї сім'ї, але не варто забувати про найманих працівників. Нехай вони навіть і не мають доступу до конфіденційної інформації, що зберігається в електронному вигляді з приводу бухгалтерії та фінансової частини, але, наприклад, володіють рецептурою чи секретами виготовлення певної продукції підприємства. Виходить, що будь-хто з найманих працівників може використати це у власних інтересах, наприклад, для продажу конкурентам, або відкриття власної справи. Для того, щоб уникнути такої ситуації у сімейному бізнесі, як і у будь-якому іншому, існують певні правила прийняття на роботу співробітників, увага до них під час роботи та правила звільнення.

Звичайно, подібні правила можуть допомогти, але тільки тоді, коли працівники не члени родини, яка займається сімейним бізнесом. А отже, саме однією з головних особливостей забезпечення інформаційною безпекою сімейного бізнесу є те, що коли наймають чужу людину на роботу, то ретельно перевіряють збірану інформацію, анкетують майбутнього співробітника, беруть паспортні дані, перевіряють через органи внутрішніх справ, чи немає у нього судимості і правопорушень, чи не пов'язаний він з кримінальними угрупованнями та ін., а коли приймають на роботу саме члена родини, то не проводиться такий жорстокий контроль, зазвичай не встановлюється випробувальний

термін, протягом якого можна спостерігати за вчинками і діями людини, перевірити відповідність займаній посаді та не виконуються правила звільнення. Частіше за все так відбувається саме через родинні стосунки і цінності та страх втратити гарні відносини з усією родиною. Таким чином, можна стверджувати, що сімейний бізнес є найбільш вразливим з боку кадрової безпеки. Ми припустили, що такий стан речей може бути продиктований саме недостатньою кількістю інформації або відсутністю освіти у сфері бізнесу у представників сімейного бізнесу та знайшли деякі підтвердження наших припущень у останніх дослідженнях.

Так, з метою вивчення особливостей функціонування та розвитку сімейного бізнесу у березні 2017 року було проведено авторське соціологічне дослідження на тему «Сімейний бізнес на Харківщині: погляд зсередини». Враховуючи специфічність і складність досліджуваної теми, найбільш придатним соціологічним методом збору інформації обрано глибинне інтерв'ю. Саме глибинне інтерв'ю як метод опитування значною мірою забезпечує повноту, комплексність і компетентність отриманої, при його використанні, інформації. Даний метод дозволяє виявити більш суттєву аргументацію для обґрунтування теоретичних положень та висновків з досліджуваної теми. Для проведення даного глибинного інтерв'ю обиралися представники сімейного бізнесу. Саме їх думка важлива для дослідження, адже вони знають всі нюанси цієї справи зсередини та можуть надати найбільш точну та повну інформацію. Основними критеріями відбору респондентів були такі: 1) респондент має очолювати сімейний бізнес; 2) сімейний бізнес має бути малим або середнім; 3) сімейний бізнес має знаходитися у Харківській області. Загалом було проведено 18 глибинних інтерв'ю. У рамках даного дослідження з'ясувалося, що представникам сімейного бізнесу для результативного функціонування та постійного розвитку справи необхідні, окрім державної підтримки та фінансів, ще й інформація та знання щодо бізнесу. Таким чином, виходить, що підприємцям не вистачає бізнес-освіти та організацій, які б могли підтримати не тільки фінансово, а надати допомогу щодо потрібної інформації. Таким чином, виявилось, що для покращення інформаційної безпеки також є потреба у бізнес-освіті.

Починаючи розгляд бізнес-освіти як одного з інструментів покращення інформаційної безпеки сімейного бізнесу та бізнесу в цілому, необхідно уточнити поняття «бізнес-освіта». На думку М. Тригубенко, бізнес-освіта – з одного боку, це «певний набір освітніх процесів, які спрямовано на формування визначеного набору компетенцій у випускників», а з іншого – «система освітніх закладів, діяльність яких спрямована на підготовку та перепідготовку фахівців для сфери бізнесу» [5, с.125]. Орієнтуватися ми будемо на перше визначення, так як нас цікавить те, які ж освітні процеси є потрібними для того, аби у випускника сформувалися навички щодо забезпечення інформаційної безпеки сімейного бізнесу та бізнесу в цілому.

Важливо відмітити, що, як вказує Л. Хижняк, «зادум, стан і проблеми бізнес-освіти нерозривно пов'язані з етапами розвитку підприємництва» [6, с.311] і саме у своїй статті «Замысел бизнес-образования и проблемы его реализации на различных этапах развития

предпринимательства в Украине» вона виділяє три етапи. Першим етапом автор вважає період становлення підприємництва. На той момент бізнес-освіта не могла задовольнити освітні потреби підприємців, адже відбувалася не на рівні вищої освіти, а існувала лише у вигляді окремих тренінгів та семінарів. Другим етапом є державне регулювання і дерегулювання підприємництва. На цей час, саме через брак знань, навичок і умінь у багатьох сферах підприємців, сформувалася потреба саме в економічній складовій бізнес-освіти. Третім етапом стає саме соціальна інтегрованість підприємництва. У цей період відбувається, на думку Л. Хижняк, «підвищення ролі соціально-гуманітарної складової в бізнес-освіті; підвищення ролі бізнес-освіти у формуванні бізнес-еліти, управлінської та політичної еліт; формування соціально відповідальних суб'єктів бізнес-діяльності (через соціальну відповідальність, сформовану в тому числі і через бізнес-освіту, підприємці мають можливість перейти від розвитку до інтеграції в суспільство); реалізація спільних програм навчання з провідними міжнародними центрами бізнес-освіти» [6, с.312].

Базуючись на попередніх ствердженнях, можна вважати, що бізнес-освіта стає все більш затребуваною в сучасному українському суспільстві та може брати на себе відповідальність за формування потрібних навичок для діяльності підприємця. Варто звернути увагу на те, що тема сімейного бізнесу є досить специфічною, а отже існують певні проблеми у забезпеченні курсами з такої тематики. Так, університети та інститути мають відносно широкий перелік пропозицій щодо курсів у різних напрямках. Але, звичайно, вони не можуть охопити все та зосередити увагу на всіх темах, які б зацікавили суспільство. Звичайно зустрічаються курси, які стосуються бізнесу, економіки та іншого, але того, який би був зосереджений на питаннях саме сімейного підприємництва, де, наприклад, розглядалися б основні його поняття, шляхи створення, потрібна нормативно-правова база, особливості розподілу ролей та обов'язків між членами родини, була б рекомендована необхідна література, - такого курсу, як виявилось, не існує, а саме він міг би допомогти у здобутті навичок для організації інформаційної безпеки сімейного бізнесу. Варто звернути увагу на те, що навіть у мережі Інтернет, крім сайтів, де представлена інформація щодо видів бізнесу, яким могла б займатися родина, також немає ніяких матеріалів, які могли б виступати практичними рекомендаціями для суб'єктів сімейного бізнесу. Потрібно зазначити, що це ще далеко не всі проблеми бізнес просвіти, з якими стикаються суб'єкти саме сімейного бізнесу. Як з'ясувалося, майже не існує онлайн-платформ супутньої підтримки для представників сімейного бізнесу, де вони могли б постійно отримувати рекомендації чи відповіді на важливі для них запитання з приводу як інформаційної безпеки, так і іншого. А це було б дуже корисно, адже дуже часто змінюються правила ведення різних видів бізнесу, з'являються нові продукти програмного забезпечення, які були б корисні й для інформаційної безпеки бізнесу, відбуваються зміни у системі оподаткування і бізнесменам постійно потрібні певні консультації.

Таким чином, ми можемо спостерігати ситуацію, коли в умовах сучасних комунікативних технологій

представники сімейного підприємництва не мають можливості навчатися основним засадам своєї діяльності, швидко дізнаватися про нововведення та реагувати на них, адже не мають з ким порадитися й запитати. Ми вважаємо, що дані проблеми суб'єктів сімейного бізнесу потребують реакції та вирішення. Тим більше, що з розвитком практик електронної цивілізації можливостей для цього достатньо. По-перше, потрібно задатися метою створення навчальних курсів у вищих навчальних закладах, які б зосереджувалися на вивченні саме практик сімейного підприємництва. Такі курси могли б пропонуватися студентам як денного відділення, так і в якості дистанційних для студентів, що навчаються на заочній формі. По-друге, необхідно створювати сайти, де можна було б онлайн навчатися веденню сімейного бізнесу. Особливо важливо, щоб такі онлайн-курси містили у собі не тільки офіційну інформацію щодо оподаткування, нормативно-правових документів, правил функціонування бізнесу у різних сферах, а й рекомендації щодо виявлення певних навичок у членів родини, що в подальшому допоможе у формуванні статусно-рольової структури того чи іншого підприємства. Також не варто забувати про морально-психологічний клімат таких сімей, звертати на це увагу та навчати правильно будувати стосунки, що стосуються бізнесу, й не плутати робочі комунікації з особистими, аби не формувати їхній негативний взаємозв'язок. По-третє, повинні створюватися онлайн платформи на рівні державних органів влади, які могли б надавати своїм користувачам достовірну інформацію та кваліфіковано відповідати на запитання, що їх цікавлять. Особливістю такої супутньої підтримки могли б стати наявні на їхніх сайтах чіткі рекомендації та поради щодо відкриття родинною власною справою та її подальшого функціонування. А від фахівців з консалтингових послуг можна було б отримати необхідні поради, або навіть звернутися до них за довгостроковою підтримкою. Окремою порадою для вирішення деяких проблем з бізнес просвітою суб'єктів сімейного підприємництва можна вважати створення певних груп представників такого бізнесу в Інтернет-просторі, де вони могли б співпрацювати між собою, ділитися новинами та порадами одне з одним [7].

Проаналізувавши, які саме курси потрібні для навчання забезпеченню інформаційної безпеки, ми дійшли таких висновків. Окрім навчальних курсів, які присвячені економіці, веденню бухгалтерії та ін., потрібні курси, які б несли у собі інформацію про новітні комп'ютерні системи та програми, що допомагають забезпечити безпеку електронної інформації, що в подальшому допомогло б побудувати захист певної інформації. Також курси, які допомогли б підприємцям у формуванні вмінь щодо професійного відбору співробітників, тестування їх та таких, які б були направлені на виявлення психологічних аспектів людей й завдяки яким підприємець зміг би ефективніше організовувати роботу своїх підлеглих. Також необхідні курси, які стосуються інтелектуальної власності, щоб власник сімейного бізнесу чітко розумів свої права на винайдені ним рецепти, ідеї, технології виробництва, логотипи та ін.

Що стосується забезпечення інформаційної безпеки сімейного бізнесу, то, на нашу думку, окрім тих, що

вже були перераховані, потрібно пропонувати підприємцям (реальним і потенційним) курси, спрямовані на вивчення сімейних взаємовідносин, які допомагали б майбутнім власникам сімейного бізнесу навчитися розгортати особисті та ділові відносини та також, що не менш важливо, відносини керівника і підлеглого, правильно будувати статусно-рольову структуру як в сімейному колі, так і в колі партнерів по бізнесу, не змішуючи одне з іншим.

Висновки. З'ясувалося, що, не зважаючи на недоліки, які має на даний момент бізнес-освіта у сфері сі-

мейного бізнесу, завдяки такому широкому колу її можливостей, сьогоднішні, або майбутні підприємці зможуть отримати величезний спектр знань та навичок, які допоможуть їм будувати свою діяльність щодо забезпечення власного сімейного бізнесу інформаційною безпекою злагоджено та ефективно. А подібні вищезазначені заходи та нововведення могли б допомогти всім бажаючим отримувати бізнес-освіту та професійно здійснювати діяльність, яка стосується не тільки інформаційної безпеки, а й ведення сімейного бізнесу загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сороківська О.А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи [Е. ресурс] / О. А. Сороківська, В. Л. Гевко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки». – 2010. – № 2, т.2. – С. 32-35. – Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_2/pdf/032-035.pdf
2. Коваленко Ю.О. Забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві [Е. ресурс] / Ю.О. Коваленко // Економіка промисловості. – 2010. – № 3. – С. 123-129. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2010_3_20
3. Алексеева Г. М. О роли малого и среднего предпринимательства в инновационной экономике / Г. М. Алексеева // Альманах современной науки и образования. – 2014. – № 10 (88). – С.11-12.
4. Баранец Н. И. Семейное предпринимательство как социально-экономическая проблема / Н. И. Баранец // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2007. – № 4. – С.124-131.
5. Тригубенко М. О. Бізнес-освіта як соціальний феномен сучасності та фактор підприємницького успіху [Е. ресурс] / М.О. Тригубенко // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 205. – С. 125-128. – Режим доступу: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/52204/38-Trigubenko.pdf?sequence=1>
6. Хижняк Л. М. Замысел бизнес-образования и проблемы его реализации на различных этапах развития предпринимательства в Украине / Л. М. Хижняк // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2014. – № 20. – С. 310-314.
7. Купалова М. М. Проблеми бізнес просвіти суб'єктів сімейного бізнесу в умовах сучасних інформаційно-комунікативних технологій [Е. ресурс] / М. М. Купалова // Матеріали III Конгресу соціологічної асоціації України [«Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання»] (м. Харків, 12-13 жовтня 2017 р.) – Х. : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, – 2017. – С. 499-500. – Режим доступу: <http://www.sau.kiev.ua/docs/20171205/tezi.pdf>

REFERENCES

1. Sorokivska O.A. and Gevko V.L. Enterprise Information Security: New Threats and Prospects. [electronic resource] / O.A. Sorokivska and V.L. Gevko // Visnik Hmelnickogo nacionalnogo universitetu. - 2010. - No. 2, Vol. 2, P. 32-35. - Access: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_2/pdf/032-035.pdf
2. Kovalenko Yu. V. Ensuring Information Security at the Enterprise. [electronic resource] / Yu. V. Kovalenko // Economics of industry. - 2010. - No. 3. P. 123-129. Access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2010_3_20
3. Alekseeva G.M. . On the Role of Minor and Middle-Sized Enterprises in Innovative Economy / G.M. Alekseeva // Collection of Modern Science and Education. - 2014. - No. 10 (88). - P.11-12.
4. Baranets N.I. . Family Business as a Social and Economic Issue / N.I. Baranets // Scientific Notes of Russian State Social University. - 2007. - No. 4.- P.124-131.
5. Trygubenko M.O. Business-education as social phenomenon to contemporaneity and factor of the business success [electronic resource] / M.O. Trygubenko // Culture of the Peoples of the Black Sea Region. - 2011. - No. 205. - C. 125-128. - Access: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/52204/38-Trigubenko.pdf?sequence=1>
6. Khyzhniak L.M. Plan for Business-Education and Problems of its Implementation at Different Stages of Entrepreneurship Development in Ukraine/ L.M. Khyzhniak // Methods, Theory and Practice of Social Analysis of Modern Society. - 2014. - No. 20. - P. 310-314.
7. Kupalova M.M. Issues of Business Education of Family Business Subjects in the Conditions of Information and Communicative Technologies [electronic resource] / M.M. Kupalova // Materials of the 3rd Congress of Sociological Association of Ukraine [«New inequalities - new conflicts: ways to overcome»] (Kharkiv, 12-13 oct. 2017). - Kharkiv. : V.N. Karazin Kharkiv National University, - 2017. - P. 499-500. - Access: <http://www.sau.kiev.ua/docs/20171205/tezi.pdf>

Business Education as an Instrument of Ensuring Information Security of Family Enterprise

M. Kupalova

Abstract. The article proves the need for business education to organize the information security of family business. To confirm this opinion, the author refers to his own sociological research on "Family Business in the Kharkiv Region: A View From the Inside", held in 2017. Research findings show that family business is in need of business education. The author describes the problems of business education in the context of information security of family business and suggests some ways to solve them. It is emphasized that business education has a wide range of opportunities for providing representatives of family business with competencies in the field of information security.

Keywords: family business, business education, information security, entrepreneurship, disadvantages of business education in the field of family business.

Особенности моделей корпоративного управления Украины и Китая

В. Ф. Пуртов

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, г. Харьков, Украина
Corresponding author. E-mail: ec1933@karazin.ua

Paper received 22.08.18; Accepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-05>

Аннотация. В статье предпринята попытка выявления особенностей корпоративного управления в украинских и китайских организациях на основе законодательства обеих стран. Проведен сравнительный анализ моделей корпоративного управления по ряду выделенных характеристик – участники, мониторинг деятельности, структура владения акциями, законодательная база, структура управления компаний, раскрытие информации.

Ключевые слова: особенность, модель, корпоративное управление, собрание акционеров, наблюдательный совет, совет директоров, исполнительный орган.

Постановка проблемы. Важной тенденцией современного развития стран с переходными экономиками является формирование акционерных обществ и совершенствование форм и методов корпоративного управления.

Перестройка китайской модели экономического развития осуществляется последовательно в соответствии с разработанной концепцией двух систем в одном государстве. Опыт Китая указывает на то, что в XXI веке нужно стремиться не к глобальному универсализму, а к сохранению цивилизационной идентичности, которая позволяет не прерывать, а продолжать историю в новых условиях. В этом смысле модель экономического развития Китая требует пристального исследования для поиска путей разрешения проблем развития нестабильных экономик других стран.

Украино-китайское сотрудничество является одним из важнейших составляющих экономического потенциала Украины. Отношения стратегического партнерства заложили фундамент для успешной совместной работы в разных областях, создали условия для постепенного перехода от «сырье-бытового» характера товарообмена к инвестиционно-производственному сотрудничеству.

По итогам 2015 года Украина продала в Китай товаров и услуг на сумму 2,4 млрд. долл.. Начиная с 2010 года, Украина довольно активно наращивала экспорт в Китай. Не смотря на отрицательное сальдо внешнеторгового баланса можно утверждать, что Украина пытается выйти и закрепиться на китайском рынке. Анализ структуры экспортно-импортных операций между Украиной и Китаем показал, что основную долю в экспорте Украины составляет сырье: 38,0% - железная руда, 20,7% - зерновые культуры, 27,1% - подсолнечное масло [5].

В сложившейся ситуации представляется целесообразным «навести мосты» экономического сотрудничества Китая с ЕС через Украину путем создания в перспективе совместных предприятий с ориентацией на рынки третьих стран.

Таким образом, у национальных компаний появилась реальная возможность стать деловыми партнерами китайских компаний. Однако для успешного ведения бизнеса необходимо понимать его специфические и отличительные особенности. В Китае, как и Украине, преобладающей формой хозяйствования являются корпоративные предприятия (акционерные

общества, общества с ограниченной ответственностью, корпорации). Модели корпоративного управления данными организациями имеют существенные отличия, выявлению особенностей которых посвящено данное исследование.

Краткий обзор публикаций. Общетеоретические основы корпоративного управления заложены в работах Б. Альстренда, В. Блека, Лемпела, Г. Минцберга, М. Портера. Практическими аспектам изучения особенностей управления национальными корпоративными предприятиями посвятили свои труды П. Круш, М. Кудинова, И. Мазур, Н. Ольдерогге, В. Шапиро и другие. В тоже время вопрос сравнительного анализа формирующегося моделей корпоративного управления Китая и Украины требует более углубленного исследования.

Цель исследования заключается в выявлении особенностей китайской и украинской моделей корпоративного управления, для создания в перспективе украино-китайских акционерных компаний.

Изложение основного материала исследования. Существование различных подходов к проблеме построения моделей корпоративного управления современных организаций обусловлено как историческими факторами развития страны, так и их экономическими, правовыми и социальными особенностями. Так, роль корпоративного управления в странах, где значительные пакеты акций сконцентрированы в руках отдельных субъектов, существенно отличается по сравнению со странами с высокой степенью распыления акционерного капитала. Несмотря на то, что отдельные внутренние положения, регулирующие корпоративную систему управления, в акционерных обществах разные, накопленная практика большинства корпораций и нормативное обеспечение конкретной страны позволяют определить понятие «модели» корпоративного управления в группе стран или на континенте. Определяющим в типологизации корпоративного управления является понятие инсайдерского и аутсайдерского управления. Под инсайдерским контролем (управлением), как правило, понимают захват существенных прав контроля менеджерами или работниками в прошлом государственного предприятия в процессе его акционирования. В зависимости от национальных условий и форм приватизации степень и масштабы инсайдерского контроля в переходных экономиках могут быть разными. Аут-

сайдерская такая модель управления, в которой права контроля в зависимости от финансового состояния предприятия передаются от инсайдера в аутсайдера –

банка и другим финансовым структурам или внешним инвесторам.

На рис.1 представлены современные модели корпоративного управления.

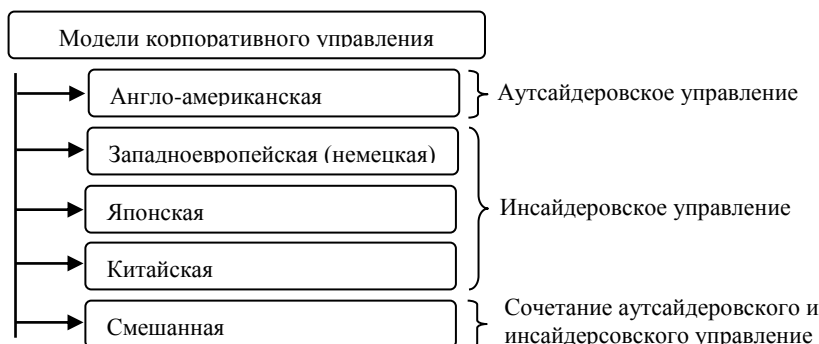

Рисунок 1 – Модели корпоративного управления.

В настоящее время китайские рынки капитала приспособляются к новому, более жесткому и динамичному режиму регулирования корпоративного управления. В последние годы вопросам прозрачности бизнеса, обязанностей советов директоров, инвесторов и заинтересованных сторон, в том числе их ответственности по управлению рисками, уделялось мало внимания на фоне успехов китайской экономики. По данным международной исследовательской компании «Прайс уотерхаус Куперс» (PwC) в 2013 году четыре китайские компании входят в топ-20 крупнейших компаний мира [3].

Закон о компаниях КНР регулирует вопросы организации и деятельности коммерческих структур и защиты коммерческих интересов компаний, акционеров и кредиторов. Законом предусмотрены два типа компаний:

- компании с ограниченной ответственностью
- акционерные компании.

В нем определены ответственность, права и обязанности акционеров, советов директоров, исполнительного руководства и наблюдательного совета. Модель корпоративного управления китайскими компаниями, согласно законодательству КНР представлена на рис. 2

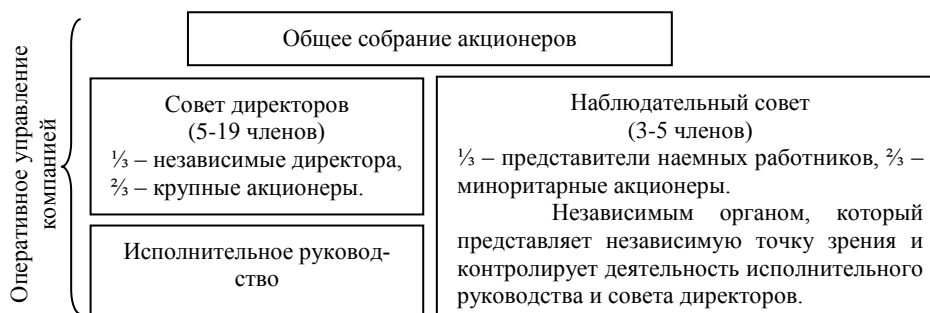

Рисунок 2 – Модель корпоративного управления в Китае (построено на основе источника) [8].

Среди уникальных особенностей данного закона стоит отметить требования относительно минимального размера уставного капитала, величины офисных площадей и численности юридических представителей.

Все компании с ограниченной ответственностью должны иметь совет директоров. Для «крупных» компаний предусмотрено создание отдельного наблюдательного совета, который должен представлять интересы сотрудников и на одну треть состоять из сотрудников компании. Советы директоров большинства публичных компаний должны включать представителей миноритарных акционеров, владеющих недостаточно большими пакетами акций, чтобы выдвигать кандидатуры в совет директоров. Закон также закрепляет за акционерами право назначать и отзывать директоров и членов наблюдательного совета и устанавливать размер вознаграждения. В дополнение к этому

основному закону была принята целая серия правил и положений, регулирующих вопросы листинга на бирже и функционирования рынков капитала.

С целью совершенствования корпоративного управления и повышения прозрачности деятельности китайских компаний принята новая редакция Закона о компаниях. Она упростила процесс создания компаний, расширила права миноритарных акционеров, ужесточила требования к корпоративному управлению для публичных компаний, улучшила защиту прав кредиторов и наделила сотрудников правом участвовать в управлении компанией.

Закон о компаниях обязывает зарегистрированные на бирже компании создавать двухуровневую структуру советов. Две трети членов совета должны составлять крупные акционеры, одну треть – независимые директора. В совет директоров может входить от пяти до 19 членов. Советы директоров подотчетны

непосредственно акционерам. Второй уровень – наблюдательный совет – должен состоять из представителей наемных работников (не менее одной трети) и миноритарных акционеров. Как правило, в наблюдательном совете присутствует от трех до пяти членов. Члены совета директоров и исполнительного руководства не могут входить в наблюдательный совет [5, с. 69].

При двухуровневой структуре совет директоров тесно работает с руководством. В большинстве случаев должности в совете директоров и исполнительном руководстве занимают одни и те же лица, которые и осуществляют повседневное оперативное управление компаний. Наблюдательный совет является независимым органом, который представляет независимую точку зрения и контролирует деятельность исполнительного руководства и совета директоров. Однако поскольку большинство членов наблюдательного совета являются сотрудниками компании, которые подчиняются руководству и назначаются крупными акционерами, им сложно играть роль абсолютно независимых наблюдателей без оглядки на собственные карьерные интересы.

Согласно существующей системе все зарегистрированные акции имеют определенные права и могут свободно обращаться. Акционеры имеют равные права с точки зрения участия в прибылях, участия в собраниях акционеров лично или путем голосования по доверенности, внесения/оспаривания рекомендаций для менеджмента. Однако на практике, наличие в большинстве компаний единственного крупного контролирующего акционера, приводит к тому, что миноритарным акционерам сложно консолидировать

достаточно большой пакет акций и преодолеть минимальный порог для получения таких прав, как номинирование кандидатов в совет директоров, созыв внеочередных собраний акционеров и внесение вопросов в повестку дня на общих собраниях акционеров.

Устав компании является обязательным документом для всех акционеров, членов совета директоров, членов наблюдательного совета и исполнительного руководства. Устав должен утверждаться общим собранием акционеров. Закон разрешает акционерам вносить поправки в текст устава. Кроме того, китайское законодательство наделяет акционеров преимущественным правом на покупку акций. Такая мера позволяет предотвратить распределение дополнительных эмиссий акций среди новых акционеров и, таким образом, снизить потенциальные риски разведения долей в акционерном капитале и голосов существующих акционеров [8].

Украинская модель корпоративного управления начала свое формирование в сложных социально-экономических условиях. В силу необходимости проведения ускоренной приватизации и корпоратизации отечественных предприятий, не достаточно проработанным остался механизм их управления. В силу этого существующая на сегодняшний день модель корпоративного управления Украины представляет собой синтез аутсайдерской и инсайдерской систем, является характерным примером так называемой «смешанной» модели корпоративного управления.

На рис. 3 выделены основные элементы системы корпоративного управления акционерным обществом согласно действующему законодательству Украины.

Рисунок 3 – Модель корпоративного управления Украины (построено на основании источника) [2].

Как видно из данных рисунка 3, в структуру органов управления акционерными обществами входит общее собрание акционеров, подотчетные ему наблюдательный совет, исполнительный орган (единоличный или коллегиальный) и ревизионная комиссия (ревизор). Их совокупность обеспечивает регулирование всех аспектов функционирования отечественных субъектов хозяйствования.

Согласно Закону Украины «Об акционерных обществах», являющемуся основным нормативным документом, регламентирующим вопросы корпоративного управления национальными организациями, определен минимальный размер уставного фонда акционерного общества – 1250 минимальных заработных плат, исходя из ставки минимальной заработной платы, действующей на момент создания (регистрации) организации. Конкретизированы права и обязанности

акционеров, согласно которым каждая простая акция предоставляет акционеру одинаковую совокупность прав на управление, получение дивидендов и части имущества организации, в случае ее ликвидации. Закреплено преимущественное право акционера на приобретение акций компании пропорционально принадлежащей ему доли. Определен процесс хранения и раскрытия информации. Акционерное общество обеспечивает доступ каждому акционеру к документам общества, кроме документов бухгалтерского учета, на web-странице своего сайта размещает информацию, согласно действующим законодательным нормам.

В табл. 1 представлены результаты сравнительного анализа китайской и украинской моделей корпоративного управления по ряду выделенных критериев.

Таблица 3 – Сравнительные характеристики моделей корпоративного управления Китая и Украины (даны на основании источников) [2,8,9].

Украинская модель	Китайская модель
1	2
Страны распространение	
Украина	Китай
Основные характеристики	
- недостаточно действенная система законодательного регулирования корпоративного управления; - слабо функционирующий рынок ценных бумаг; - большое количество коммерческих банков, которые играют главную роль в привлечении средств акционерными обществами	- жесткая система государственного регулирования и контроля - двухуровневая структура представительного органа управления компанией (наблюдательный совет и совет директоров) - развитый фондовый рынок
Участники реализации модели	
Мажоритарные акционеры, наблюдательный совет, правление, банки, органы государственного и регионального управления.	Мажоритарные и миноритарные акционеры, независимые директора, менеджмент и персонал компании, фондовые биржи, государство
Структура владения акциями	
- большое количество миноритарных инвесторов, которые были задействованы в процессе приватизации и корпоратизации; - доля финансовых посредников, которые контролируют акции акционерных обществ, незначительна.	- преобладание крупных мажоритарных инвесторов, владеющих контрольными пакетами акций акционерных компаний. - количество миноритарных акционеров минимально.
Мониторинг деятельности	
Преимущественно государственный	Преимущественно государственный
Структура управления	
Двухуровневая структура управления акционерным обществом: наблюдательный совет и правление, состоящие преимущественно из инсайдеров.	Двухуровневая структура управления: две трети членов совета должны составлять крупные акционеры, одну треть – независимые директора. Совет директоров подотчетны непосредственно акционерам. Второй уровень – наблюдательный совет – должен состоять из представителей наемных работников (не менее одной трети) и миноритарных акционеров.
Законодательная база	
Законодательные документы, Кодексы корпоративного управления, Принципы корпоративного управления и международные нормы (рекомендательный характер).	Закон «О компаниях» в различных редакциях, Кодекс корпоративного управления
Требования по раскрытию информации	
Государственные отчеты с указанной структурой капитала, членов наблюдательного совета, данные про акционеров, владеющих более 5% акций корпорации, информация про возможные слияния и поглощения.	В отчетах раскрывается информация о практике корпоративного управления, такая как состав совета директоров и наблюдательного совета, оценка членов совета директоров и наблюдательного совета, посещаемость заседаний независимыми директорами, их независимое суждение о сделках с заинтересованностью и назначение / увольнение исполнительных руководителей, учреждении функциональных подкомитетов и их деятельности, фактах и причинах несоблюдения требований кодекса, а также представления плана по совершенствованию практики корпоративного управления.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, на основе результатов сравнительного анализа моделей корпоративного управления Китая и Украины по ряду признаков, сделан вывод, что основные их элементы – права акционеров, субъекты и структура управления организацией, мониторинг деятельности – схожи, по сути. Следовательно, формальные черты управления корпоративными предприятиями близки как в Украине, так и

Китае. Это существенное преимущество для ведения совместного бизнеса с китайскими партнерами.

Вектором дальнейших исследований может стать более углубленное исследование хозяйственной практики законодательного регулирования корпоративного управления, разработка на государственном уровне совместных пакетов программ по управлению корпоративными предприятиями, решение организационных вопросов создания украино-китайских акционерных компаний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Корпоративный менеджмент: Справочник для профессионалов / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г. Ольдерогге и др.; под общ. ред. И.И. Мазура. – М.: Высшая школа, 2003. – 1077 с.
2. Пуртов В.Ф., Кудінова М.М.. Корпоративне управління: Підручник з Грифом (Лист № 1-11-1413 від 18.02.2011р.), 2011. – 364 с.
3. Топ-100 крупнейших компаний мира по рыночной капитализации : рейтинг международной компании PwC [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.pwc.com/ua
4. Круш П.В. Формування та розвиток моделі корпоративного управління в трансформаційній економіці / П.В. Круш, О.П. Кавтиш, А.В. Гречко, Ю.С. Чихачьова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 254 с.

5. Государственная служба статистики Украины. Украинский аналитический центр (УАЦ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ukrstat.gov.ua
6. Black B.C. Corporate Governance and Firms market Values: Time Series Evidence from Russia / B.C. Black, I. Love, A. Rachinsky // Emerging Markets Review. – 2006. – № 7. – p. 361-379.
7. Peter F. Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices / Peter F. Drucker. – New York: Harper and Row, 1973. – 984 p.
8. Информационно-аналитический портал Inpress.ua [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.inpress.ua
9. Ассоциация украинско-китайского сотрудничества [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.aucc.org.ua

REFERENCES

1. Corporate Management: A Handbook for Professionals / I.I. Mazur, V.D. Shapiro, N.G. Olderogge and others; under the Society. Ed. I.I. Mazur. - Moscow: Higher School, 2003. - 1077 p.
2. Purtov VF, Kudinova MM. Corporate management: Pidruchnik with Grifom (Sheet No. 1-11-1413 dated: 18.02.2011.), 2011. - 364 p.
3. Top 100 largest companies in the world by market capitalization: the rating of the international company PwC [Electronic resource]. - Access mode: www.pwc.com/ua
4. Krush P.V. Formulation of those models of the corporate governance model in the transformational economy / P.V. Krush, O.P. Kavtish, A.V. Grechko, Yu.S. Chikhachov. - K.: Center for Educational Studies, 2007. - 254 c.
5. State Statistical Service of Ukraine. Ukrainian Analytical Center (UAC) [Electronic resource]. - Access mode: www.ukrstat.gov.ua
6. Black B.C. Corporate Governance and Firms market Values: Time Series Evidence from Russia / B.C. Black, I. Love, A. Rachinsky // Emerging Markets Review. - 2006. - No. 7. - p. 361-379.
7. Peter F. Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices / Peter F. Drucker. - New York: Harper and Row, 1973. - 984 p.
8. Informational and analytical portal Inpress.ua [Electronic resource]. - Access mode: www.inpress.ua
9. Association of Ukrainian-Chinese cooperation [Electronic resource]. - Access mode: www.aucc.org.ua

Features of corporate governance models in Ukraine and China

V. F. Purtov

Abstract. The article attempts to identify the features of corporate governance in Ukrainian and Chinese organizations on the basis of the legislation of both countries. A comparative analysis of corporate governance models for a number of selected characteristics - participants, performance monitoring, ownership structure, legislative framework, company management structure, disclosure of information.

Keywords: *feature, model, corporate governance, shareholders' meeting, supervisory board, board of directors, executive body.*

PHILOSOPHY

Гендерна освіта як чинник гармонізації стосунків у сучасному суспільстві

Л. Ю. Левченко

Доцент кафедри філософії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
Переяслав-Хмельницький, Україна

Paper received 21.08.18; Accepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-06>

Анотація. Розглядаються теоретико-методологічні основи розуміння гендерних досліджень в освіті. Акцентується увага на проблемі гармонійної взаємодії чоловічого та жіночого та соціумі. Враховуються методологічні основи гендерних досліджень у філософії, соціології, етиці, психоаналізі. Мета статті – привернути увагу до гендерних досліджень у формуванні освітнього простору.

Ключові слова: *стать, гендер, освіта, фемінізм, маскулінізм, чоловіче, жіноче.*

Актуальність. Гендерний підхід до аналізу соціальних проблем стає поширеним в Україні. Гендер – специфічна конструкція цивілізаційного процесу, це своєрідний вияв соціалізації людини в суспільстві відносно до її статі. Гендерна теорія передбачає вивчення суспільства як єдності двох глобальних спільнот – «чоловічої» та «жіночої». Поняття «гендеру» як «соціальної статі», на відміну від біологічного поняття статі, все активніше запроваджується в різного роду сучасні дослідження, гендерна методологія включає в себе філософію, соціологію, етику, психоаналіз, літературознавство. Актуальним є розгляд багатьох проблем, пов'язаних з гендерними проблемами.

Українська дослідниця Ніла Зборовська відзначає, що «традиційний спосіб описання чоловічо-жіночої проблематики, коли жіноче означало пасивне, природне, а звідси статеве, сексуальне, а чоловіче – активне, духовне, отже культурне та загальнолюдське, має давню і досить живу традицію. Вже Аристотель у IV столітті до н. е. стверджував ієрархічний погляд на людське суспільство, згідно з яким чоловіки панують і керують, а жінки підкоряються. Неповноцінна раціональність жінки, вважав давньогрецький філософ, давала повне право чоловікам панувати над жіночим тілом. Функція жінки зводилася до природної, біологічної ролі, у той час як чоловіча – до інтелектуально-діяльної... Аристотелівська гендерна теорія була справжньою підпорою нашої цивілізації упродовж віків».

На той час жінка, щоб вважатися нею повинна була відповідати певному образу жіночості, який розуміли перш за все, як зовнішню привабливість, сексуальність, пасивність, лагідність – якості, які дані їй природою разом з її основним призначенням продовжувачки роду. Подібний образ і сьогодні посилено впроваджується в суспільну свідомість засобами масової інформації. Відносини, які змінюються у суспільстві до природно-біологічних, призвели до необхідності відрізнити біологічну стать, як сукупність анатомічних особливостей і соціальну стать, як специфічну конструкцію цивілізаційного процесу. Це своєрідний вияв соціалізації людини в суспільстві відносно до її статі. Ця конструкція зумовлена системою виховання, культурними нормами, звичаями і традиціями.

Аристотель вважав, що різниця статі відповідає спільній відмінності в світі форми і матерії, активного і

пасивного начал. Але не можна робити висновки, що у чоловіків і жінок свої, тільки їм притаманні властивості.

У цілому аристотелівська філософія базується на припущенні, що тільки один клас людських істот – а саме, вільні чоловіки – повинні правити життям. Позиція Аристотеля в трактуванні питання статі була властива для цієї епохи, оскільки, як було зазначено, законірно поставала із спільного розуміння природи людини того часу.

Своєрідні уявлення знаходимо і в інших грецьких філософів. Так, Платон стверджував, що в майбутньому ідеальному суспільстві обидві статі повинні будуть опанувати одні і ті ж заняття і ремесла. Жінкам навіть доведеться воювати нарівні з чоловіками. У своїй «Державі» він створює ідеальну державу, в якій всупереч звичаям свого часу проголошує тезу про придатність жінок до всіх видів загальнокорисної діяльності, аж до самих вищих форм управління державою. Основою ідеальної держави є справедливість. Вона полягає в тому, щоб кожний громадянин зміг займатися тим, що найбільше відповідає його натурі.

Платон стверджує, що тільки той, хто зможе володіти своїм особистим тілом і своїми почуттями, зможе розумно і справедливо керувати державою і іншими людьми. Тому в своїй моделі «справедливої держави», Платон визначає функції державного управління правителям-філософам, які, пройшовши всі необхідні стадії освіти, звільнившись від так званих випадкових задовольств, і піднялись до сфери чистого інтелектуального знання – філософії. Тільки вони, на його думку, можуть приймати справедливі рішення [8, 251].

Зовсім іншою є позиція Платона на розгляд питання статі. У своєму творі «Закони», коли мова йде про навчання науками, а також мистецтвами громадян: «Все це мій закон прописав би однаково і для жінок, і для чоловіків... Я стверджую, що якщо це взагалі можливо, то у вищому ступені нерозумно діють тепер у наших містах, коли не привчають до цього із усіх сил одностайно і однаково як чоловіків, так і жінок. Майже вся держава стає, таким чином, половинною, замість того, щоб бути вдвічі більшою, завдяки єдності праці і мети» [9, 257].

Античні філософи, обговорюючи проблеми жіночої сутності, визначають ряд суто жіночих якостей. Так, Плутарх виділяє серед жіночих достоїнств: скромність,

розсудливість, вірність, вміння дружити, навіть мужність, героїзм і велич духу. Він вважає доречним, що обом статям притаманні одні і ті ж риси. Проте, в одному із своїх творів він заявляє, що «жінка, яку залишили на самоті, несе в собі багато дурних думок і бажань» [6, 51 – 52].

У патристиці жіноче ототожнюється з чутливістю, що руйнує внутрішню єдність людського і божественного начала. За Августином, чуттєвість необхідна для усвідомлення людиною її відношення до Бога. Чуттєвість стає гріховною тоді, коли починає домінувати насолода, невідкорене розуму. На думку Августина Блаженного, почуття, яке піддається раціональному контролю і тому постає найбільш гріховним – це сексуальне задоволення, джерелом якого являється жіноче начало.

У своїй праці «Сповідь» Августин стверджує, що всі люди гріховні, тому що з моменту свого народження вони прагнуть до почуття насолоди. Августин поділяє насолоду на ті, що пов'язані з відчуттям смаку, нюхом, зором і ті, які людина може підкорити своєму розуму, а також ті, що пов'язані із сексуальним задоволенням. Вони асоціюються з жіночим, менш за все піддаються раціональному, а тому є загрозою для досягнення істинної насолоди, досягнення якої залежить тільки від близькості до божественного начала.

У схоластиці жіноче поступається в усіх відношеннях чоловічому, але вона має свою функцію, необхідну для реалізації божественного. У філософії Фоми Аквінського наголошується на ролі жінки як помічниці чоловіка, яку вона повинна виконувати відповідно до свого природного призначення. Тобто, людиною для Фоми Аквінського являється чоловік, а жінка – лише засіб для реалізації принципу роду людського і тому не має ніякого самостійного значення.

Також в схоластиці формується уявлення про характер патріархальної влади за аналогією з владою Бога, якій підкорені всі функції індивідів і котра повинна жорстоко карати за всі відхилення від раціонального плану патріарха [2, с. 400].

Традиція зведення жінки до функції народжування дітей і відкритого декларування на цій основі «специфічною» людиною проходить через всі віки – серед її прихильників Е.Роттердамський, М.Монтень, Г.Бокль, Г.Спенсер та інші. І так майже до XX століття. Власне кажучи, ще попередники філософії XX століття, наприклад, А.Шопенгауер був переконаний, що «призначення жінок вичерпується призначенням поширювати рід людський» і Ніцше: «перше і останнє призначення жінки – народжувати здорових дітей» [7, с. 358].

Проблема статі посідає важливе місце у творчості А. Шопенгауера, який аналізує відмінність між чоловіком та жінкою як таку, що існує між самодостатньою та не самодостатньою особистостями [5, с.224].

Епоха Нового часу пов'язана з розглядом відмінностей між характеристиками статі. В якомусь розумінні дякуючи християнській ідеології, яка зрівняла чоловіка і жінку перед Богом, а головним чином, внаслідок гуманістичних настроїв епохи природа жінки переосмислюється в філософії. У ній можна віднайти риси, які мають самостійну цінність. Саме в цей час у філософії й культурі формуються якості маскулітності та фемінітності, ідеальні моделі чоловіка та жінки.

Вперше в інтелектуальній історії людства в філософії Просвітництва розглядаються питання про можливість розвитку жіночих інтелектуальних здібностей і про жіночу освіту. В епоху Просвітництва вперше в історії філософії виникають теорії, в яких формуються ідеї жіночої емансипації і здійснюється критика патріархальної ідеології. Серед найбільш відомих філософів цієї епохи найвизначнішим є Ж-Ж. Руссо зі своєю теорією про гендерні ролі виховання, яку він виклав у своїх працях «Юлія, або Нова Елоїза» (1761), «Еміль, або Про виховання» (1762).

У цих працях яскраво виражена ідея про те, що жіноче начало характеризується позитивними якостями, які відсутні у чоловіків. На думку Руссо, позитивна роль жіночого базується на тому, що жінки, маючи іншу чуттєву природу, наділені здібностями подобатися чоловікам, викликаючи у них при цьому кращі людські почуття – любов, співчуття, турботу, а також розвивати чуттєвість і формувати в них естетичний смак. Згідно теорії «природного виховання» Руссо найбільш ефективним засобом самоконтролю є розум, при якому суб'єкт орієнтується не на думки про себе, а на принципи загального морального законодавства, вираженням яких виступає інстанція Загальної Волі. Але, згідно з Руссо, жіночий розум виявляється слабким для того, щоб засвоїти принципи Загальної Волі. І тільки чоловік може оволодіти принципами Загальної Волі і навчитися виконувати функцію раціонального контролю по відношенню до самого себе.

Основні вимоги «природного» виховання: домашнє виховання, обмеження контакту із зовнішнім світом; виховання жінки для материнства; неперервність виховання, в процесі якого функції батька після одруження переходять до її чоловіка.

Таким чином, у теорії жіночого виховання Руссо стоїть на патріархальних позиціях, оскільки не дивлячись на визнання позитивної ролі жіночої чуттєвості в культурі він виступає проти жіночої емансипації.

Німецький філософ Ніцше вперше в історії філософії формулює концептуальні основи для репрезентації феномена жіночого у філософському дискурсі, а також підриває класичні патріархальні традиції в філософії. Основне значення філософії Ніцше полягає в переоцінці статусу тілесності в культурі. На відміну від традиційної метафізики, в філософії Ніцше активним є тіло, а пасивним – свідомість. Свідомість розглядається як продукт діяльності тіла. Філософ розробив логічні основи для введення феномену жіночого в філософський і культурний дискурс.

Сучасна гендерна теорія не намагається заперечити відмінності між жінками і чоловіками. Вона засвідчує, що сам факт відмінностей не такий важливий, як важлива їх соціокультурна оцінка й інтерпретація, а також побудова владної системи на основі цих відмінностей.

М.Шелер вважає, що у XX столітті принципово змінюється відносини чоловічого та жіночого начал, бо жіноче, яке перебувало в сутінках протягом століть, тепер виходить на перший план. Усвідомлення необхідності виходу із замкненості суто «патріархального» світосприйняття, спрямованість за його межі, небажання ототожнювати його з людським світосприйняттям породжує уважніше ставлення до людського світосприйняття, яке гармонійно поєднує в собі духовне та

душевне, екзистенційно чоловіче та жіноче. Це трансцендує філософію у метаантропологічні форми, виводячи її за межі «фаллоцентризму» та «патріархалізму» сучасного світу [5, с.229].

Філософ розглядав проблему людини, чоловічого і жіночого начал двома підходами. Перший пов'язаний з культурною традицією, другий – з будовою біопсихічного світу. Перший, культурософський, він відкидає як неплідний, оскільки дослідник стикається відразу з трьома колами ідей: міфом про створення світу, притчею про Адама та Єву, рай та гріхопадіння, з традицією яка сягає античності та базується на тезі про розумність людини, про те, що у неї є розум, а також природничо-наукове уявлення про появу людини на досить пізньому етапі розвитку життя на планеті Земля і про те, що вона відрізняється від попередніх форм еволюції тільки ступенем складності [3, с.182].

Формування гендерного підходу не випадково співпало з широким обговоренням філософської проблеми про співвідношення біологічного і соціального в природі людини. На Заході проблема ідентифікації статі, з'ясування ролі соціального, культурного, з одного боку, і біологічного, з іншого, стали головною проблемою, яку обговорювали.

Теоретики фемінізму починають досліджувати соціальну технологію формування гендерних ролей, те, як формується у людей гендерна свідомість через різні соціальні інститути, мистецтво, науку, врешті, досвід повсякденного життя. «Гендер як соціальний аспект відносин статі, – стверджують дослідники, – конструюється і виражається в багатьох галузях соціального життя. Він включає в себе культуру, ідеологію, дискурсивну практику, хоча і не отожднюється з ними. Гендерний розподіл в домашній і професійній праці, організація держави, сексуальність, структура насилля і багато інших аспектів соціальної організації впливають на гендерні відносини».

Гендерна методологія, виявляючи статеві ролі людей в соціумі, свідчить, наскільки ці ролі конструктивні або деструктивні для особистості і суспільства, також засвідчує відмінність в соціокультурному змісті цих ролей, відмінності, котрі не зводяться ні до протиставлення (чоловік – природа, жінка – культура, чоловік – сила, жінка – слабкість), ні до редукції (чоловік – людина, жінка – сексуальність, чоловік – норма, жінка – відхилення).

Одна із особливостей сучасного етапу гендерних досліджень полягає в тому, що їх об'єктом, поряд з жінками, все частіше стають чоловіки. У період швидких історичних змін, коли давні форми гендерних відносин влади ставали неадекватними, ідеологи починали писати про фемінізацію чоловіків і зникнення «справжньої мужності».

Традиційні дослідження про жінок перестали розглядатися як науково обґрунтовані висловлювання, які можуть пояснити нерівні суспільні позиції чоловіків і жінок. «Теорії», які приписували жінкам особливу ірраціональність, лагідність, домовитість, вважаються тепер чоловічими стратегіями. Сукупність чоловічого досвіду створило теорії, які претендували також на репрезентацію специфічних життєвих вимог жінок і характерного для них сприйняття дійсності.

Для жіночих досліджень на першому етапі було важливим виявити і назвати відмінності між чоловіками і жінками. Головне завдання полягало в наданні інформації від жінок і про жінок, щоб таким чином створити фундамент для нових теоретичних концепцій. З цього моменту важливими стали гендерні дослідження, присвячені продовженню критики витіснення жінок і не стільки опису механізмів влади, скільки критичному аналізу механізмів, пов'язаних з ієрархізацією. На відміну від початкової критика стереотипних зображень жіночості одночасно намагається скорегувати зображення, тобто замінити їх на більш «правильні».

Феміністичність та маскуліністичність як ідеальні частини цілого доповнюються варіантами способів чоловічої – жіночої суб'єктивації, що відображають прагнення до рівного входження в соціальне життя.

Категорія гендера пояснює, що включення жіночих досліджень до теоретичних знань не обмежується включенням знань про жінок і досвід жінок в якусь наукову галузь.

Визначення чоловіка і жінки, відмінностей між жіночністю і мужністю, змінюється з плином часу. Різні уявлення існують одночасно, набуваючи більшої або меншої значущості; їх комбінують, співвідносять одне з одним, щоб через відмінності між статями дати характеристики людини взагалі. Усвідомлення факту цих історичних змін відбулося не так давно.

Відмінність за ознакою статі не закріплена природою; вона виникає і змінюється разом з культурою. Цей конструкт, як показують сучасні дослідження, включений до історичного процесу розвитку менталітету і суспільства.

Сукупність норм і традицій, яка несе кожній статі узагальнену інформацію про відповідні психосоціальні властивості, називають гендерними ролями. Це – аспекти чоловічого й жіночого, що спричинені як біологічними, так і соціальними чинниками.

Уявлення про відмінності статей і пов'язані з ними норми поведінки, виражаються частіш за все в формі пояснень особливих якостей і обов'язків, переваг і обмежень, властивих жіночій статі. Сутність, природа і призначення чоловіка є лише звуженими рамками специфіки статі.

Гендерні дослідження останнього десятиліття виявили, що традиційний чоловічий стиль життя не відповідає сучасним соціальним обставинам. З'явилися праці про «кризу маскуліності», потребу фемінізації чоловіків, переваги «фемінних» психологічних рис.

Такі дослідження стали однією з найбільш продуктивних галузей наукового пошуку у світі, результати якого наполегливо вимагають свого впровадження у вітчизняну освітню практику.

Із зміною сучасної гендерної структури світу змінюються чоловічі і жіночі ролі. А ідеал гендерної теорії – андрогінність – означає перебудову традиційної феноменології статі, що чітко розмежовує фемінне та маскуліне в їх соціальному призначенні. Гендерний підхід формулює нову відповідь на очевидне порушення патріархальної моделі світу у зв'язку з активним входженням жінки в культуру ХХ століття. Жіночий чинник наполегливо і стрімко вривається в сучасну картину світу, потребує переосмислення багатьох засад цивілізації, у тому числі місця та ролі жінки в

світі, без вирішення яких неможливий поступальний розвиток.

Гендерні дослідження «виросли» з жіночих досліджень і переросли їх, розширивши коло досліджуваних питань на сфери людської життєдіяльності.

Проникаючи в різні сфери гуманітарних наук, вбираючи в себе найновіші методологічні розробки, цей підхід прагне перебудувати попередні структури і бра-

ти участь у структуруванні нової культурної моделі. Гендерні дослідження спрямовані на вивчення соціальних і культурних концепцій жіночого та чоловічого, а теорія гендера акцентує увагу не на проблемах жінок, а на стосунках жінок і чоловіків у суспільстві, на неможливості адекватно розуміти становище жінки в суспільстві без аналізу і розуміння гендерних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брандт Г.А. Природа женщины. – Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2000. – 178 с.
2. Введение в гендерные исследования / Под ред. И. Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ; Санкт-Петербург: Издательство «Алетейя», 2001. – Часть 1. – 708 с.
3. Головкин Б.А. Философская антропология. – К.: ИЗМН, 1997. – 240
4. Івашченко О. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 6. – С. 78 – 91.
5. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах / За ред. В.Г.Табачковського. – К.: Наукова думка, 2004. – 244 с.
6. Мир и Эрос. Антология философских текстов о любви. – М.: Политиздат, 1991. – 335 с.
7. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Сочинения: В 2-х т. – М.: Мысль, 1990. – Т. 2. – С. 238 – 406.
8. Платон. Государство // Платон. Соч.: В 3-х т. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3. – Ч.1. – С. 89 – 454.
9. Платон. Законы. – М.: Мысль, 1999. – 832 с.

REFERENCES

1. Brandt, 2000 – Brandt G.A. Priroda zhenshchiny/G.A.Brandt. – Ekaterinburg: Gumanitarnyy universitet, 2000. – 178 s.
2. Zherebkina, 2001 – Vvedenie v gendernye issledovaniya / [Pod red. I. Zherebkinoy]. – Harkov: HTsGI; Sankt-Peterburg: Izdatelstvo «Aleteya», 2001. – Chast 1. – 708 s.
3. Golovko B. A. Philosophical anthropology – K.: SMN, 1997. – 240 p.
4. Ivashchenko A. Gender scientific perspective: from ideology to politics // Sociology: theory, methods, marketing. – 1998. – No. 6. – P. 78 – 91.
5. Person in essential and existential dimensions / [by. edited by V. G. Tabakowska]. – Kyiv: Scientific thought, 2004. – 244 p.
6. Mir i Eros, 1991 – Mir i Eros. Antologiya filosofskih tekstov o lyubvi. – M.: Politizdat, 1991. – 335 s.
7. Nitsche, 1990 – Nitsche F. Sochineniya: V 2-h t./F.Nitsche. –T.2 – M.: Mysl, 1990. – S. 238 – 406.
8. Platon, 1971 – Platon Soineni.: V 3-h t./Platon. – T.3 – M.: Mysl, 1971. – Ch.1. – S. 89 – 454.
9. Platon, 1999 – Platon. Zakony./Platon. – M.: Mysl, 1999. – 832 s.

Gender education as a factor in the harmonization of relations in modern society

L. Levchenko

Abstract. The article shows the theoretical-methodological basis of gender in education. The problems of harmonization between feminine and masculine interrelations in modern society are analyzed. The methodological basis of gender investigations in philosophy, sociology, psychoanalysis, study of literature are considered. The object of the article is to attract attention to gender investigations in education.

Keywords: *sex, gender, education, masculinity, femininity, male, female, мужское, женское.*

HISTORY

Tradition of prey in the Cossack environment of the XVI - XVII centuries

O. S. Amelina

Odessa national University named after Mechnikov, Odessa, Ukraine
Corresponding author. E-mail: sunkiss2017@ukr.net

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 30.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-07>

Abstract. The proposed article analyzes prey, as a military, economic, domestic tradition, which existed in the Cossack environment in the XVI - XVII centuries. Particular attention is paid to the content and substantiation of prey, including captivity, in the Cossack community. The stages of the transformation of prey and factors influencing it were also highlighted.

Keywords: *Cossack prey, «Cossack bread», Great Steppe frontier, prey, captivity.*

The phenomenon of Ukrainian Cossacks has always been of interest to researchers. Many scientific articles and monographs are devoted to the topics of the Cossacks. However, even today there are some aspects that require further study or even radical rethinking. One of them is the question of the tradition of capturing the prey in the Cossack environment.

The historiography of this question is quite significant. Conditionally it can be divided into several periods: pre-Soviet, Soviet, works of our contemporaries. Scientists of each of these periods considered the tradition of prey at different angles. However today there is no separate systematic study of this phenomenon. Thus, historians of the pre-Soviet era, considered prey from the point of view of military and domestic Cossack cultures, at the same time drew attention to the origins of the phenomenon. Among the historians of this period the worth mentioning works are: M. Drahomanov, A. Markevich, M. Hrushevsky, D. Yavornytsky. Analyzing Soviet historiography, we can observe that historians of the 1920's and 1980's also considered issues of prey in the context of the domestic and military culture of the Cossacks. However, gradually the military prey and ways of its further usage became the main object of the study of such historians as: V. Golobutsky, V. Dovnara-Zapolsky, I. Krypyakevich.

During the years of Ukraine's independence, in the study of this topic, there are works which deserve special attention : Ya. Dashkevich, S. Lepiavka, and B. Brekhunenko, in which the problem of the Cossack-Tartar interaction in the context of the Great Steppe frontier is considered. These historians focus their attention on Cossack prey, as one of the aspects of the Cossack-Tatar interaction.

The basis of such a phenomenon as prey must be searched in the origins of the Cossacks themselves [5, p. 52]. The process of forming the Ukrainian Cossacks was rather complex and associated with many political, cultural, social, economic, geographical and other factors. Today, a number of researchers note the significant influence of the Great Steppe Frontier, within which the Cossacks were, on the process of its formation. The main idea of the Ukrainian Steppe Frontier is that through the borders of our country there is a border zone between two very different ethnic and cultural worlds of the East and the West [6, p. 44]. In this zone of interaction of two worlds a completely new third cultural type is formed, the peculiarities of which are not inherent to any of the two interacting. In the conditions of the Great Steppe border, Cossacks and Tatars (Turkic communities) interacted mostly. All of the above mentioned aspects of

the Cossacks as phenomena were formed within the limits of the Great Steppe crown, and directly influenced the features of the Cossack culture, and at the same time, the formation and formation of prey as one of the elements of the military and domestic culture of the Cossacks.

In the XVI century Cossack campaigns on Tatars became permanent and did not cause a special resonance in European society. Such activity of the Cossacks was due to foreign policy and internal political factors, which were already partially noted. Therefore, it is not surprising that in conditions of constant conflicts from the second half of the XVI century prey was one of the Cossack crafts. In fact, military prey became an economic means for the existence of Cossack leaders. Therefore, the Cossacks took a different prey from cattle to captivity [16, p.5].

Based on the last thesis, we can talk about certain parallels between the Tatar yasir and the Cossack prey. If in Tatars the basis of their military industry were prisoners and horses, then the Cossacks in the XVI century concentrated their activities on sheep, oxen and cattle [4]. This was due to the fact that animals could be used in their own economy or sold locally to markets. In the Black Sea region, the Krymchaks were engaged in grazing cattle and sheep breeding. Therefore, sheep become one of the most numerous groups of prey [8, p. 67-68]. Another non-less important kind of prey was a variety of luxury items [3], firearms, gunpowder, harnesses, as well as cannons [9, p. 1-2].

Undoubtedly, the most interesting and less investigated question remains the question of the role of captivity in the Cossack prey. As a rule, the Cossacks captured during armed hostilities, and not only with the Turkic communities, for the purpose of further exchange for Ukrainian captives, or for sale on the same slave markets. However, the well-known and widespread tradition was the hardships of famous nobles, ambassadors and nobles, with the purpose of further obtaining a ransom, or solving certain political situations. The confirmation of this thesis may be the fact that in 1545, during a campaign to Ochakov, the Cossacks received 88,000 aspires of ransom, taking 2430 and 1313 aspros per person, depending on the social status of the captive [15, p. 146]. Also, Erich Lysota noted that the Cossacks had captured the wounded noble Tatar in the name of Belek from the royal court [7], for which they intended to get a ransom.

It should be noted that there was a practice where the Christian captives were replenished by the Cossack ranks. So, most of all, this phenomenon was especially widespread

among the Muscovites who were in captivity in the Ukrainian Cossacks. [2, p. 110].

The situation began to change from the second half of the sixteenth to the beginning of the sixteenth century, when, after the institutionalization of the Ukrainian Cossacks in the Zaporozhian Sich and the Registered Cossacks, the tradition of prey is transformed. And since then, the Cossack activity is described as "Cossack bread". He is interpreted as specific Cossack incomes, the achievement of which predetermined the Cossack way of life [14, c. 508]. The notion of "Cossack bread" includes the Cossack prey industry, as well as the idea of knight's service for the common good that is projected onto Cossack life in all its aspects [1, p. 167].

In fact, from the XVIIth century. The Cossacks begin to position themselves as knights who stand in defense of the Orthodox faith from the Muslim threat. So, in the letters of the Cossack hetmans to the Polish king, we see the following wording, such as: "we, as knightly people ..." [11, p. 89 - 90], or "all chivalry", "all chivalry Zaporozhye ..." [12, p. 106-108]. Obviously, this ideological justification influenced the transformation of prey, and most importantly, the perception of prey in the Cossack environment.

As a confirmation of the latter we can talk about changing the attitude to captivity. If in the previous period the Cossacks saw purely practical benefits: sale, capture for the sake of redemption, then in the future, captivity was used as gifts. Constant Cossack addressees were kings, crown hetmans, kings and other persons [2, p. 109 - 110]. That could affect the political, trade, economic situation, and not only.

Certain features of prey was acquired not only among Zaporozhian, but also registered Cossacks. The productive

activity of the official Cossacks was controlled by the authorities. The Cossacks could not freely make hiking trips to the Tatar uluses, but this was offset by the so-called stanzas - the monetary and natural collection, which the Cossacks imposed on the local population [14, c. 509]. Over time, the practice of staging significantly expanded and began to gain new color. When they did not pay their money to the registrants, they tried to compensate for their losses by robbery. Often, objects of their extortion were gentry estates. Subsequently, systematic non-payment of money turned the dissatisfaction of the military into everyday life for the Commonwealth. They got the name of military confederations. The first of them took place in 1590-1591, then - in 1597, and then in the XVII century their numbers and scales greatly increased [10, p. 149].

Thus, the phenomenon of production was born, developed, transformed with the Cossacks themselves. In fact, plunder was a traditional Cossack activity that was borrowed from Turkic communities during interaction within the Great Steppe Frontier. It was found out that the Cossack prey underwent two stages of its transformation. The first - in the XVII century, when the military prey for the Cossacks was primarily a resource for survival, a kind of fishery. Within the second stage, the end of the XVI - the first half of the XVI-th century the usual Cossack prey, which was purely economic, was transformed into "Cossack bread", gaining an ideological rationale: protecting the native land from Tatar aggression, preserving the Orthodox faith from the Muslim enemy and liberating the Ukrainian captives from Turkish captivity. Also, there are changes in the attitude of the Cossacks themselves to the prey and its justification.

REFERENCES

- Bachinska O., Chukhlib T., Shcherbak V. Ukrainian Cossacks / O. Bachinskaya, T. Chukhlib, V. Shcherbak. - Kyiv: Crystal Beek, 2015. - 400 s.
- Bekhunenko V. Kozatsky Yasir and trade in it in the XVI - the first half of the XVII century. / V. Brechnenko // History of trade, taxes and duties. - 2010. - No. 1. - P. 96-112.
- G. L. de Boplan. Description of Ukraine. Per. fr Y.I.Kravets, Z.P.Borisyuk. - Kiev, 1990. [E. source]. - Access mode: <http://litopys.org.ua/boplan/opys.htm> (05/05/2017).
- Gribovsky V. Zaporozhye-Nogai digestion in the seventeenth and eighteenth centuries / V. Gribovsky. [E. source]. - Access mode: http://www.cossackdom.com/articles/g/gribovskiyi_zaporozhpob_uzh02081.htm (Apr 20, 2014).
- Grushevsky M. History of Ukraine-Rus / M. Hrushevsky. - T. VII. - K.: Scientific Opinion, 1995. - 624 pp.
- Dashkevich Ya. Ukraine on the border between the east and west (XIV-XVIII centuries) / Y. Dashkevich // Notes of the Scientific Society to them. T. Shevchenko. - T. SXIII. Proceedings of the historical and philosophical section. - Lviv, 1991. - P. 28-44.
- Eric Lysota Diary of 1594 [E. source]. - Access mode: <http://litopys.org.ua/suspil/sus17.htm> (24.04.2017).
- Instruction of the Volunian nobility to the ambassadors sent to the Warsaw Seim // Archive of South-Western Russia. - Ch. 3, vol. 1. - K. - 1863. - 553 p.
- Ibraim Bata to Zhigmonta I; asks to bring justice to the patriotic people from Ukraine who plundered the walnut earth. - Without a place, October-patrolling in 1531 // Wives to the history of Ukraine-Rus. Materials for the history of the Ukrainian Cossacks. Volume 1. Documents in the year 1631. - Vol. 8. - Lviv: Publishing House of the Scientific Society named after Shevchenko, 1908. - 475 p.
- Lepiyavko S. Formation of the ideological foundations of the Ukrainian Cossacks (the notion of "Cossack bread" in the last third of the XVI century) / S. Lepiyavko // Ukraine in Central and Eastern Europe: Studies on the history of the fourteenth and eighteenth centuries. - Whip 1 / Rep. Ed. VA Smolij. - K.: Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2000. - P. 143 - 158.
- The list of the elder Zaporozhian Army Hryhorii Loboda to the great crown hetman Yana Zamoysky, January 1596 (Document No. 42) // Documents of the Ukrainian Cossacks XVI - the first half of the XVII century.: versatile, correspondence, treaties, oaths / Aid. V. Brekhunenko. - K., 2016. - 608 p.
- List of the senior troops of Zaporizhzhya Prokop Sarapovich to the King of the Commonwealth of Sigismund III, March 1600 (Document No. 61) // Documents of the Ukrainian Cossacks XVI - the first half of the XVII century: versatile, correspondence, treaties, oaths / References. V. Brekhunenko. - K., 2016. - 608 p.
- Pletsy S. Productivity / S. Pletsy / Ukrainian Cossacks: Small Encyclopedia.-K.: Genesis; Zaporozhye: Premier, 2002. - P. 172.
- Pletsy S. Bread Cossack / S.Pletsy / Ukrainian Cossacks: Small Encyclopedia. - K.: Genesis; Zaporozhye: Premier, 2002. - P. 508 - 509.
- Suleiman I to Sigismund I, August 1538 // Words for the history of Ukraine-Rus. - T. 8. - Lviv: Printing house NTSh, 1908. -415p.
- Sultan Sulaiman to Zhigmonta I; asks to draw the words of one merchant who died in Ukraine; craving for justice from the brave people who killed and rob the shepherd's scribe. Adrianopolis, June-July 1538 // Words to the history of Ukraine-Rus. Materials for the history of the Ukrainian Cossacks. Volume 1. Documents in the year 1631. - Vol. 8. - Lviv: Publishing House of the Scientific Society named after Shevchenko, 1908. - 475 p.

LEGAL SCIENCES

Правова й політична культура української еліти

О. В. Минькович-Слободяник

Кафедра загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського інституту права Національного університету, «Одеська юридична академія», м. Миколаїв, Україна

Paper received 09.09.18; Accepted for publication 15.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-08>

Анотація. В даному дослідженні аналізується рівень правової та політичної культури української еліти. Визначаються причини, що чинять вплив на рівень правової та політичної культури еліти. Окреслюються спільні риси, що притаманні правовій і політичній культурі української еліти. Надаються пропозиції відносно поліпшення стану правової та політичної культури еліти України.

Ключові слова: еліта, правова культура, політична культура, ідеологія, правова безграмотність, правовий нігілізм.

В момент потужних політико-правових змін в державі на тлі гідридної війни, революційного формування громадянського суспільства питання культури стають як ніколи актуальними, особливо коли мова йде про правову й політичну культуру. Досить великий вплив на її формування чинить еліта, оскільки еліта - це природний прошарок характерний для будь-якої спільноти, будь то люди чи тварини, завжди в зграї є вождя і його прибічники, а в суспільстві лідер і його команда. З моменту створення певної внутрішньої організації суспільства починає формуватися його еліта, причому це абсолютно незалежне від волі індивідів, що дане суспільство створили, явище, адже людина істота соціальна і як соціальна істота завжди прагне до кращих, сильніших, впливовіших представників свого виду для досягнення тих чи інших своїх бажань і реалізації поставлених планів.

Ступінь розробленості даної проблематики є невідповідним її актуальності, оскільки в Україні майже не досліджуються питання взаємовпливу та взаємозв'язку політичної і правової культури, що обумовлено специфікою і складністю міждисциплінарного підходу, відсутністю цілісного уявлення про механізм формування і взаємопроникнення даних явищ. Більшість наукових досліджень зосереджені або на правовій культурі (в царині юридичної науки) або на політичній культурі (відповідно в політології). Зокрема, розробкою даної тематики займалися такі науковці як: М.Пірен, І. Григорчак, В. Липинський, І. Печеранський, В. Добіжа, Г. Матвеева і інші.

Розкриття даного питання необхідно почати з дослідження семантики слова «еліта». У академічному тлумачному словнику української мови слово «еліта» якщо воно вживається відносно людей говориться: «Про людей, що виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін.»[10, 474].

«Еліта» має ніби подвійне походження – від лат. Eligere та французької – elite – ліпше, відібране, вибрана меншість суспільства, що становить достатньо самостійну, вищу, відносно привілейовану групу населення, наділену особливими психологічними, національними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень пов'язаних з функціями управління, розвитку, науки і

культури[9]. Але у науковому світі сьогодні термін «еліта» вважають дещо неприйнятним, таким, що характерний лише для суспільств з авторитарним режимом, для примітивних політичних систем, таким, що не може застосовуватись при аналізі сучасних демократичних структур. Зокрема, англійські політологи С.Мор і Б.Хендрі небезпідставно стверджують, що теорії еліти застосовуються до комуністичних політичних систем, де влада зосереджена в руках керівництва компартій, що утворюють авторитарну еліту, контролюючи усі сторони соціального життя[1]. На противагу їм радикальні демократи вважають, що коли мова йде про еліту то автоматично ми говоримо про групу, що узурпує владу. Але ж яка різниця як назвати правлячу верхівку суспільства – еліта чи ще якось, якщо зміст їх діяльності від цього не зміниться.

В науковому світі існують і суто термінологічні суперечки з приводу застосування даного терміну, оскільки термін «еліта» означає кращих, гідних, найрозумніших людей, що творять владу, але ж ми знаємо, що в реальному світі це зовсім не відповідає істині, ще Ф.А. фон Гайек у своїй праці «Дорога до рабства» писав: «у влади опиняються найгірші»[13] і з цим не можна посперечатись оскільки, наприклад, історія нашої держави повсякчас доводить правильність даної тези.

Не дивлячись на безліч суперечок з приводу застосування в науковому обігу даного терміну вважаємо, що відмовитись від нього не можливо, оскільки історію, право, політику творять все ж таки лідери і елітарні групи, а не народні маси.

В контексті вище викладеного, можна зробити висновок, що «еліта» - це самостійна група людей, що складає меншість у суспільстві, наділена певними ціннісними ознаками (принциповість, моральність, професіоналізм, толерантність) і знаходиться на чолі соціально-управлінської системи суспільства та активно впливає на його розвиток або занепад.

З огляду на дане визначення й будемо досліджувати питання формування і становлення сучасної української еліти і відповідно її вплив на формування у суспільстві правової та політичної культури.

Як ми вже наголошували окремо взяті верстви населення чи просто народні маси не можуть самостійно створити і впливати на розвиток громадянського су-

пільства і держави, її політичний і правовий курс, завжди за цими змінами стоїть на початку якась ініціативна група. Як зазначав В. Липинський в концепції «Національної аристократії»: «...ні етнографічна (етнічна) маса людей як така, ні мова, ні окрема територія автоматично не творять нації. Це здійснюється активною групою цієї нації, на ґрунті культурних, моральних і політичних цінностей якої формується нація»[9]. В той же час він поділяє все суспільство на три верстви: еліти, продуценти (робітники, хлібороби, буржуазія, пролетаріат) та інтелігенція, котра повинна відігравати роль посередника між суспільними групами[6,13]. Що ще раз підтверджує нашу тезу про те, що виділення еліти в суспільстві є невідворотним бажанню ми цього чи ні. Але залишається відкритим питання про те, як таку еліту сприймає більшість у суспільстві, чи є вона справжньою (в класичному розумінні поняття еліта) чи псевдо елітою. На наше глибоке переконання еліта повинна сприйматися суспільством, навіть інтуїтивно, позитивно (хоча ця ідея і може виглядати як утопічна), оскільки вона повинна складатися із самих гідних представників суспільства. Це сприйняття відбувається на рівні свідомості, ми свідомо відносимо того чи іншого індивіда до прошарку еліти. Саме тому від рівня політичної і правової свідомості, що є основою політичної і правової культури залежить сприйняття еліти більшістю в соціумі. Для України сьогодні вельми важливо сформувати свою власну еліту, адже, - «...без власної національної аристократії, нація приречена лишитися повіки балакаючим на іншій мові племенем, підлягаючим державно-національній організації чужої аристократії»[9], що власне і відбувається вже майже сто років на теренах України. За всі часи незалежності українська еліта так і не спромоглася відійти від московоцентричних або америкоцентричних поглядів у своєму розвитку, фактично вона всіма доступними їй методами і засобами (правовими, політичними, фінансовими, медійними) консервувала саму можливість розвитку національної ідеї і свідомості громадян, створення стійкої економічної, політичної і правової природи для розвитку держави і суспільства. Замість цього ми сьогодні отримали необмежені правові й політичні можливості елітарної групи в Україні для наживи і нарощування своїх фінансових статків (такий собі «політичний бізнес»), а для середнього і дрібного класу створена ситуація, коли для виживання ти просто змушений порушувати правові приписи, інакше ніяк. Сьогодні ми можемо помітити наскільки сильно це «підприємництво», що породило олігархічно-люмпенську систему, яка намагається втриматися та відтворює себе з року в рік, проникло у всі сфери політико-правового життя: в правову ментальність і менталітет, від яких залежить функціонування норм, юридичних актів, інститутів, процесів, режимів, статусів, усього, що входить до правової культури як живого, динамічного організму; до політичної свідомості та інститутів, що відображається на якості української політики та парламентаризму, які за час так званої незалежності підкорилися ситуативній та підданській культурі[8, 42]. Деформація засад політико-правового життя українців, в основі якої знаходиться логіка приватизації держави як варіанту лібералізму

по-українськи, призвела до того, що С. Головаха назвав «моментократією», тобто відсутністю стратегічного бачення ситуації в державі, психологією тимчасового правителя[15].

Еліта, що дісталась Україні у спадок від радянських часів цілком логічно була неспроможна створити відповідні умови для розвитку незалежної і сильної української держави і суспільства, оскільки в більшості своїй вона була не проукраїнська, а промосковська, з бажанням легкої наживи, абсолютної бездуховності, слабка інтелектуально і вольово, з відсутністю будь-яких принципів, поваги до закону, без можливостей тактичного і стратегічного планування макету подальшого управління і розвитку держави. Абсолютно вірно з цього приводу зауважила М. Пірен: «Суспільство, в якому деформовані принципи моралі і гуманізму, духовності, правової культури, коли еліта не завжди є взірцем для народу, вона не має у нього поваги, народ не довіряє їй, не вважає її своїм проводирем»[9]. Від так від самого початку становлення незалежної України у пересічній масі громадян формувалось усвідомлення того, що еліта – це не кращі, не ті хто вартує поваги, а ті, що «дорвалися до годівниці, ті що плюють на закони і людей, ті яким все дозволено, бо їх не карає держава». Так зароджувалося абсолютно відразливе ставлення суспільства до еліти, а та в свою чергу продукувала правовий нігілізм і безграмотність, політичну неспроможність у розв'язанні важливих питань життєдіяльності суспільства і держави, аморальність і безкарність. Еліта, що займає верхівку влади і керівні посади в основних соціальних інститутах в переслідуванні своїх власних інтересів нехтує вимогами правового поля яке сама ж і створила, таким чином знецінюючи право як регулятор суспільних відносин, як систему цінностей, як орієнтир для суспільства. Це в свою чергу породжує корупцію, бюрократію, зловживання посадовими обов'язками і знижує рівень правової свідомості суспільства і правової культури в цілому.

Є звичайно певні причини, що впливають на стан правової культури еліти:

- *правова неграмотність еліти* – якщо взяти головний законодавчий орган нашої держави – Верховну Раду – то в дипкорпусі в нас сьогодні є представники абсолютно всіх професій, в тому числі і професійні юристи. Із 423 народних депутатів лише 11 не отримали повну вищу освіту. Понад 97% народних депутатів VIII скликання мають повну вищу освіту, з них 1,9% не уточнюють, яку саме й де вони вчилися. Принаймні у відкритих джерелах цієї інформації немає. Найбільше в нинішньому парламенті економістів, юристів та інженерів. Якщо говорити про спеціалізацію, то серед 81 депутата-економіста налічується 17 фахівців у банківській справі, фінансах і кредитах, 14 – у міжнародній економіці та 26 – на підприємствах. Дипломи юристів отримали 76 нардепів, серед яких 39 – за спеціальністю «Правознавство». Ще 7 осіб – у галузі міжнародного права. Й лише один нардеп отримав юридичну освіту за спеціальністю «Конституційне та міжнародне право»[14]. Ми вважаємо, що не можна порівняти рівень правової культури професійного юриста і людини, що не має зовсім освіти, як деякі наші депутати, відповідно вже навіть на самому

початку, з огляду на склад Парламенту, ми не можемо чекати якісного закону, оскільки рівень сприйняття його положень і вимог навіть самими законотворцями від початку є різним. Також в нині діючому складі Парламенту лише 6 професійних політологів[14]. Тому не можна говорити ні про високий рівень ані правової, ані політичної культури, бо як на думку автора, механік, інженер, вчитель і лікар дуже некомпетентні в питаннях юридичної техніки і законотворчого процесу як і в сфері політології. Кожен повинен займатися своєю справою;

- *подвійне правозастосування* – закон повинен бути рівним для всіх, незалежно від статусу особи, що його порушила. Як показує практика сьогодення члени еліти та їх родичі досить часто уникають покарання за скоєні злочини і правопорушення, при цьому як правило страждають потерпілі бо еліта застосовує всі доступні для неї важелі впливу, підриваючи тим самим відношення до правоохоронних органів та судової системи в цілому, чого тільки вартує Харківське ДТП 2017р.;

- *правовий нігілізм* – є наслідком перших двох причин, переважна маса населення не вірить в реформи, що сьогодні намагаються запровадити в життя представники еліти України, ця недовіра має під собою міцне підґрунтя, оскільки де-юре реформи йдуть, про них навипередки звітують державотворці та ЗМІ, але де-факто нічого не змінюється, а подекуди стає лише гірше. В свою чергу це призводить до наступної причини зниження рівня правової культури еліти – **порушення прав людини**;

- усвідомлене порушення права, коли владна еліта стоїть не на варті прав і свобод суспільства та його громадян, а в щонайперше захищають свої права на отримання «статусної ренти». Як підсумок: корупція, хабарництво, несплата податків, бюрократизм стали реальною загрозою національної безпеки, провідним чинником низьких темпів розвитку економіки, поглиблення соціальної диференціації суспільства, затвердження цинізму як норми суспільного буття.

В Україні сьогодні в правовому полі сталися значні зміни в питанні подолання корупції, було створено Національне антикорупційне бюро України і воно вже працює, 7 червня Верховна Рада ухвалила в цілому законопроект №7440 про Вищий антикорупційний суд, врахувавши спільну позицію міжнародних партнерів та української влади. 11 червня президент Петро Порошенко підписав закон про Вищий антикорупційний суд, також Кабінет Міністрів України схвалив Антикорупційну стратегію на 2018-2020 рік[12]. Новацією цього документу є розділи про «відповідальність за корупцію і формування негативного ставлення до корупції». В зв'язку з цим передбачені заходи щодо запобігання корупції у представницьких органах влади, насамперед у Верховній Раді, для чого пропонується скасувати депутатську недоторканність та законодавчо визначити легітимні способи лобізму[3]. Але все це поки що «паперова нормотворчість» за нею де-факто нічого не стоїть, суспільство сьогодні не бачить викриття топ-корупціонерів, не бачить реальних строків покарання, не бачить хвилювання так званої «еліти» відносно можливого завершення «комфортного життя». Всі ці дії і гасла, наприклад, про

зняття депутатської недоторканності, настільки набридли соціуму, що на них вже ніхто не звертає уваги, їх сприймають більше як передвирорчу агітацію, аніж як реальний наступ на корупцію.

Підводячи підсумок вище викладеному ми приходимо до того, що низький рівень правосвідомості, правової освіти, безпринципність, аморальність і правовий нігілізм повністю притаманні українській еліті є ілюстрацією повної відсутності у неї правової культури і як наслідок – еліта України є, на наш погляд, основним винуватцем загального зниження рівня правової культури, адже вона знаходиться на соціальній верхівці суспільства і по ній все рівно орієнтуються всі інші прошарки населення України. В результаті цього ми бачимо повний крах і занепад політичної культури еліти, бо коли право стає заручником «підкилимних» інтересів меншості, то й політика, а відповідно і політична культура, стають на варті виключно її інтересів. Академік І.Курас говорив, що : «Політична культура – це певною мірою історія хвороб суспільства як щойно придбаних так і генетично успадкованих»[5, 475].

Відповідно, представники правлячої еліти України завжди знаходяться під тиском політичної культури, але якою вона є і чи є взагалі, враховуючи факт низької правової культури і абсолютно деформовану правову свідомість.

Сучасні дослідники наголошують, що на деформування правосвідомості в контексті політичної культури України впливає віртуалізація політики – штучне конструювання образу політичного лідера – сакралізованого як символ бажаних політичних перетворень, коли у суспільній свідомості відбувається виведення його діяльності за межі оцінки з точки зору позитивного права. Часто анти правові, але політично доцільні дії такого лідера (його команди) отримують підтримку, легітимізацію широкого загалу і підміна норм права політичною доцільністю стає нормою[7, 201]. Всі політичні лідери які сьогодні є в Україні, за деяким винятком, є частиною прошарку еліти, що не гнушаються у своїй діяльності використовувати популізм, відверту брехню і цинізм, продукують абсолютне нехтування громадської думки, не мають у своєму арсеналі жодних моральних устоїв. Після революції Гідності, коли у вищій ешелоні влади зайшли абсолютно нові люди (журналісти, активісти і т.д.) суспільство очікувало, що вони стануть надійною опозицією старій еліті і зможуть, якщо не впливати на неї, то хоч би інформувати чесно про це народ, але «рука руку мие» і ще вчорашні «революціонери» як і стара еліта сьогодні використовують ті ж їхні, роками напрацьовані методи і засоби боротьби на політичній арені за владу, а відповідно за ліпше життя для себе.

На думку професора Кривошеїна В.В.: «Під впливом Революції гідності відбувається (оскільки процес ще не завершено) трансформація політичної і правової культури як мас так і правлячої еліти, яка поступово стає національною і незалежницькою, тобто реабілітуються і легалізуються цінності, що сформувалися в періоди існування суверенних українських утворень, ідеали національно-визвольної боротьби, загальнолюдські цінності та актуальні потреби українського народу»[4, с.39]. З даним твердженням ми

погоджуємося частково. Дійсно, що стосується змін рівня правової та політичної культури то вони дійсно відбуваються, свідченням чого є й сама Революція гідності, і розвинуті волонтерський та громадський рухи в Україні з захисту прав людини, все більші вимоги суспільства до політичного істеблішменту держави, але, що стосується правлячої еліти, ми не погоджуємося повністю. Зміни рівня правої і політичної культури правлячої еліти сьогодні відсутні, оскільки в Парламенті України, як і в самому політичному істеблішменті держави, ми вже довгий час бачимо ті самі обличчя які змінюють керівні крісла, політичні партії і гасла, владу на опозицію і т.д., але не змінюють фактично свого відношення до виконуваних ними обов'язків. Різниця лише в тому, що сьогодні стало модно всі свої вчинки підкріплювати патріотичними гаслами, надавати їм національного забарвлення, вдягати вишиванки і т.і., але це лише зміна форми, яка не торкається суті змісту правової та політичної культури еліти.

Спираючись на вище викладене можемо сформулювати деякі причини, що не дають змоги нормально розвиватися політичній культурі еліти України:

- *політична беззрамотність*, що проявляється в неадекватному представництві суспільних інтересів у політиці, у використанні політичних важелів впливу на ЗМІ, в організації штучної політичної конкуренції і імітації образів політичних лідерів;

- *політична безвідповідальність* - жоден представник політичної еліти не поніс за всі роки незалежності ані політичної, ані юридичної відповідальності за прийняті ним ті чи інші політичні рішення, які призвели до соціально-правових змін у суспільстві. В нашій державі, навіть не дивлячись на війну, немає такого поняття як «політична смерть» хоча воно притаманне політичній еліті усіх демократичних держав. Яскравим прикладом може слугувати «Партія регіонів», що по суті привела війну на наші терени, але ж сьогодні вона переформатувалась у «Опозиційний блок», «За життя» і т.д. і розраховує на реванш, всі її політичні лідери залишилися на своїх місцях і при своїх портфелях.

- *конфронтаційність* - українська політична еліта знаходиться в тому стані, коли всі поділяються лише на два табори – «свій або чужий». Вони досі не навчилися мистецтву компромісу яким і є політика, як така. Політичний істеблішмент України не має таких основних цінностей, що продукує політична культура, як моральність, толерантність, професіоналізм, стратегічність та тактика політичних проєктів, тому й говорити про рівень політичної культури досить складно.

- *безідеологічність* - на думку автора, ця причина є найжахливішою, оскільки сьогодні в умовах агресії Російської Федерації, гібридної війни, постійних зовнішніх впливів на свідомість пересічного громадянина, еліта продовжує дискутувати з приводу єдності нації, непорушності кордонів, усталеності територіального устрою, що саме по собі є смертельним для існування держави України. Ідеологія сьогодні, як в рамках політичної так і правової культури, повинна

стати основним інструментом, суто національно орієнтованим, безкомпромісним і повсемісним, тільки за таких умов ми зможемо досягти перетворень у свідомості суспільства і створення монолітної нації і держави.

Цілком погоджуємося з характеристикою політичної еліти України даною професором Требіним М. П. ще у 2010 році і актуальною до сьогодні. Він говорив: «...владна еліта створила політичний устрій, характерними рисами якого є нехтування суспільними інтересами, безвідповідальність, безконтрольність, непрозорість. Влада існує сама по собі, суспільство - само по собі»[11, 141].

Тому ми не можемо побачити в політичній еліті України сьогодні нові обличчя і нове сприйняття політико-правового життя держави, оскільки політична свідомість більшості електорату досі залишається на неприпустимо низькому рівні, на рівні безумовних інстинктів, для задоволення яких не потрібна якісно нова еліта. Запит, що надає сьогоднішнє суспільство поки є лише ескізом до майбутньої політичної еліти України. І в цьому контексті певну цікавість викликає теза Бульбенюк С., а саме: «...перед громадянським суспільством в Україні сьогодні постають додаткові виклики: воно має стати не лише дієвим контролером за діяльністю держави і правлячого класу, але й виконувати функцію політичного рекрутування – відбору потенційних представників політичної еліти»[2]. Ми погоджуємося з даним твердженням частково, оскільки очевидно, що громадянське суспільство повинно систематично і цілеспрямовано контролювати владу, бо тільки за такого підходу ми можемо очікувати від владної еліти гідної праці в інтересах України. Більш складним є питання політичного рекрутування, воно в контексті сьогодні є радше ідеальним уявленням про політичний процес ніж реальністю, оскільки для того, щоб суспільство почало свідомо рекрутувати майбутніх членів політичної еліти, воно має бути готовим до цього в рамках політико-правової свідомості, що на сьогодні є ідеальним прагненням.

Виходячи з окреслених вище причин, що впливають на суттєве зниження і розмивання правової та політичної культури української еліти, можна виділити **певні спільні риси**, а саме: 1) *низький рівень знань*, а в певних випадках і відверте невігластво, в галузі права і політики; 2) *подвійні стандарти*, що застосовуються для вирішення як правових так і політичних питань в життєдіяльності еліти; 3) *підміна правових категорій* і понять політичною доцільністю, а політичну доцільність - своїми особистими інтересами, або інтересами власного бізнесу; 4) як наслідок *безвідповідальність* як за реально вчинені правопорушення так і відсутність політичної відповідальності за власні політичні дії і програми; 5) останній критерій, який безумовно має на останню значення у формуванні і розвитку правової та політичної культури – це *відсутність моралі і етики поведінки*, які є цілісно-смісловим ядром як правової так і політичної культури, оскільки право, як і політика залежать від вчинків людей, а мораль і етика впливають не тільки на поведінку людей, але й на їх відчуття і думки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашин Г.К. Элита: история термина и его применения // Е. ресурс. - [Режим доступу]: <http://www.elitarium.ru/jelita-ponjatie-termin-pareto-jelitarnyj-vlast-obshhestvo/>
2. Бульбенюк С. Формування культури громадянськості українства в умовах розвитку «молодої демократії» // С.Бульбенюк//Studia Politologica Ukraino-Polona. – Житомир; Київ; Краків, 2015. – Вип.5. – С.201-207
3. Кабмін схвалив Антикорупційну стратегію до 2020 року // Українські національні новини. – 25 квітня 2018р. // [Е. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1727308-kabmin-skhvaliv-antikoruptionsynu-strategiyu-do-2020-roku>
4. Кривошеїн В.В. Вплив Революції гідності на політичну та правову культуру українського суспільства // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». - № 2 (29). – 2016. – С.39. – С.37-57
5. Курас І.Ф. Етно-політика: історія і сучасність. Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років/І.Ф.Курас. – К.:УПЕНД, 1999. – С.475. – 565с.
6. Липинський В. Лист до братів-хліборобів. – Київ, Філадельфія, 1995. – С.13, 470с.
7. Матвеева Г. Проблема трансформації правосвідомості в контексті політичної культури України // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Матеріали міжнародного круглого столу (м. Львів, 4-5 грудня 2009 року). – Львів: Край, 2009. – С.201. – С.196-203
8. Печеранський І.П. Традиція та авторитет у контексті політико-правової культури сучасного українського суспільства/І.П. Печеранський// S.P.A.C.E. - № 3. – 2017. – С.42, С.41-45
9. Пірен М. Українська еліта: проблеми модернізації суспільства// Е. ресурс. - [Режим доступу]: <http://www.Ji.Lviv.ua/n45texts/piren.htm>
10. Словник української мови в 11 томах. – Том 2., 1971 р. – С.474// Е. ресурс. - [Режим доступу]: <http://sum.in.ua/s/elita>
11. Требін М.П. Політична культура сучасної владної еліти України // Вісник Національної юридичної академія ім. Я. Мудрого. - № 4. – 2010. – С.141. – С.137-145
12. Уряд ухвалив проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018 – 2020 роки» // [Е. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikoruptionsynu-strategiyu-na-2018-2020-roki>
13. Ф.А. фон Хайек Дорога к рабству/ Ф.А. фон Хайек. – М.: Новый мир. – 1991. - №8. – С.187-195
14. Юристи, журналісти та фізруки. Яку освіту здобули нардепи VIII скликання // Слово і діло. – 1 березня 2018. - [Е. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/01/infografika/polityka/yrysty-zhurnalisty-ta-fizruky.-yaku-osvitu-otrymaly-nardepy-viii-sklykannya>
15. Ющенко В. Тези про майбутнє / В. Ющенко // Дзеркало тижня. – № 5(380). – 2002. – 9-15 лютого. – [Е. ресурс]. – Режим доступу: / / <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/380/33785/>.

REFERENCES

1. Ashin G.K. Elita: the history of the term and its application // E. source. - [Access mode]: <http://www.elitarium.ru/jelita-ponjatie-termin-pareto-jelitarnyj-vlast-obshhestvo/>
2. Bulbenyuk S. Formation of the culture of Ukrainian citizenship in the conditions of development of "young democracy" / S. Bul'benyuk // Studia Politologica Ukraino-Polona. - Zhytomyr; Kiev; Cracow, 2015. - Issue.5. - p.201-207
3. The Cabinet approved an Anti-Corruption Strategy by 2020 // Ukrainian National News. - April 25, 2018 // [E. source]. - Access mode: <http://www.unn.com.ua/en/news/1727308-kabmin-skhvaliv-antikoruptionsynu-strategiyu-do-2020-roku>
4. Krivoshein V.V. Impact of the Revolution of Dignity on the Political and Legal Culture of Ukrainian Society // Bulletin of the National University "Legal Academy of Ukraine. Y. Mudriy ". - No. 2 (29). - 2016. - p.39. - P. 37-57
5. Kuras I.F. Ethno-Politics: History and Modernity. Articles, speeches, interviews of 90-ies / I.F.Kuras. - K.: UPIEND, 1999. - p.475.– 565p.
6. Lypinsky V. Letter to Brothers-Farmers. - Kyiv, Philadelphia, 1995. - P.13, 470p.
7. Matveeva G. The problem of transformation of justice in the context of political culture of Ukraine // Anthropology of law: philosophical and legal dimensions (state, problems, perspectives): Materials of the international round table (Lviv, December 4-5, 2009). - Lviv: Edge, 2009. - P.201. - P.196-203
8. Pecheransky I.P. Tradition and authority in the context of the political and legal culture of modern Ukrainian society / I.P. Peceran // S.P.A.C.E. - No. 3. - 2017. - P.42, P.41-45
9. Piren M. Ukrainian elite: problems of modernization of society // E. source. - [Access Mode]: <http://www.Ji.Lviv.ua/n45texts/piren.htm>
10. Dictionary of the Ukrainian language in 11 parts. - Part2, 1971 - P.474 // E. source. - [Access mode]: <http://sum.in.ua/s/elita>
11. Trebin M.P. Political culture of the modern ruling elite of Ukraine // Herald of the National Law Academy named after them. Y. Mudriy - No. 4. - 2010. - p.141. - p.137-145
12. The Government approved the draft Law of Ukraine "On anticorruption strategy for 2018-2020" // [E. source]. - Access mode: <https://www.kmu.gov.ua/ru/news/uryad-shvaliv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikoruptionsynu-strategiyu-na-2018-2020-roki>
13. F.A. von Hayek Road to slavery / F.A. von Hayek - M. : New World. - 1991. - №8. - p.187-195
14. Lawyers, journalists and teachers of physical culture. What education was proclaimed by People's Deputies of the VIII convocation? Word and deed. - March 1, 2018. - [E. source]. - Access mode: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/01/infografika/polityka/yrysty-zhurnalisty-ta-fizruky.-yaku-osvitu-otrymaly-nardepy-viii-sklykannya>
15. Yushchenko V. The thesis about the future / V. Yushchenko // Mirror of the week. - No. 5 (380). - 2002 - February 9-15. - [E. source]. - Access mode: / / <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/380/33785/>.

Legal and political culture of the Ukrainian elite

O. V. Minkovich-Slobodyanyk

Abstract. This research analyzes the level of legal and political culture of the Ukrainian elite. The reasons that influence the level of the legal and political culture of the elite are determined. The common features inherent in the legal and political culture of the Ukrainian elite are outlined. Proposals are offered regarding the improvement of the legal and political culture of the elite of Ukraine.

Key words: elite, legal culture, political culture, ideology, legal illiteracy, legal nihilism.

Отдельные правовые механизмы пресечения незаконного оборота древесины в Украине

Н. А. Петрова, В. В. Нежевело, А. В. Шульженко, М. Ю. Кузнецова, И. А. Кравченко

Сумской национальный аграрный университет
Corresponding author. E-mail: natalochkapetrova25@gmail.com

Paper received 05.08.18; Accepted for publication 10.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-09>

Аннотация. В статье проанализировано законодательство в сфере оборота лесной древесины. Установлено, что в Украине законодательные акты данной сферы нуждаются в совершенствовании, существенном дополнении и приведении в соответствие с международным опытом. Исследованием предусмотрено совершенствование правоприменения и управления лесной отраслью, и предложено отдельные механизмы предотвращения коррупционных схем и нелегального оборота древесины, а также обеспечения его прозрачности, одним из которых есть совершенствование института юридической ответственности, путем применения к виновному лицу, совершившему правонарушение, усиленных средств публично-правового принуждения, что будет способствовать осуществлению качественного контроля за оборотом лесной древесины.

Ключевые слова: лес, оборот лесной древесины, лесохозяйственная деятельность, незаконная вырубка леса, ответственность за нарушения в сфере оборота лесной древесины.

Введение. Лес является сложным компонентом экосистемы, который, как составляющая окружающей природной среды, играет колоссальное значение для общества и требует соответствующего сохранения. Чтобы сохранить данный элемент природной среды, прежде всего, необходимо уменьшить темпы и объемы вырубки лесов, минимизировать незаконные вырубки и упорядочить правовое обеспечение оборота древесины с функционированием на должном уровне ответственности за нарушение законодательства в данной сфере.

Краткий обзор публикаций по теме. Правовое регулирование лесохозяйственной отрасли Украины, охраны лесов, оборота древесины - предмет исследований ученых Украины и иных стран, среди которых выделяют таких, как В. Горбовый, А. Дудоров, М. Заверюха, Т. Егорова, И. Каракаш, П. Кравец, Н. Краснов, О. Крассов, А. Мирошниченко, В. Непийвода, П. Томиленко, С. Шершун и др.

В настоящее время среди специалистов обсуждению подлежат вопросы необходимости реформирования системы ведения лесного хозяйства в условиях интеграции Украины в Европейский Союз и разработки новейших методов ведения лесного хозяйства.

Касательно оборота древесины, то данная проблема в Украине требует более детального исследования. Можно утверждать, что незаконные вырубки леса, нелегальный оборот древесины и существование его теневого рынка, очень негативно влияют на окружающую среду, ведение лесного хозяйства в Украине, что в свою очередь также негативно отображается и на экономике страны.

В 2014 году Верховной Радой Украины ратифицировано подписанное между Украиной, с одной стороны, и Европейским Союзом, Европейским сообществом по атомной энергии и их государствами-членами, с другой стороны, Соглашение об ассоциации Украины с Европейским Союзом (далее - Соглашение об ассоциации Украины с ЕС), которым зафиксированы обязательства со стороны Украины в сфере экобезопасности. В частности, ст. 294 Соглашения об ассоциации Украины с ЕС, указывает на обязательства сторон работать вместе для улучшения правоприменения и управления в лесной отрасли, а также способствовать торговле легальной и постоянной лесной продукцией с целью содействия устойчивому

управлению лесными ресурсами. Ст. 360 Соглашения регламентирует, что стороны развивают и укрепляют сотрудничество по вопросам охраны окружающей среды. [1].

Цель. Учитывая необходимость выполнения обязательств, возникших по результатам подписания Соглашения об ассоциации Украины с ЕС, касающихся улучшения правоприменения и управления в лесной отрасли и торговли легальной и стабильной лесной продукцией, - возникает насущная потребность осуществить реформирование в сфере оборота древесины, что сделает невозможным коррупционные схемы нелегального вышеуказанного оборота, а следовательно, будет способствовать сохранению леса в Украине.

Поэтому, решение проблемных вопросов касательно несанкционированной вырубки леса, незаконного оборота древесины, устранения несовершенства института ответственности за нарушения в этой сфере - должны быть одними из первоочередных задач государства.

Материалы и методы. При написании работы использовано научную литературу в сфере оборота древесины и ответственности за незаконную вырубку и оборот лесоматериалов, а также проработаны действующие нормативно-правовые акты национального и международного законодательства. Нормативной базой исследования являются Соглашение об ассоциации Украины с ЕС (в частности, Глава 6 «Окружающая среда» раздела V, Приложение XXX этой главы, статьи 294 и 306 Соглашения), Лесной кодекс Украины, Кодекс Украины об административных правонарушениях, Уголовный кодекс Украины, проект Закона Украины № 5495 «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно сохранения украинских лесов и предотвращения незаконного вывоза необработанных лесоматериалов», проект Стратегии устойчивого развития и институционального реформирования лесного и охотничьего хозяйства Украины на период до 2022 года, разработанный Государственным агентством лесных ресурсов Украины, Публичный отчет Государственного агентства лесных ресурсов Украины за 2017 год, Регламент между Европейским парламентом и Советом ЕС от 2010 года, Закон США Lacey (Лейси) от 1900 года, и другие акты.

Методологической основой исследования является набор методов и приемов научного познания. Как общенаучный метод был использован системный подход, который позволил определить проблемные вопросы в сфере лесного хозяйства, особенно в системе оборота лесной древесины Украины с учетом международного опыта. С помощью логического семантического метода сформирована необходимость реформирования сферы лесного хозяйства в Украине, повышения контроля за использованием и оборотом древесины, а также усовершенствования вопросов ответственности за нарушения в данной сфере. Документальный анализ позволил охарактеризовать проблемы нормативно-правового обеспечения в сфере оборота древесины. Методы правовой статистики использованы в процессе определения показателей правонарушений в лесном хозяйстве. Сравнительный правовой метод был использован в процессе анализа нормативного регулирования и процесса контроля за оборотом древесины в Украине и в странах ЕС, США.

Результаты и их обсуждение. Лесохозяйственная деятельность играет колоссальное значение для политической, экономической, экологической и других сфер государства, предусматривая соответственно особый правовой режим охраны лесов страны. Все леса на территории Украины, независимо от того, на землях каких категорий по основному целевому назначению они произрастают, и независимо от права собственности на них, составляют лесной фонд Украины и находятся под охраной государства [2].

На сегодня, в результате правового несовершенства оборота лесных ресурсов в Украине, существует негативное явление нелегальной вырубке лесов и теневого оборота лесоматериалов. Продажа нелегально заготовленной древесины осуществляется на основании поддельных товаросопроводительных документов, что приводит к увеличению объемов совершения правонарушений, которые содержат признаки уголовных преступлений. Нелегальная деятельность в лесном секторе ежегодно наносит государству миллионные убытки. Поэтому, решение проблемы незаконного оборота древесины, в частности необработанных лесоматериалов, является крайне важным и актуальным вопросом в Украине.

Первым базовым шагом на пути к концептуальному урегулированию системы ведения лесного хозяйства в Украине с учетом международного опыта было подписание в 2014 году Соглашения об ассоциации Украины с ЕС, что, казалось, позволило на Европейском уровне урегулировать вопрос полного контроля за незаконной вырубкой леса и утилизацией существующего теневого рынка древесины, который негативно влияет на окружающую среду, ведение лесного хозяйства в стране, что в свою очередь негативно отражается на экономике страны в целом.

Далее, с целью выполнения обязательств в соответствии с положениями Соглашения об ассоциации с ЕС, летом 2017 года Государственным агентством лесных ресурсов Украины была разработана Стратегия устойчивого развития и институционального реформирования лесного и охотничьего хозяйства Украины на период до 2022 года, которая пока находится в состоянии проекта (далее - Стратегия) [3]. Данной Стратегией были установлены ключевые проблемы лесного хозяйства, среди которых, в частности, зафиксированы вышеуказанные проблемы: - наличие

оборота незаконно добытой древесины; - неэффективный механизм привлечения к административной и уголовной ответственности за незаконные рубки; и т.д. [3].

Очевидно, решение проблемы нелегального оборота древесины является важным, актуальным и, к сожалению, проблемным вопросом для Украины. Это тот случай, когда экологическая безопасность пересекается с бизнес-интересами, вопреки многим аспектам. Даже несмотря на меры, предпринимаемые работниками государственной лесной охраны, по оперативным данным зафиксированными в Публичном отчете Государственного агентства лесных ресурсов Украины за 2017 год, объем незаконных рубок за 2017 год составил более 26 тыс. куб. метров.

Поэтому, ключевым и необходимым вопросом, который подлежит урегулированию, остается усиление административной и уголовной ответственности за незаконную рубку леса и нелегальный оборот древесины, в частности, необработанных лесоматериалов. Ведь, действенность контроля за законным оборотом лесной древесины возможна при наличии адекватного и надлежащего института юридической ответственности за несанкционированную рубку леса и незаконный оборот лесоматериалов.

Согласно ст. 246 Уголовного кодекса Украины (далее - УК) [4], за незаконную рубку леса, причинившую существенный вред, а также совершение таких действий в заповедниках или на территориях и объектах природно-заповедного фонда, или в других особо охраняемых лесах, применяются такие санкции, как штраф от трехсот до пятисот необлагаемых минимумов доходов граждан или арест на срок до шести месяцев, или ограничение свободы, которое, при установленных УК обстоятельствах, может составлять срок от двух до пяти лет, или лишение свободы на тот же срок. Как видим, существуют довольно существенные санкции за преступление, однако, проблема возникает в определении причиненного существенного вреда, что для данной статьи при судебном разбирательстве является оценочным понятием, преимущественно сводя к уровню причинения имущественного вреда. При этом, как указано авторами [5, с. 182], что непонятно, какова граница этой существенности вреда и какой размер имущественного ущерба ее исключает, а это негативно влияет на определение правонарушения как преступления, или административного проступка.

Если в результате незаконной рубки деревьев, кустарников в лесах, защитных и других лесных насаждениях существенный вред не наступил, то виновное лицо в зависимости от обстоятельств должно понести ответственность на основании ст. ст. 64, 65, 65-1, или 66 Кодекса Украины об административных правонарушениях (далее - КУоАП) [5, с. 182].

Вместе с тем, беспокойство вызывает мощный коррупционный риск, который заключается в возможности правоохранительных органов и суда при одних и тех же фактических обстоятельствах квалифицировать незаконную рубку леса и как преступление, и как административный проступок [5, с. 183]. Таким образом, для реализации эффективного механизма привлечения к уголовной ответственности, важным является установление в УК определения существенного вреда.

Так, украинские законодатели не единожды имели серьезное намерение урегулировать вопрос повышения ответственности за нарушения в сфере незаконной вырубki и оборота лесной древесины. В декабре 2016 года депутатами Верховной Рады Украины было инициировано законопроект № 5495 «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно сохранения украинских лесов и предотвращения незаконного вывоза необработанных лесоматериалов» [6], в окончательной версии которого предлагалось УК дополнить новой статьей 2011-1, которой предусматривались санкции за такие преступления, как перемещение через таможенную границу Украины вне таможенного контроля или с сокрытием от таможенного контроля лесоматериалов или пиломатериалов ценных и редких пород деревьев, лесоматериалов необработанных, а также других лесоматериалов, запрещенных к вывозу за пределы таможенной территории Украины - с максимально возможным наказанием в виде лишения свободы сроком до 12 лет.

Также, законопроект № 5495 [6] предусматривал внесение изменений в ст. 246 УК, установив за незаконную вырубку деревьев в лесах, а также перевозку, хранение, сбыт незаконно срубленных деревьев, причинившие существенный вред, штраф от тысячи до тысячи пятисот необлагаемых минимумов доходов граждан или арест на срок до шести месяцев, или ограничение свободы на срок до трех лет, или лишение свободы на тот же срок. Также при определенных условиях ответственность могла применяться в виде лишения свободы на срок от пяти до семи лет.

И наконец, на законодательном уровне было предложено сформировать позицию по определению существенного вреда. Согласно проекту № 5495 существенным вредом предлагалось считать такой вред, который в две тысячи и более раз превышает необлагаемый минимум доходов граждан, или другой существенный вред, причиненный окружающей среде в части обеспечения эффективной охраны, надлежащей защиты, рационального использования и воспроизводства лесов [6]. Также было предложено сформировать позицию относительно понятия тяжелых последствий. Согласно проекту № 5495 тяжелыми последствиями предлагалось считать такие последствия, которые в пять тысяч и более раз превышают необлагаемый минимум доходов граждан [6].

Кроме того, законопроект № 5495 «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно сохранения украинских лесов и предотвращения незаконного вывоза необработанных лесоматериалов» предусматривалось внесение изменений и в ст.ст. 65 и 163 КУоАП.

Однако, 21 июля 2018 г. Президент Украины наложил вето и вернул для повторного рассмотрения направленный к нему на подпись законопроект № 5495, обосновывая свои действия несогласованием данного акта с обязательствами Украины по Соглашению об ассоциации между Украиной и ЕС. К тому же, Президентом было предложено вообще исключить п.2 раздела II акта "О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно сохранения украинских лесов и предотвращения незаконного вывоза необработанных лесоматериалов", то есть отменить запрет на экспорт лесоматериалов в необработанном виде. Вместе с тем, предложено

установить защитные меры, направленные на сохранение украинских лесов, применение которых будет соответствовать международным обязательствам Украины. При этом, источники финансирования таких защитных мер, механизмы внедрения и применения которых пока не уточнены.

Поэтому, вопросы совершенствования законодательства Украины по допустимой вырубке, легального оборота лесной древесины и ответственности за незаконную перевозку лесоматериалов (в том числе необработанных) остается открытым.

Для сравнения, изучая зарубежный опыт в сфере оборота древесины, выявлено, что законодательством стран ЕС предполагается контроль и жесткая проверка по происхождению лесоматериала. Так, в 2010 году Европейским парламентом и Советом ЕС было принято Регламент № 995/2010 [7], вступивший в силу в 2013 году, которым запрещается размещение нелегальных источников изделий из древесины на европейском рынке.

В США функционирует Закон о жестком контроле за оборотом древесины - Лесеу (Лейси) - это Закон США 1900 года, который запрещает несанкционированную торговлю незаконно заготовленной древесиной (Закон Лейси стал первым в мире прямым запретом на импорт нелегально заготовленной древесины). Действие Закона включает три основных положения: 1) запрет на торговлю растениями или их частями, включая древесину и древесную продукцию, имеющих нелегальное происхождение с любого штата США или другой страны; 2) требование ко всем импортерам предъявлять декларацию на всю растительную продукцию; 3) установление жестких наказаний за нарушение этого закона, включая конфискацию товара, денежные штрафы, тюремное заключение, арест транспорта и оборудования в наиболее серьезных случаях, таких как контрабанда нелегальных товаров или подделка документов [8].

Украина стремится быть частью европейского общества, иметь соответствующий уровень жизни, прогрессивное развитие экономики, поэтому Украина должна отвечать соответствующим требованиям и правилам, действующим в Европейском Союзе [9].

Таким образом, регулятивный механизм функционирования оборота лесной древесины, корректное нормативно-правовое обеспечение и контроль по всем компонентам оборота, действенное законодательство в сфере юридической ответственности за нарушение норм относительно вырубki и оборота, позволят обеспечить минимизацию разного рода нарушений в сфере лесного хозяйства, преодолеть коррупцию в данной системе, ликвидировать неэффективность правоохранительной системы, устранить незаконную вырубку и нелегальный экспорт древесины.

Выводы. В ходе проведенного исследования, установлено, что на данный момент в Украине возникает необходимость осуществить правовое совершенствование сферы оборота древесины, что сделает возможным создание коррупционных схем нелегального оборота, в частности, необработанных лесоматериалов, что, соответственно, обеспечит его прозрачность, а следовательно, будет способствовать сохранению леса в Украине.

Установление правовых механизмов пресечения незаконного оборота древесины заключается, прежде всего, в существенном дополнении и приведении

національного законодавства в відповідності з міжнародним досвідом і вимогами по обов'язкам Соглашения об асоціації України з ЄС. Такого роду удосконалення можливо з допомогою розробки загальнодержавних стратегій розвитку сфери лісного господарства з використанням досвіду Євро-

пейського Союзу, внесення змін і доповнень в законодавство України, зокрема, в Лісний кодекс України, в УК, КУоАП, шляхом посилення юридичної відповідальності за правопорушення в сфері незаконної вирубки і оборота лісної деревини.

ЛИТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода, Міжнародний документ від 27.06.2014 р. №1678-18. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 2.08.2018).
2. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ. Дата оновлення 18.12.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/paran10#n10> (дата звернення: 2.08.2018).
3. Проект Стратегії сталого розвитку та інституційного реформування лісового та мисливського господарства України на період до 2022 року: від 11.08.2017р. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=182224&cat_id=1662 (дата звернення: 2.08.2018).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. Дата оновлення 02.08.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page> (дата звернення: 2.08.2018).
5. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Проблеми застосування й удосконалення кримінально-правової заборони, при-
- свяченій незаконній порубці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016 (№6). С. 178-190.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів: Проект Закону від 06.12.2016 р. №5495. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60642 (дата звернення: 2.08.2018).
7. Regulation (EU) № 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the market. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R0995>
8. U.S. Lacey Act. The Forest Legality Initiative. <http://www.forestlegality.org/policy/us-lacey-act>
9. Petrova Natalia O., Nezhevelo Valentyna V., Klochko Alyona M., Blyumska-Danko Ksenia V. and Cramar Ruslana I. 2017. Features and Problematic Aspects of Food Safety in the Integration of Ukraine into the EU. *Journal of Engineering and Applied Sciences*. Volume: 12. - Issue: 18. - P. 4787-4791. Available at: <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/jeasci/2017/4787-4791.pdf>

REFERENCES

1. The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand: Agreement, International. June 27, 2014, No. 1678-18. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (Appointment Date: 2.08.2018).
2. Forest Code of Ukraine: Law of Ukraine. 21.01.1994 p. № 3852-XII. Date of update on 12/18/2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/paran10#n10> (Appointment Date: 2.08.2018).
3. Project Strategy for Sustainable Development and Institutional Reform of Forestry and Hunting Economy of Ukraine for the period up to 2022: from 11.08.2017. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=182224&cat_id=1662 (Appointment Date: 2.08.2018).
4. The Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-III. Upgraded 02.08.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page> (Appointment Date: 2.08.2018).
5. Dudorov O.O., Pysmenskyj Ye.O. Issues of the application and improvement of the criminal law prohibiting illegal logging. *Legal scientific electronic journal*. 2016 (No. 6). Pp. 178-190.
6. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Conservation of Ukrainian Forests and the Prevention of the Illegal Export of Raw Timber: Draft Law dated 06.12.2016, No. 5495. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60642 (Appointment Date: 2.08.2018).

Some legal mechanisms for curbing the illicit traffic of timber in Ukraine

N. O. Petrova, V. V. Nezhevelo, A. V. Shulzhenko, M. Yu. Kuznetsova, I. O. Kravchenko

Abstract. The article analyzes the legislation in the sphere of timber trade. It is established that the national acts of this sphere need to be improved, significantly supplemented and brought into line with international experience. The research provides for the improvement of law enforcement and management of the forestry industry, legal trade in forest products. Some mechanisms for preventing corruption schemes and illegal timber circulation and ensuring its transparency are proposed, in particular, by improving the institution of legal liability, which will facilitate the effectiveness of the control of turnover forest wood.

Keywords: forest, timber trade, forestry activities, illegal deforestation, legal liability for violations in the sphere of timber trade.

Методологічний інструментарій дослідження проблематики адміністративного управління у сфері охорони здоров'я

О. О. Терзі

Кафедра філософії та біоетики Одеського національного медичного університету
Corresponding author. E-mail: terzi.elena@ukr.net

Paper received 13.08.18; Accepted for publication 20.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-10>

Анотація. На основі аналізу доктринальних праць з методології наукового пізнання визначені методи, які сприяють ефективному дослідженню адміністративного управління у сфері охорони здоров'я. Досліджується визначення понять «методологія» і «метод». Розроблена авторська дефініція поняття «адміністративне управління у сфері охорони здоров'я».

Ключові слова: методологія, метод, наукове пізнання, адміністративне управління, сфера охорони здоров'я.

Вступ. Актуальність визначення методологічного інструментарію для наукового дослідження полягає у тому, що: методологія визначає методи, принципи, способи досягнення поставленої науково-дослідницької мети; сприяє оволодінню формами та засобами наукового пізнання; забезпечує всебічність отримання інформації щодо предмету наукового дослідження; дозволяє здійснити розробку понятійно-категоріального апарату. Однак більшість теоретичних розробок методологічних засад наукових досліджень охоплюють велике коло актуальних питань щодо вузького та широкого розуміння методології, її структурних складових, взаємозв'язку з методами наукового пізнання, визначення її принципів та рівнів. Водночас методологія наукових досліджень окремих галузей і сфер ще не стали предметом ґрунтовного та активного вивчення.

Стислий огляд літератури з теми. Різномічні аспекти аналізованої проблематики досліджують В.Андрійчук, М.Кельман, О.Зайчук, Н.Оніщенко (загальні питання методології); С.Важинський, Я.Гаращенко, А.Грабченко, В. Федорович, Т.Щербак (визначення та класифікація методів наукового пізнання); О.Зайчук, Н.Оніщенко, Ю. Сурмін, В. Бакуменко, А. Краснейчук (поняття методології у сфері державного управління); Л.Калініна, Л.Лаврова, Т.Саєнко, В.Рижко (сучасні методології механізму управління у сфері освіти); О.Дубасюк, І.Жаровська, Є.Коваленко, Ю.Скиба (класифікація методів педагогічних досліджень) та інші. Однак проблематика методологічного інструментарію адміністративного управління у сфері охорони здоров'я науковцями фактично не розглядається та потребує наукового дослідження.

Мета: розглянути методологічний інструментарій адміністративного управління у сфері охорони здоров'я та здійснити розробку цього поняття.

Матеріали і методи. Дослідження здійснювалось на основі опрацювання і аналізу наукових праць фахівців з методології наукового пізнання. Використовувались філософські (діалектичний, системний, функціональний); загальнонаукові (абстрагування, аналогія, аналіз, синтез, порівняння); спеціально-юридичні (порівняльно-правовий, формально-правовий, конкретно-правовий) методи.

Результати та їх наслідки. Методологію наукового пізнання доцільно почати з визначення понять «методологія» та «метод», до яких звертаються фак-

тично всі науковці, що здійснюють дослідження методологічного інструментарію. Аналіз наукової літератури свідчить, що методологія як багатоаспектне явище розглядається в декількох контекстах, насамперед, йде розробка її дефініції та призначення для наукових досліджень взагалі. Частіше всього науковці розглядають поняття методології у широкому розумінні.

Так, І.Жаровська пропонує методологію юридичної науки розглядати не тільки як сукупність її методів і знань про них, а як симбіоз предметних правових теорій, понять, принципів тощо, які за обсягом змісту наближаються до всієї юридичної науки, однак у методологію ці елементи системи юридичних наукових знань входять тільки тими їхніми властивостями (сторонами), які можуть і повинні використовуватися як методи наукового пізнання [1, с. 138]. В.Бакуменко, В.Князєв, Ю.Сурмін вказують на такі варіанти визначення методології, розроблених науковцями, як: взаємопов'язана та взаємоузгоджена сукупність філософських методів пізнання; система конкретних методів пізнання; загальна теорія методів пізнання; сукупність методів діяльності; специфічна діяльнісна система, яка включає в себе принципи, категорії, теорії, парадигми і методи, що мають специфічне цільове призначення, пов'язане з реалізацією діяльності; система, що об'єднує відповідно до основних видів діяльності методологію пізнання, оцінки і практичної діяльності; самостійна регулятивно-діяльнісна система, як спосіб наукової діяльності, вчення про структуру, логічну організацію і засоби діяльності, що зорієнтовані на здійснення діяльності; мета, зміст і методи дослідження та ін. [2, с. 13-14]. Наведені визначення сприяють формуванню поняття методології як багатогранного та різностороннього явища, за допомогою якого здійснюється процес наукового пізнання.

Структура методологічного інструментарію у найбільш загальному розумінні визначається як сукупність методів, принципів та прийомів у їх тісному взаємозв'язку. Серед вказаних елементів пріоритетне місце займають основні засади дослідження – його принципи. Основними філософськими принципами методології є: принцип діалектичної єдності теорії та практики; принцип об'єктивності, принцип доказовості, принцип системності, принцип сутнісного аналізу; спеціальні (локальні) принципи можуть різнитися, що залежить від предмету дослідження [3, с.91-92].

Сучасними принципами наукового пізнання називають: принцип детермінізму (в сучасному розумінні він визначається через наявність різноманітних об'єктивно існуючих форм взаємозв'язку явищ, багато з яких виражаються у вигляді співвідношень, що не мають безпосередньо причинного характеру), принцип відповідності (означає наступність наукових теорій, нові теоретичні знання бувають корисні для розвитку науки, але якщо вони не будуть співвідноситися з колишніми, то наука перестане бути цілісною); принципу додатковості (відтворення цілісності явища вимагає застосування в пізнанні взаємовиключних «додаткових» класів понять. За допомогою додатковості встановлюється еквівалентність між класами понять, вони комплексно описують суперечливі ситуації в різних сферах пізнання (загальне розуміння принципу додатковості) [4, с.37]. На наш погляд, всі зазначені принципи методології наукового дослідження є дієвими, однак рівень їх ефективності буде зумовлюватися відповідністю їх застосування до аналізованої проблематики.

Коротко наведемо тлумачення наукового терміну «прийом», який є складником методологічного інструментарію. Одним із його визначень у Великому тлумачному словнику сучасної української мови є: спосіб виконання або здійснення чого-небудь/ метод дослідження, вивчення чого-небудь [5, с.933]. Прийом як складника методології В.Андрійчук характеризує таким чином: 1) це самостійний спосіб пізнання, що відзначається простим алгоритмом, легкістю застосування, та не передбачає певних етапів (кроків) практичного застосування, що якісно різняться між собою; 2) це важлива складова ланка певного методу пізнання, яка в сукупності з іншими його ланками (складниками) надає йому цілісності [3, с.93]. Аналіз наукової літератури з методології наукових досліджень свідчить, що характеризуючи її складники, далеко не всі фахівці вказують на прийом. Зокрема відсутньою є характеристика прийому як складнику методології у навчальному підручнику Ф.Швеця [6], однак цілком можливо, що таке завдання ним і не ставилося.

Поняття «метод» у його розумінні як спосіб пізнання трактується науковцями досить широко, із врахуванням незмінних, повторювальних, суттєвих його ознак. Визначення поняття «метод» та їх класифікацію розглядають такі науковці: В.Андрійчук, А.Грабченко, Я. Гаращенко, Л.Мельник, Ю.Скиба, С.Романенко, В.Федерович, Н.Ушакова та інші, з різних, однак не суперечливих підходів. Неоднозначними також є визначення, які наводяться словниками, ними поняття «метод» пояснюється як спосіб пізнання в одних випадках явищ природи та суспільного життя [5, с. 522], в інших – спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта [7].

Методи наукового пізнання, виходячи з їх багаточисленності, класифікуються відповідно до тих чи інших критеріїв, однак, найчастіше їх поділяють на загальні методи наукового пізнання і спеціальні, які є найбільш ефективними для конкретних досліджень. Ю.Скиба визначає загальнонаукові методи пізнання, як такі, що мають загальнонауковий характер і використовуються в усіх або у низці галузей, та спеціаль-

ні, як методи, що використовуються у певній галузі і не виходять за її межі й використовуються у кожній науці в різних співвідношеннях [8, с. 53].

А.Грабченко, Я. Гаращенко, В.Федерович загальнонаукові методи дослідження поділяють на три великі групи: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимір, експеримент, моніторинг); методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізація, уявний експеримент, формалізація, аксіоматичний метод або дедуктивно-аксіоматичний); загальні методи, використовувані як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування й конкретизація, аналіз, синтез, індукція, дедукція, абдукція, моделювання, аналогія, історичний і логічний методи, метод графів). До спеціальні методи наукового пізнання ними відносяться: морфологічний аналіз, синектика, метод Монте-Карло, метод найменших квадратів, тестування, моніторинг і т.д. [9, с. 15-16].

Ще іншу класифікацію методів наукового пізнання наводять Н.Ушакова та Л.Мельник, окрім загальнофілософських, загальнонаукових, спеціальнонаукових методів, ними виділяються дисциплінарні (які застосовуються у тій чи іншій дисципліні, що входить у певну галузь науки або виникає на стику наук) та міждисциплінарні методи (зумовлені поглибленням взаємозв'язків наук, яке призводить до того, що результати, прийоми і методи однієї науки широко використовуються в інших) [10, с. 32-35]. На наш погляд, спеціально-наукові методи і є дисциплінарними, тому що застосовуються з метою дослідження конкретної галузі чи сфери, і виокремлювати дисциплінарний метод окремо не варто.

Приєднуємося до думки Д.Єрмоленко, який вважає найбільш ґрунтовним поділ методів на такі групи: 1) загально філософські; 2) загальнонаукові; 3) спеціальні; з поділом останньої на дві підгрупи: а) спеціальні методи конкретної науки та її галузей і б) спеціальні методи, запозичені з інших наук [11, с. 13].

Розглянемо ті методи наукового пізнання, які автор обрав як методологічний інструментарій свого дослідження та які у сукупності та взаємоузгодженості сприяли дослідженню проблематики адміністративне управління у сфері охорони здоров'я, а саме, правового статусу та повноважень суб'єктів управління, профільної діяльності медичних закладів, відповідного законодавства, ознак та функцій управлінського процесу.

З метою дослідження вказаної проблематики застосовувались філософські (діалектичний, системний, системно-структурний, структурно-функціональний), загальнонаукові (абстрагування, синтез, індукція, дедукція, аналогія, класифікація), спеціально-юридичні (порівняльно-правовий, формально-правовий, конкретно-правовий, прогностично-правовий, правове моделювання) методи. Вкажемо на використання деяких із них.

Діалектичний метод забезпечує розгляд досліджуваних явищ, процесів, діяльності щодо їх об'єктивного розвитку. Зокрема, застосування діалектичного методу дало можливість: по-перше, розглянути розвиток вітчизняного законодавства у медичній галузі від правових актів радянського періоду до її реформуван-

ня сьогодні, із обґрунтуванням його підстав, основних напрямків та суті; по-друге, проаналізувати управлінський процес у сфері охорони здоров'я як систему, з основними її складниками: суб'єкти управління (система органів, що здійснюють управлінський процес, керуюча система) та об'єкти управління (керована система); по-третє, значно глибше з'ясувати сутність функцій адміністративного управління на сучасному етапі розвитку медичної галузі.

Значущість і роль системного методу у науковому дослідженні полягає у тому, що він дозволяє розглянути аналізований предмет як сукупність взаємопов'язаних у єдину систему елементів, структур, явищ; які з одного боку є цілком самостійними, з іншого – відносно незалежними, так як тісно пов'язані і функціонують з іншими складниками цього предмету. За його допомогою прослідковується організована впорядкованість внутрішньої структури системи. Його застосування, зокрема, сприяло розгляду поняття «адміністративне управління» у тісному взаємозв'язку з поняттями «соціальне управління», «публічне управління», «державне управління» як їх підпорядкований в ієрархічній системі різновид та відносно відокремлений управлінський процес.

Системний метод тісно пов'язаний з системним підходом. Це напрям методології наукового пізнання і соціальної практики, що орієнтований на дослідження об'єктів як систем, формування системного бачення будь-якої проблеми та врахування взаємодій з іншими системами (елементами) або їх прогнозування. Цей підхід в повсякденній практиці витлумачують як більш чи менш широкий підхід до об'єкта (або проблеми) пізнання, враховуючи взаємозв'язки об'єкта з іншими об'єктами, зовнішніми умовами та зовнішнім середовищем [12, с. 14]. Системний підхід використовувався під час дослідження видів надання медичної допомоги: первинної, вторинної, третинної. Ними у взаємопов'язаній єдності забезпечується охорона здоров'я як кожної людини, так і населення.

Близьким до системного методу є структурно-функціональний метод, який дозволяє розглянути функціональну направленість кожного структурного елемента, явища, процесу, які задіяні в системі. Використання вказаного методу дозволило виявити та проаналізувати профільну спрямованість медичних закладів у відповідності з їх місцем у класифікації об'єктів управління медичної галузі.

Дослідженню проблематики адміністративного управління у сфері охорони здоров'я України сприяло використання таких загальних методів пізнання як абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, класифікація.

Зокрема, аналіз як метод використовувався під час дослідження таких складників системи адміністративного управління у сфері охорони здоров'я як суб'єкт управління, об'єкт управління, нормативно-правові акти, організаційно-ропорядчі методи управління та їх розгляд як цілісної системи.

Застосування методу аналогії дозволило визначити спільні риси усіх підвидів соціального управління. До них віднесено: правове регулювання, суб'єкт управління, об'єкт управління, управлінський процес. До спільних загальних ознак суб'єктів системи управлін-

ня також віднесено: наявність правового статусу, встановленого законодавчими та підзаконними актами; наділення владними повноваженнями; цілеспрямованість організаційного впливу на суспільні відносини.

Метод класифікації використовувався з метою поділу медичних закладів за тими чи іншими критеріями, зокрема за формою власності, організаційно-правовою формою, видами медичної допомоги, а також сприяв класифікації закладів охорони здоров'я на: лікувально-профілактичні, санітарно-профілактичні, фармацевтичні, заклади медико-соціального захисту, установи/заклади системи соціального захисту населення.

До спеціально-правових методів наукового пізнання, які сприяли дослідженню віднесено: порівняльно-правовий метод, формально-правовий метод, конкретно-правовий, прогностично-правовий, правове моделювання.

Порівняльно-правовий метод сприяв дослідженню зарубіжного досвіду у сфері охорони здоров'я, дозволив виявити спільні і відмінні риси системи управління медичними закладами в Україні та інших країнах, відмітити ту зарубіжну практику в медичній галузі, яка варта для перейняття. Так, за допомогою порівняльно-правового методу було встановлено, що особливою рисою організації охорони здоров'я в Австралії та Канаді (в цих країнах рівень життя населення найвищий) є її децентралізація, що сприяло досягненню високих результатів.

Формально-правовий метод дозволив ґрунтовно проаналізувати зміст юридичних норм українського медичного законодавства, розглянути правовий зміст реформування медичної галузі. ґрунтовне дослідження законодавчих та підзаконних актів здійснювалося також за методом контент-аналізу. Метод герменевтики сприяв встановленню значення понять «адміністративне управління», «державне управління», «публічне управління», «суб'єкти управління у сфері охорони здоров'я», «об'єкти управління у сфері охорони здоров'я» та інших; з'ясуванню специфіки понять «медична допомога», «медична послуга», «превентивна медицина», «медико-соціальні заклади».

Прогностично-правовий метод дозволив визначити перспективність надання населенню таких видів медичної допомоги як превентивна та предикативна допомога, констатувати, що забезпечення ефективності вказаного напрямку сучасної медицини залежить від усунення багатьох проблем соціально-управлінського і нормативно-правового характеру. До пріоритетних завдань медичної галузі віднесено проведення значної інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням; збільшення державного фінансування на розвиток профілактичної медицини; створення державно-приватного партнерства базових центрів.

Висновки. Методологія наукового дослідження є певною системою принципів, прийомів, методів наукового пізнання. Методологію дослідження адміністративного управління у сфері охорони здоров'я ми розуміємо як складну взаємопов'язану та взаємоузгоджену систему методів (загальнофілософських, загальнонаукових, спеціально-наукових), принципів та прийомів, за допомогою яких здійснюється наукове

пізнання сутності та змісту, основних ознак та функцій, правового статусу та повноважень суб'єктів та

об'єктів управління з метою удосконалення та підвищення ефективності управлінського процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаровська І.М. Щодо проблем методології держави і права. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2015. № 827. С. 138-141.
2. Бакуменко В., Князев В., Сурмін Ю. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку. Вісн. УАДУ. 2003. № 2. С. 11-27.
3. Андрійчук В.Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. Економіка АПК. 2016. № 7. С. 87-94.
4. Методика та організація наукових досліджень Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. Ред. В.Т.Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
6. Швець Ф.Д. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2016. 151 с.
7. Словник основних філософських термінів URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/5/109.htm
8. Скиба Ю. Класифікація методів наукових досліджень. Вища освіта України. 2016. № 2. С. 51-59.
9. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. Х.: НТУ "ХПІ", 2009. 142 с.
10. Методологія та організація наукових досліджень: конспект лекцій / Н.Г.Ушакова, Л.О.Мельник; Харк. держ. ун-т харч. та торг. Х.: ХДУХТ, 2010. 89 с.
11. Єрмоленко Д.О. Поняття і структура методології правосвідомості молоді. Науковий вісник Ужгородського Національного університету: Серія: Право. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 1. С. 11-13.
12. Калініна Л. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління у сфері освіти. Рідна школа. 2017. № 1-2 (січень-лютий). С. 8-17.

REFERENCES

1. Zharovska I.M. Concerning the problems of the methodology of state and law. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Law Sciences. 2015. No. 827. P. 138-141.
2. Bakumenko V., Knyazev V., Surmin Y. Methodology of public administration: problems of formation and further development. Visn UADU 2003. No. 2. P. 11-27.
3. Andriichuk V.G. Essential aspect of the methodology of scientific research. Economy of agroindustrial complex. 2016. No. 7. P. 87-94.
4. Methodology and organization of scientific research Teaching manual / S.E.Vazhinsky, T.I.Shcherbak. Sumy: Sumy MPU named after AS Makarenko, 2016. 260 p.
5. Shvets F.D. Methodology and organization of scientific research. Tutorial. Rivne: NUVGP, 2016. 151 p.
6. Large Dictionary of Contemporary Ukrainian Language / Structure. and heads Ed. VT Bousel. K.: Irpen: VTF "Perun", 2004. 1440 p.
7. Dictionary of basic philosophical terms URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/5/109.htm
8. Skyba Yu. Classification of scientific research methods. Higher education of Ukraine. 2016. No. 2. S. 51-59.
9. Grabchenko AI, Fedorovich VO, Garaschenko Ya.M. Methods of scientific research: Teaching manual. Kh. NTU "KhPI", 2009. 142 p.
10. Methodology and organization of scientific research: a summary of lectures / N. G. Ushakov, L. O. Melnik; Khark. state un-t food and bargain. Kh.: KDUHT, 2010. 89 p.
11. Yermolenko D.O. The concept and structure of the methodology of youth legal awareness. Scientific herald of Uzhgorod National University: Series: Law. 2015. Issue 35. Part 1. T. 1. P. 11-13.
12. Kalinina L. Scientific discourse of modern methodologies of the organizational mechanism of management in the field of education. Native school 2017. No. 1-2 (January-February). Pp. 8-17.

The methodological toolkit for studying the problems of administrative management in the field of health care

O. O. Terzi

Abstract. On the basis of the analysis of doctrinal works on the methodology of scientific knowledge, the methods that contribute to effective research into administrative management in health care are defined. The definition of the terms "methodology" and "method" is explored. The author defines the concept of "administrative management in the field of health care".

Keywords: methodology, method, scientific knowledge, administrative management, sphere of health protection.

POLITOLOGY

Some attempts to predict voters' electoral behavior in Ukraine after "Revolution of Dignity" of 2013-2014

O. V. Nosenko

The Department of Philosophy of Law and Legal Logic, National Academy of Internal Affairs, Ukraine

Corresponding author. E-mail: filos_naws@ukr.net

Paper received 18.08.24; Accepted for publication 24.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-11>

Abstract. In the article the author makes an attempt to find out the features of socio-political processes in Ukraine after "Revolution of Dignity" held in 2013-2014 through predicting the voters' electoral behavior, prognostication of new party system, possibilities and limits of forecasting the political dynamics development in Ukraine. Through analysis of sociological data and experts' views, it is made an attempt to predict spontaneous social and political behavior of voters in today's Ukraine as well as strategy for gaining political power by various political forces.

Keywords: *electoral behavior, elections, political consciousness, forecasting, political culture, party system.*

The modern stage of development of Ukrainian statehood is characterized by rapid dynamics of social changes, which manifest themselves in the form of political, economic and socio-cultural positives and negatives of electoral orientation of citizens. The relevance of this study is determined by the acute need to find the main causes of the marginalization of Ukrainian society, the emergence of absenteeism in voters' behavior, and to define main vector of the development of Ukrainian political community. Despite the appearance of the first dawnings of civil society development in the form of various public associations and movements of different social trends, another product of the post-revolutionary events of 2013-2014 is the contempt of Ukrainian electorate in its political choice. Among the main subjective and objective reasons for its existence, it is worth mentioning the non-observance of election promises by political leaders, the corruption of the authorities, the low level of social security, the war in the east of Ukraine, and so on. Due to such a complex nature of political progress, the necessity of forecasting developments with the aim of identifying potentially promising political forces, simulating the behavior of the electorate in elections-2019, and pointing to the basic patterns of electoral behavior in Ukraine are underlined.

In modern Western social-political science, a number of theoretical and methodological directions of research have been developed, which are based on an understanding of the long practice of free electoral processes in established democracies, which allow to explain and predict mass electoral behavior. One of the first who began to investigate the behavior of the electorate is well-known French demo geographer A. Siegfried, the founder of the direction, known as "electoral geography." From his point of view, the formation of political views of the population, which underlies electoral behavior, is due to a variety of factors, including the peculiarities of the historical, administrative and socio-political formation of the country, social structure, religious preferences, the influence of external factors, as well as the ability of the research object to counteract such effects. The views of A. Siegfried served as the emergence of numerical studies aimed at identifying the connections between electoral behavior and objective living conditions of society. His follower and disciple F. Gogel devoted considerable attention to socio-structural influences. The key to solving the problem under study was the extrapolation of the social structure of settlement types into political behavior. Instead of "electoral geography", F. Gogel suggested speaking "sociology of

election". The sociologist R. Aron criticized this view of electoral behavior in the 1950s, as more attention was paid to the unique features of the social group than to the territorial units. M. Doogan and R. Herberle proposed to focus attention on using data from surveys of public opinion, statistical data and various socio-structural, historical determinants. At the same time, in the United States, electoral behavior begins to be investigated through the prism of behaviorism, with an emphasis on a representative sample of voters (Ch. Meriam, H. F. Gosnell, S. Rice). Subsequently, a significant contribution to the study of the behavior of the electorate was made by: representatives of the so-called "sociological approach" (P. Lazarsfeld, B. Berelson), focusing on the impact of the political situation and socio-political unions on electoral behavior; representatives of Michigan School (A. Campbell, F. Converse, W. Miller), where the main argument in determining electoral behavior was party identification; English researchers R. Rose, Y. McChrystal; German-G. Marcuse, R.-O. Schultze; modern prominent theorists – R. Wolfinger, S. Rozenstov (classic "American model"), A. Bentley, G. Lassvel ("theory of installations"), E. Downs, M. Fiorini (concept of "economic voting") and others.

Among Ukrainian experts in electoral behavior it is worth to mention R. Balaban, A. Balakireva, A. Vishnyak, E. Golovakha, A. Golod, V. Karasev, D. Lyashenko, M. Mirosh, N. Panin, V. Poltorak, G. Starovoytenko, V. Tokovenko, V. Shapoval, A. Yaremenko, A. Yarosh and others.

Among Ukrainian experts in the field of electoral behavior it is worth to highlight such researchers as R. Balaban, A. Balakireva, A. Vishnyak, E. Golovakha, A. Golod, V. Karasev, D. Lyashenko, M. Mirosh, N. Panina, V. Poltorak, G. Starovoytenko, V. Tokovenko, V. Shapoval, A. Yaremenko, A. Yarosh and others.

The purpose of this study is to identify the peculiarities of socio-political processes in Ukraine after the "Revolution of Dignity" of 2013-2014 through predicting the voters' electoral behavior, prognostication of new party system, analyzing the possibilities and limits of forecasting the development of political dynamics in Ukraine.

Prognostication is a multifaceted process of studying social reality, based on a broad methodological basis and on using a set of scientific methods. In the article, we used such methods as prognostication, method of systematic analysis of sociological researches results and expert views.

The electoral behavior can be understood as a form of manifestation of citizens' political behavior towards the

delegation them powers. It has a rather complex structure, which can include political information circulating in the media, communication between voters, reflections on their own political choices and, in fact, voting act.

The complication of political forecasting is provoked by the specifics of the formation and peculiarities of Ukrainian political consciousness and culture functioning, which have undergone a regressive transformation during the last 20 years. To such negative acquired features of electoral behavior and, in general, citizens' political consciousness we include:

- Weak individuality as a low status of personal aspirations of power and political participation [3];
- The absence of clearly expressed ideological beliefs as an individually endowed ideological support. Consequently, it is observed the emergence of conformation, the constant reappraisal of political principles and values;
- General cultural immaturity of public positions, which, on the one hand, inhibits the institutional development of civil society, and, on the other hand, complicates the political choice of the electorate;
- Low level of citizens' awareness and competence in the peculiarities of management and administration of state affairs, insufficient knowledge of Ukrainian legal framework, political platforms and programs of party forces;
- Lack of party self-identification as an important element of democratic party system structuring;
- Orientation to irrational settings in electoral behavior, when the emotional-affective component as a synthesis of feelings, moods, emotions is the main criterion in political choice, etc.

The results of the named trends in the formation of electoral behavior are:

- Distancing of Ukrainian citizens from power;
- Undeveloped mechanisms of society self-government and self-organization;
- Formation of various massive spontaneous democratic and populist orientations;
- Mythologization of cultural and political space;
- Increasing the role of regional political subcultures;
- Formation of the fragmentary nature of Ukrainian national consciousness;
- The lack of social lifts in the political system, which leads to its "canning", etc.

In addition, the political organization of Ukrainian society has the features of oligarchy, kleptocracy and nepotism, and power and property have no fundamental divisions. As a result, political processes are highly dependent on the covenants of business elite groups in politics. In turn, this gives rise to the domination of the "subjective factor" in terms of political will and the implementation of political decisions – in veiled form, personal mercantile interest is proclaimed by an overwhelming public need and, subsequently, can be integrated into the law.

From the point of view of political science in Ukraine, short-term factors of electoral behavior are dominant. They include economic conditions, media influence, influence of political leaders' personal features, peculiarities of election campaign conducting, etc.

Due to this, from the point of view of some Ukrainian scholars, classical western methodological paradigms have shown their inadequacy to Ukrainian realities [6, p. 10]. For example, Ukrainian politologists V. Belopoly and S. Rudenko state that it is inappropriate to apply the characteristics of the third wave of democratization of

S. Huntington and three distinct "epochs" of German researcher R. Darendorf in Ukraine to achieve the "first world" democracy [1, p. 10-12].

At the same time, the above-mentioned concepts of electoral behavior ("sociological", "socio-psychological", "economic") are unlikely to be fully applicable to Ukrainian political realities.

In our opinion, it is appropriate to monitor the political messaging of Ukrainian experts, political technologists regarding prediction of electoral behavior and future political elections based on statistical data, as this may be the most successful attempt to predict the spontaneous socio-political processes in Ukraine.

Thus, for example, this "spontaneity" is underlined by the opinion of Oleksiy Koshel, chairman of the committee of voters of Ukraine. He notes that the elections have a significant impact on the work of Parliament: "I saw the registration of a number of bills that coincide with the election slogans. We have received bills that are clearly directed at certain electoral groups. Political autumn will be characterized by the fact that there will be a large number of populist decisions of parliament... One should expect political speculation around all issues" [2]. This once again proves the idea that the irrational component of the Ukrainian electorate consciousness is well known to politicians themselves, and the pressure on this component of Ukrainian consciousness will only intensify.

Some experts believe that a qualitative change in the political system is possible due to the emergence of new faces in the parliament. According to Taras Kuzio, a researcher at the Transatlantic Relations Center: "Despite the request of our compatriots to new faces in politics, none of the new politicians could earn political points that would allow him to compete for the highest office in the country" [10]. Also, the analyst noted that the elections in Ukraine on March 31, 2019 will be reduced to confrontation between P. Poroshenko and four populists – Y. Tymoshenko, O. Lyashko, Yu. Boyko, V. Rabinovich. Such forecasts are partly confirmed by a recent sociological survey (fig.1). But there is still plenty of time till the election, and analysts say that the situation can change cardinally. The indicated infographics [5] is somewhat different from other sociological data [9], according to which participation in elections can be taken by young unbiased candidates who began to raise interest at a time when they had not yet had time to register their own political party and determine their own participation in the pre-election race (S. Vakarchuk – 7.3%, V. Zelensky – 6.6%).

However, the vast majority of experts agree that infusion of "young blood" into the echelons of Ukrainian government will not change the situation for the better. For example, a well-known Ukrainian contemporary philosopher, an analyst, notes in this regard – "Changing people in government will not change the negative situation in Ukraine if we do not change the system of life itself. The system of life is rooted in the very way of our society existence, in its Social Contract. The Social Contract needs to be changed. It should contain a long-term strategy for change, based on new principles, new installations, with new strategic benchmarks, with new reference resources" [4].

Mass media as a key tool for the formation of political culture in Ukraine plays a major role in manipulating the political consciousness of the electorate. According to Igor Popov, who is People's Deputy of Ukraine, Deputy Chairman of the Committee on the Prevention and Counteraction of Corruption, "private owners of the four main media

groups have a decisive influence on the formation of electoral preferences. "The conspiracy of the oligarchs" is the terrible dream of the candidate who will not be the object of such a conspiracy" [7].

Here are some sociological data that indicate somehow the low level of political activity, consciousness, culture and education in Ukraine. Thus, only 38% of Ukrainians are in fact interested in politics; 56% of all respondents never read programs of political parties; almost half of respondents were unable to assess the activities of a deputy from their constitu-

ency (33% did not know who he/she is at all). Only 8% consider themselves involved in active social activities and 31% are ready to unite with others in public organizations to protect their rights and interests. 92% of citizens never addressed a deputy of the Verkhovna Rada of Ukraine. 82% of the respondents did not participate in the work of trade unions over the past 15 years. Only a third of citizens believe that their personal involvement is needed in order for the situation in the country to change for the better [8].

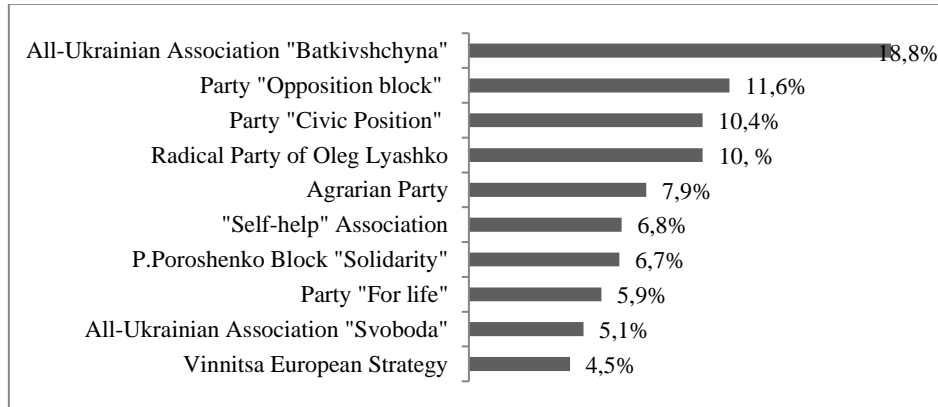

Fig. 1. Sociological survey: "For which party would you vote if the next Sunday the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine were held?" (2018)

Thus, the level of interest of Ukrainians in the political life of their country, as well as their awareness of the peculiarities of political system functioning, is low. In turn, this leads to the marginalization of political culture and the emergence of absenteeism, the spread of irrational orientations in electoral behavior. These are often used and abused by politicians. Therefore, it can be predicted that next features will characterize the elections-2019 in Ukraine, both parliamentary and presidential:

- a large number of candidates from both the old nomenclature and new one;
- the use of a large number of populist slogans, manipulation of political consciousness;
- "trade" by votes through nominating technical candidates, etc.

In the upcoming presidential election, there is a high probability of a victory of old nomenclature representative, due to the use of black PR and broad financial support of the election campaign by interested stakeholders.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білополий В., Руденко С. Новітня Україна: здобутки та прорахунки // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р, Дніпропетровськ. Ч. I., 2016. С. 10-12.
2. Выборы-2019 в Украине могут стать рекордными: эксперт озвучил прогноз. URL: <https://replyua.net/news/102972-vybory-2019-v-ukraine-mogut-stat-rekordnymi-ekspert-ozvuchil-prognoz.html>
3. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 840 с
4. Деякі уявлення про позитив. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5b7bb8e00530e/>
5. За яку б партію Ви проголосували б, якби найближчої неділі проходили вибори до Верховної Ради України? URL: <http://www.uisr.org.ua/index1/>
6. Кузеванов В. М. Теория постакадемизма в стратегии прогнозирования украинского политикума (2017 – 2037 гг.) // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2016. № 2. С. 10-18.
7. Переможні технології виборів – 2019. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/popov/5b75758ee4869/>.
8. Політична культура та парламентаризм в Україні: сучасний стан та основні проблеми. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2017_Politychna_kultura.pdf
9. Соціально-політичні орієнтації українців URL: http://socis.kiev.ua/ua/2018_05/.
10. Тарас Кузьо: українці будуть вибирати між чотирма популістами і Порошенком. URL: <https://replyua.net/blog/106592-taras-kuzo-ukraincy-budut-vybirat-mezhdu-chetyrmya-populistami-i-poroshenko.html>

REFERENCES

1. Bilopolyi V., Rudenko S. The Newest Ukraine: Achievements and Miscalculations//Ukraina v humanitarykh i sotsialno-ekonomichnykh vymirakh. Materialy vseukrainskoi naukovoi konferentsii. 29-30 kvitnya 2016 r, Dnipropetrovsk. Ch. I., 2016. С. 10-12.
2. Elections-2019 in Ukraine can be record-breaking: the expert voiced the forecast. URL: <https://replyua.net/news/102972-vybory-2019-v-ukraine-mogut-stat-rekordnymi-ekspert-ozvuchil-prognoz.html>.
3. Horlach M. I., Kremen V. H. Politology: the science of politics : manual. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2009. 840 p.
4. Some ideas about the positive. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5b7bb8e00530e/>
5. For which party would you vote if the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine were held next Sunday? URL: <http://www.uisr.org.ua/index1/>.
6. Kuzevanov, V. M. The theory of post-kademizm in the strategy of predicting Ukrainian politics (2017–2037)//Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Philosophy. Sociology. Politology. 2016. № 2. P. 10-18.
7. The victorious election technologies – 2019 URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/popov/5b75758ee4869/>.
8. Political culture and parliamentarism in Ukraine: the current state and the main problems. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2017_Politychna_kultura.pdf
9. Socio-political orientations of Ukrainians. URL: http://socis.kiev.ua/ua/2018_05/.
10. Taras Kuzio: Ukrainians will choose between four Populists and Poroshenko. URL: <https://replyua.net/blog/106592-taras-kuzo-ukraincy-budut-vybirat-mezhdu-chetyrmya-populistami-i-poroshenko.html>

RELIGIOUS STUDIES

Особливості католицького місіонерства у біблійному, релігійно-філософському та практичному вимірах

М. Колісник

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси, Україна
Corresponding author. E-mail: maxkolisnyk@gmail.com

Paper received 18.07.18; Accepted for publication 27.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-12>

Анотація. Метою даної статті є виявлення загальних законів здійснення католицького місіонерства за допомогою аналізу текстів Біблії, філософських та богословських творів а також практичних кроків католицької церкви у євангелізації. Доведено, що католицька місіонерська парадигма містила два магістральні шляхи, апостольський та церковно-політичний. Перший з них виник раніше, а другий став наслідком зрощення державних та церковних інтересів. Попри це, обидва з них знаходили ґрунт у текстах Писання та творах католицьких релігійних філософів та богословів. Таким чином обидва шляхи визначали обличчя євангелізації у різний час та різних місцях.

Ключові слова: католицизм, парадигма, місіонерство, євангелізація, церква.

Вступ. Питання структурування парадигми католицького місіонерства протягом історії залишалося недо-слідженим, хоча раніше були досить вдалі спроби історично типологізувати риси євангелізації. Цілісний погляд на католицьке місіонерство важливий не лише у контексті життя певної конфесії, а й відносно існування християнства та узагалі будь-яких релігій, що сповідують та пропагують всезагальні моральні цінності. Сучасні тенденції до секуляризації, безумовно впливають і на релігію, яка залежить від глобального культурного та цивілізаційного простору. Саме тому метою нашої роботи є знаходження загальних законів місіонерської діяльності, що дозволить краще зрозуміти напрямки майбутнього розвитку та можливості для неї у католицькій конфесії та у християнстві загалом.

Короткий огляд публікацій на тему. Серед праць на які ми спиратимемося у нашому дослідженні є “Перетворюючи місію. Парадигмальні зсуви у місійній теології” Девіда Боша, робота за авторства Йозефа Шмідліна: “Католицька місійна теорія”, ранньохристиянські твори “Діахе”, “Пастир” Герми, Аврелія Августина “Про Град Божий”, “Про Трійцю”, Томи Аквінського “Проти язичників”, Миколи Кузанського “Про примирення віри”, Роланда Аллена “Місіонерські методи”, Жана-Клода Сеїлье “Кардинал Лавіжері. Антологія” (Том 1), Фрідріха Шлеєрмахера “Промови про релігію”, Матіаса Фоллета “Роль простака і мирянина у творчості Миколи Кузанського”.

Виклад основної частини. Беручи до уваги мету нашого дослідження, ми вважаємо за доцільне почати наш виклад з окреслення тієї риси, що вплинула на розвиток місіонерської парадигми християнства загалом. Такою, на наш погляд, став дуалізм добра і зла, тілесного та духовного, християнина та язичника. У практичному вимірі “духовне” можна ототожнювати з біблійними принципами християнства, що відображаються на практиці без змін. Говорячи мовою Біблії, духовними є дії сила яких походить від Святого Духа. Натомість до “тілесного” у місіонерській практиці слід зарахувати усе, що виходить за межі Біблійних принципів, і є ініціативою самої людини. Це може

бути бажання посилення впливу церкви на певній території або ж прагнення, за допомогою релігії, відстояти політичні чи економічні інтереси певних держав чи індивідів.

Ця дихотомія мала й інше відображення. Протиставлення духовного та тілесного, де перше було світлим, чистим та шляхетним, а друге – нечистим, гріховним та підвладним спокусам породило конфронтацію “християнин-язичник”, що призвело до багатьох релігійних конфліктів та війн.

У розрізі католицької місіонерської парадигми ця роздвоєність постала у вигляді “апостольського” та “церковно-політичного” шляхів. Перший відповідає сутності християнського вчення та його цінностям. Саме такими були дії апостолів, що базувалися на непохитній переконаності у своїй правоті та водночас розумінні звичаїв людей до яких спрямовувалося послання. Інший не відповідає вищезазначеним вимогам, тому що перебуває під впливом національних, культурних чи цивілізаційних упереджень або ж корисливих мотивів, що знаходяться у політичній чи економічній площині. Як наслідок, він часто проявлявся у завойовницьких чи дискримінаційних діях. Зрозуміло, що шлях апостольського служіння виник раніше, а церковно-політичний став продуктом зрощення релігійних та державних інтересів, спочатку у Римській імперії, а потім у Європі.

З огляду на вищевикладене, вважаємо за необхідне почати аналіз “апостольського шляху” з тексту Писання. Основним джерелом для нас є “Дії святих апостолів”. Там ми можемо побачити, що найголовнішу роль у апостольській діяльності відігравали проповіді, що мали на меті саме залучення до християнства: “Отож ті, хто прийняв його слово, охристілися. І пристало до них того дня душ тисяч зо три!” (Дії 2:41).

Ще однією складовою апостольського служіння стало пастирство. Одразу після хрещення місія не завершувалася про що йдеться у розповіді про життя перших християн: “І вони перебували в науці апостольській” (Дії 2:42).

Невід'ємною та необхідною рисою у їхніх діях була сміливість, джерелом якої був Святий Дух: "...і переповнилися всі Святим Духом і зачали говорити Слово Боже зі сміливістю" (Дії 4:31). Прямим свідченням сміливості стала захисна промова апостола Петра перед саддукеями: "Тоді Петро, переповнений Духом Святим промовив до них..." (Дії 4:8).

Страждання також повсякчасно супроводжувало євангелізацію. Воно неначе підкреслювало дивовижність християнства порівняно з іншими віруваннями.

Важливим моментом є те, що місія апостолів стає можливою завдяки Святому Духові. Це підтверджує уривок з Біблії який розповідає про двох іудейських ворожитів, які вирішили творити дива лише з власної волі: "...зачали закликати Ім'я Господа Ісуса над тими, хто мав злих духів, проказуючи: "Закликаємо вас Ісусом якого Павло проповідує!" відповів же злий дух і сказав їм: "Я знаю Ісуса і знаю Павла, а ви хто такі?" (Дії 19:13,15). Незважаючи на це, місія не була позбавлена індивідуальності, що доводять слова у "Діях святих апостолів" (19:21) коли Павло, попри волю Святого Духа направив до Македонії своїх учнів, а сам вирішив залишитись у Азії. Це також доводять біблійні постаті Акилли та Прискилли, мирян, котрі допомагали Павлу у його місії на теренах Римської імперії (Рим. 16: 3,4).

У контексті порівняння двох місіонерських шляхів важливо з'ясувати як їхні сподвижники розуміли взаємодію зі світською владою. Найбільше свідчень про це можна знайти у "Діях святих апостолів". На основі тексту можна зрозуміти, що, зокрема апостол Павло, не уникав можливості для проповіді, що мимовільно надавали йому владні мужі імперії. Так було у Єрусалимі на сходах фортеці (Дії 21:39), а також на суді у намісника (Дії 24:24) та царя Агріппи (Дії 26). Тому характерною ознакою апостольського шляху може бути взаємодія зі світською владою, яка полягає не у прагненні залучитися силовою підтримкою, а донести та, за можливості, отримати її схвалення.

Після смерті апостолів церква стала ареною боротьби за політичний вплив, а після зруйнування Риму варварами, поставало не питання місіонерства, а збереження християнства як такого. Цим можна пояснити й схильність до ізоляції раних монаших спільнот, зокрема Бенедиктинського ордену.

Про відродження місіонерської роботи можна говорити з появою ірландських монахів – унікального явища в історії церкви. Серед них вирізнялися постаті Колумбана, Катальда, Іоана Скотта Еріугени. Передумовою їхнього успіху стала ізоляція від політичного життя Римської імперії: "Кельтське християнство більше фокусувалося на добрі, істині та красі ніж римське, яке більше тяжіло до налагодження системи управління, домінування та нагляду" [6] та катаклізмів, пов'язаних з варварською навалюю. Їм вдалося зберегти усі християнські традиції майже в первісному вигляді та знову розповсюдити Європою: "Ірландія між п'ятим та восьмим століттям була неначе другою Палестиною, неначе новою колискою християнської віри" [6]. Вирушаючи у місіонерську подорож, вони йшли в дванадцятьох, наслідуючи апостолів.

На жаль згодом їхній рух ослаб, а цінності занепади. Багато монахів, користуючись своїм авторитетом стали обслуговувати інтереси королів та інших вельмож, а їхня громада втратила свою згуртованість. Проте після них традиції монашого місіонерства продовжилися зі створенням низки нових орденів у XII-XIII століттях. До таких належали Єрєміти, Канонікати, Францисканці, Домініканці, Кармеліти, Капуцини та інші.

Ці громади мали більш жорстке підпорядкування церкві. Панувало переконання, що: "Коли монах проповідує, він робить це з авторитетом чи без нього. Якщо він проповідує без нього, то він є фальшивим апостолом. Якщо він проповідує з авторитетом, то має право вимагати підтримки" [2, с. 24]. Водночас вони прагнули залишатися, наскільки можливо, поза політичними інтригами.

Серед найбільш активних спільнот слід відзначити Францисканців та Домініканців. Перші ґрунтували свою діяльність на переконанні про відсутність майна у апостолів, наслідуючи їх у цьому. Вони були прихильниками постійної мандрівної проповіді: "Віра для нього (Св. Франциска авт.) була справою серця, а не розуму, і ставлячись з повагою до богословів та вчених братів, він думав, що вченість може дати користь лише тоді, коли супроводжуватиметься полум'яною вірою серця" [3].

Другі, на чолі з Домініком, не були готові миритися з абсолютною бідністю, яка могла зашкодити місіонерській роботі у нових умовах. Вони були переконані, що для монахів необхідна освітня підготовка та суттєва матеріальна підтримка.

Ознакою справжнього апостольського натхнення та мужності стала діяльність Раймунда Луллія, якого дослідники пов'язують з Францисканцями. Хоча увага до практичних аспектів євангелізації була притаманна домініканському ордену, у його діяльності були відсутні заклики до насильницького навернення до християнства, що було досить незвично для його часу, а декларація про шкідливість хрестових походів проти мусульман тоді коли: "Несприйняття та ненависть чекали усіх хто наважувався описувати Мохамеданство" [10, с. 50] звучала навіть виключно.

Іспанський місіонер показав приклад толерантності до інших релігій. Логічним продовженням його теорії та практики стали напрацювання Миколи Кузанського. У його час питання терпимості постало з новою гостротою, адже відбулося остаточне завоювання Константинополя турками-османами. У католицькому світі лунали заклики до збройного походу проти невірних, і тому твір "Про примирення віри" став дійсно винятковим для свого часу. У ньому єпископ виклав уявний діалог між апостолами Петром, Павлом і народами світу, метою якого було підкреслення ціннісної схожості усіх релігій, а також необхідності досягнення злагоди між ними: "Достатньо досягти миру у вірі і в законі любові, ставлячись поважаючо до обряду" [7, с. 36]. У цьому творі не можна знайти слів навіть про "духовний хрестовий похід". Відмова не лише від збройної, а й від вербальної конфронтації стала проявом еволюції католицької місіонерської думки. Свідченням демократичності ідей Кузанця стали його праці "Роль простака і мирянина" та "Гра в

м'яч". У них він обстоював необхідність діалогу церкви і суспільства, а також потребу знаходити нові методи для поновлення розуміння християнства всередині католицького світу.

Пізніше видатним поборником толерантності став Бартоломе де лас Касас, домініканський місіонер, що проповідував місцевим індіанцям на острові Гаїті. На перших етапах він поділяв необхідність насильства задля розповсюдження християнства, проте пізніше, побачивши його масштаби, – став на захист місцевого населення. Він був переконаний, що не можна проповідувати християнські цінності нехристиянськими методами. Дотримуючись практики апостола Павла, лас Касас говорив про виключну добровільність у прийнятті християнської проповіді, що означало відмову від євангелізації у випадку несприйняття християнства місцевим населенням. Іспанський місіонер також відстоював ідею відшкодування усіх збитків, що було завдано корінному населенню.

Практичну сторону підходу Бартоломе де лас Касаса можна було побачити у діяльності групи монахів-францисканців "doce frailes" у Південній Америці, а також монаха-сзуїта Алессандро Валіньяно. Усі вони практикували ідею співжиття з корінним населенням та наполягали на неприпустимості будь-якого втручання у економічні та політичні справи місцевих людей.

Значну теоретичну цінність у контексті апостольського місіонерського шляху становить праця "Духовні вправи" Ігнатія Лойоли, попри усю неоднозначність її автора. Вона демонструє орієнтацію на індивідуальний підхід до кожного вірянця та тенденцію до зміни парадигми стосунків католицької церкви з людьми.

На жаль, після 16-го століття досить важко знайти практичні приклади апостольського місіонерства. Це сталося перш за все через хвилю географічних відкриттів, розвиток технологій та бажання великих колоніальних імперій розширити свої володіння. Досить на довгий час християнські церкви перетворилися на пропагандистів у завоюванні нових земель.

Додаткові суперечності виникають внаслідок намагань впровадити теорію християнського місіонерства до практики. Часто світоглядні, культурні чи цивілізаційні упередження заважали місіонерам діяти відповідно до етичних вимог своєї релігії. З плином часу створення місіонерського осередку: "Стало перш за все фінансовою операцією" [1], яка не могла відбутися без державної підтримки. І навпаки, соціальна та економічна діяльність місії для підтримки свого існування часто слугувала ґрунтом для досягнення політичних цілей. Відтак, коли місіонерська робота поряд з суто релігійними цілями має приховану мету збільшення політичного впливу певної держави на нових територіях її слід називати церковно-політичною.

У контексті аналізу церковно-політичного шляху місіонерства для нас цінні думки Аврелія Августина, висловлені у творі "Про Град Божий". Основний сенс праці полягає у тому, що можливі дві форми співжиття людей, "Град земний" і "Град Божий". Один підпорядковується людським законам і не дає можливості для спасіння, на відміну від іншого, заснованого на духовних законах.

Пізніше "Град Божий" стали ототожнювати з церквою, хоча сам філософ не мав цього на увазі. Ідеї Аврелія Августина почали сприймати крізь призму "церква – мирське суспільство". Отримавши "Божественну" санкцію на свої дії, церква досить скоро стала впроваджувати матеріальні та моральні покарання за відмову прийняти християнство, що згодом переросло у практику хрестових походів виправданням яких була недосконалість людської природи та бажання показати "заблудлим вівцям" шлях істинний. Аврелій Августин мимовільно був одним з натхненників таких війн, вирізняючи серед усіх санкціоновану Богом війну. Підставою для неї мали бути шляхетні наміри, що відображається у відомій фразі: "Мета виправдує засоби", яку несправедливо приписують Ігнатію Лойолі.

На початку ери хрестових походів головним виправданням для них був захист оплоту християнства, Єрусалиму. Їхні лідери зверталися як до Біблії (Псалом 78), так і до богословських авторитетів: "Для Августина жорстокість була засобом у відповідь на насильство" [8, с. 17].

У основі хрестових походів також проявлявся дуалізм у формі протистояння християнства з мусульманством: "Сила мусульман та диявола зламана..." [8, с. 109]. Тобто останні ототожнювалося зі злом, а хрестоносці – з добром.

Важливим було те, що: "Хрестоносцям допомагали гроші цивільних та військових зборів" [8, с. 43]. Це наводить на думку, що вони не були суто релігійним явищем. Проте обґрунтування збройного "служіння Богу" можна знайти у Томи Аквіського: "Для монахів більш прийнятно битися духовною зброєю, аніж мечем та щитом. Але вже існує декілька військових орденів. Тому необхідно, щоб орден мав на меті духовну війну. Монахи такого ордену повинні проповідувати Євангеліє відповідно до закликів апостола Павла "Працюйте як хороші солдати Христа" [2, с. 37]. Тобто застосування сили можна було б виправдати подальшою апостольською проповіддю, якби були хоч якісь свідчення щодо здійснення хрестоносцями проповідей.

Незважаючи на вищевикладене, хрестоносців важко запідозрити у прямому виконанні наказів державних правителів, адже були приклади, коли багаті дворяни продавали усі свої статки задля спорядження експедиції, та й участь людей у походах була добровільною. Проте, поглянувши на це явище ширше, а саме як на спробу відновити, втрачений з падінням Візантії статус-кво між західним та східним світами, ми можемо робити висновок про глибоке політичне та економічне підґрунтя цих кампаній. Додатковим підтвердженням нашого висновку може бути й те, що королі молодих західних держав значно посилили вплив завдяки мобілізації та еміграції на схід багатьох впливових осіб. Великий розпродаж землеволодінь обвалив ринок землі та завдав значної шкоди феодальній системі, що зумовило пошук нових шляхів економічного розвитку та подальшу централізацію європейських монархій.

Надалі практика хрестових походів продовжувалася щораз видозмінюючись. Це стосується католицького місіонерства у Південній Америці. У аналізі його

перебігу Хосе де Акоста відстоював необхідність підтримки місіонерів державною владою через начебто “відсталість” місцевого населення та небезпеку, яку воно становить.

Показовою у співпраці місіонерів та політиків, а також політичних функцій католицьких місіонерів є заснування поселень у Парагваї в 17-18 століттях: “Політика іспанської монархії з зібрання корінних мешканців у місіонерські міста (*reducciones*) мала на меті впровадити новий цивільно-просторовий порядок який би допомагав утверджувати християнські принципи” [9, с. 175]. Подібно до хрестових походів євангелізація була на другому плані. Головною метою було саме утворення поселень міського типу для зміни суспільної структури місцевого населення. У той час у Парагваї люди жили дуже розрізнено, ведучи клановий спосіб життя. Тому: “Єзуїти радикально трансформували традиційний спосіб життя, розбиваючи сімейні групи на частини. Ці групи були усі зібрані разом в єдині місіонерські міста, де вони поділяли спільне місце проживання” [9, с. 186]. Пізніше: “Міський дизайн був поступово запроваджений як засіб контролю організації корінного населення та налагодження суспільної дисципліни”, а також надавав можливість політичного, економічного, соціального та демографічного контролю. Важливо, що єзуїти напряму залучалися до структурування суспільних ролей у новозаснованих поселеннях, визначаючи: “...порядок занять, розділяючи кожен день на економічні та релігійні заняття, робочий та вільний час” [9, с. 194].

Схожої, хоча й облагородженої моделі, місіонерської роботи дотримувався і Шарль Лавіжері, французький кардинал та засновник ордену “Білих отців” для євангелізації Африки. У своєму зверненні до християн Африки він казав: “Церква і Франція об’єдналися, щоб зберегти славу минулого, і вони послали мене до вас як посланця правди, благодійності і миру” [5, с. 14]. Цим він підтверджував рівнозначність ролі церкви та держави у місіонерстві.

Для реалізації спільного плану держави і церкви необхідні були ресурси з обох джерел. Було запропоновано використати ресурси *Societe Algerienne* та Міністерства війни. Такий крок зумовило переконання кардинала у тому, що ключ до вирішення усіх проблем на Сході та в Африці, в тому числі й “проблеми” панування ісламу та язичництва, знаходиться у Парижі.

Варто зазначити, що у процесі еволюції насильство переставало бути невід’ємною частиною церковно-політичної моделі місіонерства. Відтак, усіляко підкреслювалося, що місія в Алжирі: “Має досягти свого тріумфу не силою зброї а благодійністю, відданістю та апостольським героїзмом і гарантувати очевидну перевагу, (на колонізованих землях), католицької Франції” [5, с. 32]. Кардинал усіляко підкреслював, що толерантність до місцевого населення є ключовою умовою успіху місії. Зокрема при наборі перших місіонерів у Франції головною умовою для них була готовність інтегруватися до арабської спільноти, перейнявши її мову, манеру одягатися, традиції харчування.

Прикладом видозміни церковно-політичної місіонерської практики стала діяльність католицьких цер-

ковних шкіл в Азії. У той час їхня робота була найактивнішою в Гонконзі та Макао і “церковна освіта відіграла провідну роль у колоніальній освітній системі” [4, с. 4]. Вона не була засобом тиску на місцеве населення, а засобом контрпропаганди.

На фоні посилення комуністичної влади Китаю, Гонконг та Макао стикалися зі значним ідеологічним впливом комуністичної ідеології на місцеве населення. Тому локальна колоніальна адміністрація шукала шляхи протидії. Одним із засобів було обрано церковну освіту, яка складала основу тогочасної освітньої системи. З цією метою уряд активізував будівництво шкіл, а потім: “Запрошував церкву керувати школами, допомагаючи їй покривати витрати субсидіями” [4, с. 13]. Завдяки цій політиці: “Усі християнські церкви, включно з католицькою поділяли антикомуністичні погляди” [4, с. 13].

Висновок. На різних прикладах ми можемо побачити, що сучасні парадигмальні риси католицького місіонерства ведуть свою генеалогію від зародження християнства та ідей, викладених у ранньохристиянській літературній спадщині, до якої належали зокрема “Діахе” та “Пастир” Герми. Надалі місіюну теорію розвивали Аврелій Августин та Тома Аквінський. Діалог як принцип спілкування католицької церкви з представниками інших релігій обстоювався Раймундом Луллієм, Миколою Кузанським та Бартоломе де лас Касасом, а ближче до сучасності Мартін Бубер обстоював діалог як загальний принцип відносин людини зі світом та з іншими людьми, що зумовило зміни у розумінні не лише суспільних та міжособистісних відносин, а й релігійних. Ідеї щодо інкультурації були представлені Хосе де Акостою, Томою від Ісуса, Фрідріхом Шлеєрмахером та Йозефом Шмідліном.

Аналізуючи філософські та теологічні ідеї прямо або опосередковано пов’язані з католицьким місіонерством, ми помітили певний дуалізм, що пронизував їх незалежно від часу виникнення. Ця роздвоєність дала можливість виокремити два магістральні місіонерські напрямки католицизму, апостольського та церковно-політичного.

Вони виникли як результат сприйняття духовного та тілесного у християнстві загалом, а також внаслідок природних обставин та різного розуміння практичної реалізації місії та її вигод для церкви чи певних держав. До особливостей першого слід зарахувати реальне дотримання християнських принципів свободи волі, діалогу та толерантності, мобільність а також намагання побудувати взаємовигідну співпрацю місіонера та держави так, щоб це не суперечило християнським цінностям. На протигагу, церковно-політичному шляху була притаманна статичність та орієнтація на створення певних стабільних осередків на визначеній території для полегшення контролю за територіями, в тому числі і на користь певної держави. Йому також відповідає декларативне дотримання християнських принципів та конфронтація з іншими релігіями як наслідок дуалістичної картини світу де панують дихотомії “цивілізація – варварство” або “християнин – язичник”.

З нашого боку було б несправедливо говорити про практичне втілення суто апостольського чи суто церковно-політичного шляхів католицького місіонерства

у такому вигляді як ми описали у цій роботі. Частіше за все мало місце їхнє поєднання, але десь превалювала апостольська активність, а десь – політичний чи економічний інтерес. Неможливо не помітити також і того, що католицька церква з кінця XIX століття прагнула максимально відмежуватися від участі у будь-яких політичних чи державних справах. Поступово

церковно-політичний метод став втрачати свою актуальність, набуваючи все більш апостольських рис, а отже ми можемо говорити про початок панування апостольського місіонерського шляху у XX столітті ознаменуванням якого став Другий Ватиканський Собор.

ЛІТЕРАТУРА

1. Allen, Roland. *Missionary Methods*. Abbotsford: An Aneko Press Christian Classic, 1927. Kindle.
2. Аквинский Ф. Сумма против язычников. Москва: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2004. 446с.
3. Карсавин Л.П. Монашество в Средние века. Москва, 1992. 156с.
4. Leung B. Political impacts of Catholic education in decolonization: Hong Kong and Macau. CAPS Working Paper Series. 1998. № 82. Access mode: <http://commons.ln.edu.hk/capswp/32/>
5. MacLeod, Donald. *Cardinal Lavigerie*. Anthology (Vol.1). Rome: Society of Missionaries of Africa, 2016. Access mode: http://peresblancs.org/16_Anthology_texts_lavigerie1gb.pdf
6. McCarthy Daryl. Hearts and Minds Aflame of Christ Irish Monks – A Model For Making All Things New in the 21st Century. In Pursuit of Truth. A Journal of Christian Scholarship. Access mode: <http://www.cslewis.org/journal/hearts-and-minds-aflame-for-christ-irish-monks%E2%80%94model-for-making-all-things-new-in-the-21st-century/3/>
7. Кузанский Н. О мире веры. Вопросы философии, 1992. №5. Режим доступа: http://www.bibikhin.ru/o_mire_very
8. Riley-Smith Jonathan. *The First Crusade and the Idea of Crusading* / Jonathan Riley-Smith. London: Continuum, 2001. 236 p.
9. Wilde Guillermo. *The Political Dimension of Space-Time Categories in the Jesuit Missions of Paraguay (Seventeenth and Eighteenth Centuries) in Space and Conversion in Global Perspective*. Brill, 2014. P. 175-213.
10. Zwemer Samuel Marinus. *Raymond Lull: first missionary to the Moslems*. New York: Funk & Wagnalls, 1902. 120p. Access mode: <https://archive.org/details/raymondullfirst00zwem>

REFERENCES

1. Allen Roland. *Missionary Methods*. Abbotsford: An Aneko Press Christian Classic, 1927. Kindle.
2. Aquinas T. *Liber Contra Impugnantes*. Moskow: St. Thomas institute of philosophy, theology and history, 2004. 446p.
3. Karsavin L.P. *Monasticism in the Middle Ages*. Moskow, 1992. 156p.
4. Leung B. Political impacts of Catholic education in decolonization: Hong Kong and Macau. CAPS Working Paper Series. 1998. № 82. Access mode: <http://commons.ln.edu.hk/capswp/32/>
5. MacLeod, Donald. *Cardinal Lavigerie*. Anthology (Vol.1). Rome: Society of Missionaries of Africa, 2016. Access mode: http://peresblancs.org/16_Anthology_texts_lavigerie1gb.pdf
6. McCarthy Daryl. Hearts and Minds Aflame of Christ Irish Monks – A Model For Making All Things New in the 21st Century. In Pursuit of Truth. A Journal of Christian Scholarship. Access mode: <http://www.cslewis.org/journal/hearts-and-minds-aflame-for-christ-irish-monks%E2%80%94model-for-making-all-things-new-in-the-21st-century/3/>
7. Nicolas of Cusa. *De Pace Fidei*. The questions of philosophy, 1992. №5. Access mode: http://www.bibikhin.ru/o_mire_very
8. Riley-Smith Jonathan. *The First Crusade and the Idea of Crusading* / Jonathan Riley-Smith. London: Continuum, 2001. 236 p.
9. Wilde Guillermo. *The Political Dimension of Space-Time Categories in the Jesuit Missions of Paraguay (Seventeenth and Eighteenth Centuries) in Space and Conversion in Global Perspective*. Brill, 2014. P. 175-213.
10. Zwemer Samuel Marinus. *Raymond Lull: first missionary to the Moslems*. New York: Funk & Wagnalls, 1902. 120p. Access mode: <https://archive.org/details/raymondullfirst00zwem>

Peculiarities of the Catholic missionary work in Biblical, religious, philosophical and practical dimensions

M. Kolisnyk

Abstract. The aim of this article is to reveal the general laws of the Catholic missionary work. Here Biblical, philosophical, and theological texts are analyzed as well as evangelization itself. It is proved that the Catholic missionary paradigm consisted of two main ways: apostolic, and church-political. The first of them appeared earlier. The second one became a consequence of the unification of church and governmental interests. Nevertheless, both of them based on the texts of Scripture and the works of Catholic religious philosophers and theologians. Consequently, they appeared in the evangelization activity.

Keywords: *Catholicism, paradigm, missionary work, evangelization, church.*

Вплив релігійної філософії П'єра Тейяра де Шардена на зміст рішень Другого Ватиканського Собору

М. Колісник

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси, Україна
Corresponding author. E-mail: maxkolisnyk@gmail.com

Paper received 05.08.18; Accepted for publication 13.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-13>

Анотація. Мета даної роботи – проаналізувати вплив ідей П'єра Тейяра де Шардена на зміст документів Другого Ватиканського Собору. Загалом відзначено чотири основні принципи його філософської концепції: єдність у багатоманітності, взаємопов'язаність матеріального та духовного начал, взаємна користь науки і релігії, необхідність безперервного розвитку. Зроблено висновок, що вищеназвані ідеї вплинули на спрямованість документів Собору на екуменізм, визнання єдності народів, рас і релігій, рішення адаптувати церковну практику до вимог сучасності, а також використання наукових досягнень у церкві.

Ключові слова: Церква, Другий Ватиканський Собор, християнство, католицизм, П'єр Тейяр де Шарден.

Вступ. У наші часи у світі відбуваються великі зміни. Вони охоплюють майже усі сфери людського життя та майже усі частини світу. По всій планеті виникають нові й нові конфлікти. Найпомітнішими серед них є агресія Росії проти України, протистояння США та КНДР, Ірану та Саудівської Аравії, громадянська війна в Сирії. Усе більше посилюються терористичні загрози. На території Євросоюзу, у зв'язку з масовою міграцією з Середньої Азії та Північної Африки почастішали прояви релігійної, расової та національної нетерпимості.

Значні зміни відбуваються і у науково-технічній сфері. Поява штучного інтелекту та масова роботизація уже не здаються віддаленою перспективою.

Зрозуміло, що католицька церква муситиме шукати відповіді на усі названі нами виклики, що може призвести до значних внутрішніх та зовнішніх змін. Дещо ускладнити або ж допоїти цим перетворенням може той факт, що християнські церкви та католицька церква зокрема є частиною тих суспільств у яких знаходяться їхні осередки. Природно, що вони можуть перебувати під впливом як локальних так і глобальних змін у світі. Тому для того, щоб відповісти на сучасні виклики та підтвердити свою вселенську роль, католицька церква муситиме звертати увагу на філософські та наукові напрацювання, які можуть уникнути національної чи релігійної ангажованості.

Це уже відбувалося на Другому Ватиканському Соборі, який ознаменував кардинальні перетворення у католицькій церкві. Тому, очікуючи подібних за масштабом метаморфоз у прийдешні роки, ставимо за мету дослідити релігійно-філософську концепцію П'єра Тейяра де Шардена як таку, що визначила зміст документів Собору 1962-1965 років.

Щоб досягти поставленої мети слід виконати наступні завдання:

- Дослідити основні ідеї філософії П'єра Тейяра де Шардена.
- З'ясувати яким чином його філософська теорія могла вплинути на зміст документів Собору.
- Провести порівняльний аналіз основних ідей мислителя та текстів рішень Другого Ватиканського Собору з метою виявити спільні риси між ними.

Короткий огляд публікацій по темі. З подібної точки зору рішення Другого Ватиканського Собору

майже не розглядалися, хоча звісно були досліджені, у яких аналізувалися їхні історичні передумови та зміст. Серед них слід згадати працю Девіда Боша “Перетворення місіонерства. Зсуви парадигми в богослов'ї місіонерської діяльності”, Ганса Кюнга: “Теологія на шляху до нової парадигми”. Рефлексію над рішеннями Собору можна простежити у енцикліці “Evangelii Nuntiandi” Павла VI та “Redemptoris missio” Івана-Павла II. Серед українських науковців варто відзначити його авторству належить посібник “Другий Ватиканський собор і релігійно суспільні проблеми сучасності” та наукові статті “Проблеми державно-конфесійних відносин, релігійної свободи та гідності людини в контексті Другого Ватиканського Собору”; “Кияк С. Християнський екуменізм: католицька парадигма та її перспективи”. Філософія Тейяра де Шардена викликала цікавість багатьох науковців серед яких варто відзначити Анрі де Любака “Релігійна думка Тейяра де Шардена”, Дітріха фон Гільдебранда “Тейяр де Шарден на шляху до нової релігії”, Дуйкіна Василя Романовича „Філософія людини П. Тейяра де Шардена”.

Виклад основної частини. Ідеї Тейяра де Шардена безсумнівно були новаторськими для свого часу, але залишається незрозумілим чи саме вони визначили зміст документів Другого Ватиканського Собору чи вплинули на них. Сам філософ не брав участі у їхньому написанні і немає свідчень його діяльної участі у прийнятті рішень.

Важливим фактом, що може підтримати наше припущення є те, що він сам був членом католицького ордену єзуїтів, тому його думки не могли зникнути безслідно і однозначно вплинули на богословську спільноту, яка не завжди їх сприймала, але і не залишала поза увагою. Враховуючи, що сам мислитель був французом, можна припустити, що спочатку його почули саме на Батьківщині. Особливо цікаво це виглядає з урахуванням того, що, по-перше, саме французькі богослови Анрі де Любак та Ів Конгар були безпосередньо причетними до створення документів II ВС.

Анрі де Любака пов'язують з рухом “нової теології” і часто згадують поряд з де Шарденом у зв'язку тим, що погляди обох у 50-х роках ХХ століття перебували під заборонаю. Після 50-х він писав статті та

інші наукові праці на захист Тейяра (наприклад “Релігійна думка Тейяра де Шардена” 1962р.), називаючи його найбільшим апологетом християнства у XX столітті. 1960-го року Йоан ХХІІІ залучив Анрі де Любака до богословської комісії, яка мала допомагати єпископам під час Собору. Він працював над конституціями *Lumen Gentium*, *Dei Verbum*, *Gaudium et Spes*. На основі вищезазначених фактів можна говорити, що де Любак мав прихильність до напрацювань де Шардена, а також був безпосередньо залучений до написання документів II ВС і таким чином міг перенести деякі ідеї французького мислителя до текстів над якими працював.

Зв'язок Іва Конгара з де Шарденом можна обґрунтувати тим, що імена цих двох мислителів згадуються серед тих чий погляд перебували під забороною католицької церкви у 50-х роках. Схожість помітна і у певних поглядах зокрема у відстоюванні демократизації стосунків між церквою та мирянами та подолання усіх чинників, що можуть роз'єднувати людей. Проілюструвати наші слова може уривок *Lumen Gentium*, написаний у редакції Іва Конгара: “Немає в тому Христі та в Церкві жодної нерівності з огляду на походження чи національність, суспільне становище чи стать” [8, с. 86].

Говорячи про не-французьких філософів, варто згадати Ганса Кюнга котрий брав безпосередню участь у роботі Собору та Карла Ранера – впливового теолога, який доклав чимало зусиль для реформування католицького богослов'я. Вони не могли не зазнати впливу П'єра Тейяра де Шардена, тому що філософська теорія останнього була однією з найпопулярніших для того часу.

Ганс Кюнг у творі “Теологія на шляху до нової парадигми” визнавав, що робота “Тейяра, присвячена примиренню теології та природознавства, незважаючи на усі заходи, що були здійснені проти них інквізицією після енцикліки *Humani Generis*... і досі залишається зразковою” [11, с. 370]. Цілком імовірно, що Ганс Кюнг міг використати напрацювання де Шардена розробляючи документи Собору у частині ставлення церкви до науки.

Карл Ранер, як і Тейяр де Шарден, був членом ордену єзуїтів. Подібно до нього, він виступав активним захисником ідеї про необхідність діалогу церкви з природничими науками і природничо-науковим світоглядом. Різницею між ними було те, що Ранер прагнув залишатися у межах накреслених офіційною церковною владою у 50-х роках. Цим пояснюється те, що він базував свої погляди на еволюцію, виходячи з положень енцикліки *Humani Generis* (1950р.), якою визнавалось “еволюційне походження людського тіла за умови, що воно було наділене душею, створеною безпосередньо Богом” [13, с. 98]. Такою позицією він міг стримати революційний порив поглядів де Шардена, але також і полегшити їхнє входження до дискурсу офіційної католицької теології, а отже сприяв тому, що погляди де Шардена пізніше були визнані католицькою церквою.

Для з'ясування впливу філософських поглядів французького філософа на документи II ВС необхідно зрозуміти їхню сутність. За основу ми взяли праці “Феномен людини” та “Божественне середовище”. У

першій з них філософ спробував по-новому осмислити людину, поєднавши еволюційну теорію, філософію життя Анрі Бергсона та християнську ідею про Царство Боже. Робота пронизана численними згадками біологічних теорій, посилання на дослідження еволюції видів з метою довести, що людина є її вершиною та здатна вивести її на понад матеріальний рівень, який філософ передає у понятті точки Омега. Загалом теорія еволюції де Шардена базується на законі зростання складності, яким передбачено поступове виникнення все більш складних форм життя. У іншому творі читаємо роздуми про божественне середовище як продукт розумової та матеріальної діяльності людини, що врешті-решт об'єднує у собі усе людство, але так, що воно зростає як колективно, так і індивідуально. Серед основних ідей, що притаманні обом працям, ми виокремили уявлення про можливість єдності у багатоманітті, взаємопов'язаність матеріального та духовного начал, примирення науки та релігії, необхідність безупинного розвитку для існування життя.

Єдність у багатоманітності пронизує уявлення мислителя про біологічний, соціальний, розумовий та духовний виміри життя. Він налаштований розглядати матеріальне та духовне як елементи єдиного світу: “Єдиний реально можливий спосіб розглядати його (універсам авт.) це брати його як блок, увесь цілком”. На його думку: “Будь-який елемент може розвиватися і рости лише у зв'язку з іншими і через них” [12, с. 150]. Соціальний вимір життя також підпадає під закони єдності: “Від Заходу до Сходу еволюція віднині зайнята у іншому місці, в більш багатій і складній царині – разом з усіма свідомостями вона створює дух. Поза націями і расами неухильно відбувається створення єдиного людства” [12, с. 393]. Найбільший виклик перед філософом у обґрунтуванні його концепції єднання постає у контексті точки Омега, у якій індивідуальне мислення починає збиратися в одне ціле. Він полягає у суперечності ідеї злиття та свободи людської особистості. Відповідь на нього Тейяр де Шарден дає у своїй же еволюційній теорії, і вона полягає в тому, що Омега є тією точкою, що обумовлена еволюцією людської свідомості, а тому не поглинає, а лише посилює можливості кожної особистості як учасника цього духовного та мисленнєвого єднання.

Релігійний вимір людського життя, відповідно до позицій філософа, не залишається поза описаними процесами об'єднання. Ідеї філософа відобразилися у багатьох документах Другого Ватиканського Собору. Найважливішим серед них є Конституція про церкву у сучасному світі “*Gaudium et Spes*” у якій помітне прагнення звертатися до релігійної спільноти як до єдиного цілого: “Тому Другий Ватиканський Собор, глибоко дослідивши таїнство Церкви, без вагання звертається вже не до одних лише синів Церкви і до тих, що призивають ім'я Христа, а й до всіх людей загалом, бажаючи пояснити всім своє розуміння присутності й діяльності Церкви в сучасному світі” [9, с. 335].

Для того, щоб довести, що спільність ідеї П'єра Тейяра де Шардена про єдність у багатоманітності не є випадковою, вважаємо за необхідне навести приклади положень інших документів Собору. Найбільш яскраве, у цьому контексті, формулювання надає Дек-

рет про служіння і життя пресвітерів: “Отже немає такого члена Тіла, що не брав би участь у місії всього Тіла, бо кожен повинен святити Ісуса у своєму серці й духом пророчим давати свідченням про Нього” [7, с. 303]. У Конституції про святу літургію читаємо: “Церква навіть у літургії не прагне накидати суворої одностайності форми, навпаки, вона шанує й розвиває духовні цінності й обдарування різних племен і народів...” [10, с. 24]. Конституція *Lumen Gentium* містить багато ідей, співзвучних з поглядами французького філософа: “Немає в тому Христі та в Церкві жодної нерівності з огляду на походження чи національність, суспільне становище чи стать” [8, с. 86]. У Декреті про Східні католицькі церкви проголошено, що: “Різноманітність у Церкві не шкодить єдності, а радше її увиразнює, адже католицька Церква бажає, щоб традиції кожної помісної Церкви або обряду зберігалися цілісними” [4, с. 118]. Природньо, що заклики до єднання лунають у Декреті про єкуменізм у частині ставлення до інших релігій та конфесій: “Однак тих, хто нині у таких Спільнотах народжується і сповнюється віри Христової не можна звинувачувати у гріхові розділення і католицька церква обіймає їх із братерською любов’ю” [5, с. 130]. Нарешті Декларація про ставлення до нехристиянських релігій надає чітке формулювання у ставленні католицької церкви до інших релігій та конфесій: “Церква закликає своїх синів розсудливо і з любов’ю через діалог та співпрацю з ви знавцями інших релігій, показуючи приклад християнської віри й християнського життя, визнавати, зберігати і примножити духовні та моральні блага, які є в цих релігіях, а також їхні культурні та суспільні цінності” [2, с.209]. Усі наведені нами цитати спільні у одному – вони утверджують ідею єдності попри відмінності у релігії, культурі та соціумі та повагу до цих особливостей. Єднання сприймається не як поглинання, а як взаємне сприйняття на основі спільних цінностей та спільної мети. Саме через це можна стверджувати, що філософія П’єра Тейяра де Шардена вплинула на зміст документів II ВС.

Взаємопов’язаність матеріального та духовного начал є наступною рисою поглядів філософа, яку ми детально розглянемо. Її можна простежити у обох вищезазначених його працях. Спочатку він розглядає два начала з глобальної точки зору: “Поза всяким сумнівом, матеріальна і духовна енергія чимось пов’язані між собою і продовжують одне одного. У самій основі якимось чином може існувати і діяти у світі єдина енергія” [12, с. 170]. Відповідно до його філософії, людина є частиною єдиного світу. Звідси і заклик: “Не будемо намагатися передчасно бігти від світу” [12, с. 81]. Насамкінець, він звертається до людини як християнина: “В ім’я віри ми можемо і повинні захоплено трудитися над земними цілями” [12, с. 39]; “Зростання, навіть перед людьми, і розвиток талантів, навіть природніх, - це істинно християнський досвід. Таке істинно католицьке ставлення до світу” [12, с. 68].

На нашу думку, наведені ідеї мислителя, відображені у документах Другого Ватиканського Собору, виражаються передовсім у намірі пристосовувати церковні практики до вимог часу та культурного і суспільного оточення, а також збільшити роль мирян

у євангелізації. Зокрема у Декреті про священниче виховання бачимо: “В цій програмі загальні норми нехай будуть пристосовані до обставин окремих територій та часу, щоб священниче виховання завжди відповідало пастирським потребам цих країн, у яких доводить здійснювати священниче служіння” [6, с. 182]. Схожа позиція відображена у Декларації про християнське виховання: “При заснуванні католицьких шкіл треба враховувати також потреби сучасного світу та приділяти увагу професійному навчанню” [1, с. 204]. Декрет про засоби суспільної комунікації самим існуванням маніфестує активне ставлення католицької церкви до поза церковних процесів та наміру впливати на них: “Преса, створена і керована католиками, матиме на меті формувати, зміцнювати й розвивати громадську думку згідно з природніми та католицькими доктринами” [3, с. 51]. У Конституції *Lumen Gentium* бачимо наголос на несуперечності матеріального та духовного: “А що Царство Христове не від світу цього, то Церква, тобто Народ Божий, наближаючи те Царство, нічого не робить на шкоду земним благам жодного з народів...” [8, с. 66]. Проте найбільш чітке формулювання щодо питання, яке ми розглядаємо у цій частині можемо побачити у конституції *Gaudium et Spes*: “Собор закликає християн як громадян обох градів – небесного й земного, щоб вони намагалися вірно виконувати свої земні обов’язки, керуючись духом Євангелія. Ті хто нехтує або земною, або духовною стороною життя – неправі” [9, с. 366].

Необхідність урахування матеріальних обставин, географії, суспільного оточення, економічної ситуації католицькі філософи та богослови розуміли і раніше, тому у цій частині змісту документів не можна стверджувати про вплив лише Тейяра де Шардена. З іншого боку, саме його заслугою варто вважати розгляд єдності матеріального і духовного на рівні світобудови, а не лише інструменту у церковних практиках. Фактично він підняв це питання до глобального, екзистенційного рівня, а тому і збільшив його вагу в очах католицьких богословів.

Третя складова поглядів мислителя це спроба подолання розриву між наукою та релігією: “Наше покоління і два попередніх тільки й чули, що про конфлікт між релігійною вірою і наукою” [12, с. 400]. Він стверджує, що незважаючи на це: “Релігія і наука – дві нерозривно пов’язані сторони, чи фази одного й того ж повного акту пізнання, який лише один міг охопити минуле і мабутнє еволюції, щоб їх розглянути, виміряти і завершити” [12, с. 401].

Така позиція вплинула на освітню концепцію, запропоновану на Соборі: “В католицьких університетах треба особливо підтримувати ті наукові інститути, які займають переважно науковими дослідженнями” [1, с. 205]. Необхідність подолання суперечностей між наукою та релігією маніфестується у Декреті про служіння і життя пресвітерів: “А оскільки в наші часи людська культура, а також священні науки розвиваються швидкими темпами, нехай пресвітери постійно дбають про те, щоб належно і безнастанно вдосконалювати свої знання про Боже і про людське, щоб тим самим краще готуватись до розмови зі своїми сучасниками” [7, с. 329]. Про зміну ставлення до науки

свідчать слова із *Gaudium et Spes*: "...хай нам буде дозволено висловити жаль з приводу відомих умонастроїв, які побутували колись у середовищі самих християн і внаслідок не досить чіткого розуміння слушної автономії науки викликали суперечки й нелади та довели багатьох людей до думки, що віра і наука суперечать одна одній" [9, с. 360]. Окрім констатування факту існування тертя між наукою та релігією документ містить і прямий заклик до імплементації наукових здобутків у церковне життя: "У душпастирській праці слід визнавати і застосовувати не тільки богословські засади, а й відкриття світських наук, насамперед психології та соціології, щоб і віруючих до чистішого й більш зрілого життя у вірі" [9, с.385].

Варто зазначити, що питання протистояння науки та релігії походить ще з того часу, коли почали розрізняти наукову та релігійну істину як паралельні одна одній. Відповідно існували мислителі, що прагнули подолати цей дуалізм. Значення ж Тейяра де Шардена полягає у піднятті дискусії щодо подолання дуалізму наукового та релігійного знання на новому рівні, що відповідав сучасним реаліям.

Нарешті останнім моментом філософії де Шардена є наголос на невинності розвитку, який він робив при розгляді людської свідомості: "Зупинка чи повернення назад неможливі тому, що усе зростання внутрішнього бачення є зародженням нового бачення, що включає в себе усі інші та веде його далі" [12, с. 346]. З певними змінами ця думка присутня у тексті *Gaudium et Spes*: "Треба, однак, остерегатися того, щоб вважати деякі звичаї непорушними, якщо вони вже не відповідають новим вимогам сучасності. З іншого боку не слід незважливо виступати проти добрих звичаїв якщо вони належно пристосовані до сучасних обставин і не перестали бути корисними" [9, с. 393].

Висновок. У дослідженні ми обґрунтували імовірний шлях впливу ідей П'єра Тейяра де Шардена на

зміст документів Другого Ватиканського Собору. Ми з'ясували, що він став можливим завдяки спільності його поглядів з ідеями богословів Анрі де Любака, Іва Конгара, Карла Ранера та Ганса Кюнга, тому факту, що де Шарден сам належав до католицької богословської спільноти, а також тому, що усі вони, окрім Карла Ранера, брали безпосередню участь у написанні документів Другого Ватиканського Собору.

Для того, щоб полегшити компаративний аналіз ідей Тейяра де Шардена з текстами документів II ВС, ми вирішили виокремити основні риси його філософії. Серед них: єдність у багатоманітності, нерозривність матеріального та духовного начал, спільність науки та релігії та необхідність безперервного розвитку.

Здійснивши аналіз, ми дійшли висновку, що, перше, положення деяких документів перебувають у руслі поглядів де Шардена передовсім через їхню "налаштованість" на постійне оновлення церковної практики залежно від умов певного часу та заохочення участі мирян у церковних справах. По-друге, певні документи, особливо *Lumen Gentium* та *Gaudium et Spes* за змістом майже дослівно повторюють погляди де Шардена, які стосуються необхідності єдності народів, церков та релігій незважаючи на відмінності, взаємної користі матеріальної діяльності та духовного ставлення до світу, необхідність зв'язку між наукою та релігією.

П'єр Тейяр де Шарден опосередковано здійснив значний вплив на ідейний зміст документів Другого Ватиканського Собору. Він визначив як їхнє загальне "налаштування", так і конкретний реформаторський зміст. Запорукою такого впливу, на нашу думку, стала сміливість ідей філософа, його відносна незалежність від офіційної теологічної доктрини католицької церкви та водночас бажання збагатити її новим змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація про християнське виховання "Gravissimum educationis" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 196–208.
2. Декларація про ставлення Церкви до нехристиянських релігій "Nostra Aetate" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 208–213.
3. Декрет Другого Ватиканського Собору про засоби соціальної комунікації "Inter mirifica" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів: Свічадо, 1996. С. 46–55.
4. Декрет Другого Ватиканського Собору про Східні Католицькі Церкви "Orientalum Ecclesiarum" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 117–128.
5. Декрет Другого Ватиканського Собору про екуменізм "Unitatis Redintegratio" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 128–145.
6. Декрет Другого Ватиканського Собору про священниче виховання "Optatam totius" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 181–196.
7. Декрет Другого Ватиканського Собору про служіння і життя пресвітерів "Presbyterorum ordinis" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 302–334.
8. Догматична Конституція Другого Ватиканського Собору про Церкву "Lumen Gentium" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 55–117.
9. Душпастирська Конституція Другого Ватиканського Собору про Церкву в сучасному світі "Gaudium et Spes" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 334–417.
10. Конституція Другого Ватиканського Собору про Святу Літургію "Sacrosanctum Concilium" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. – Львів : Свічадо, 2014. С. 13–46.
11. Кюнг Г. Куда идет христианство? Теология на пути к новой парадигме. *Путь*. 1992. №2. С. 144–182.
12. Тейяр де Шарден П. Феномен человека: Сб. очерков и эссе. Москва : ООО Издательство АСТ, 2002. 553 с.
13. Храмов А. Теистическая эволюция и дарвинизм: от войны к миру // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2015. № 4. С. 84–109.

REFERENCES

1. Declaration on Christian Education "Gravissimum educationis" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado. 1996. P. 196-208.
2. Declaration on the Relation of the Church to Non-Christian Religions "Nostra Aetate" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado. 1996. P. 208-213.
3. Decree on the Media of Social Communications "Inter Mirifica" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 46-55.
4. Decree on the Catholic Churches of the Eastern Rite "Orientalium Ecclesiarum" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 117-128.
5. Decree on Ecumenism "Unitatis Redintegratio" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 128-145.
6. Decree on Priestly Training "Optatum Totius" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 181-196.
7. Decree on the Ministry and Life of Priests "Presbyterorum ordinis" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 302-334.
8. Dogmatic Constitution on the Church "Lumen Gentium" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 55-117.
9. Pastoral Constitution on the Church in the Modern World "Gaudium et Spes" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 334-417.
10. Constitution on the Sacred Liturgy "Sacrosanctum Concilium" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 13-46.
11. Kung H. Where does Christianity go? Theology on the Way to a New Paradigm. *Path* 1992. n.2. P. 144-182.
12. Teilhard de Chardin P. The Phenomenon of Man. Moskow: AST Ltd., 2002
13. Khramov A. Theistic Evolution and Darwinism: from War to Peace // Government, religion, church in Russia and abroad. 2014. n. 4. P. 84-109.

Influence of Pierre Teilhard de Chardin's religious philosophy on the content of the decisions of the Second Vatican Council

M. Kolisnyk

Abstract. The article deals with the ideas of Pierre Teilhard de Chardin that influenced the content of the documents of the Second Vatican Council. 4 key principles of his philosophical theory were stressed here: integrity in diversity; unity of material and spiritual substances; mutual usefulness of science and religion and necessity of perpetual growth for every organism and system. The conclusion is that these points determined the orientation of the Council's documents on ecumenism; tolerance to all nations, races, and religions; taking the world's modern conditions into account in church actions; usage scientific achievements in church education and activity.

Keywords: Church, Second Vatican Council, Christianity, Catholicism, Pierre Teilhard de Chardin.

SOCIAL COMMUNICATION

Популяризація наукових результатів в умовах сучасного інформаційного світу

І. І. Комащенко

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: irina.pidgorodetsky@gmail.com

Paper received 20.08.18; Accepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-14>

Анотація. Дослідження присвячене визначенню поняття популяризація, порівнянню підходів до розуміння його сутності та тлумачення в контексті презентації наукових результатів. Також в роботі виділено основні способи презентації інновацій, притаманні різним суб'єктам інноваційної діяльності –представникам науки, бізнесу та медіа, наприклад, представлення наукових результатів на наукових конференціях, комунікаційна взаємодія з представниками інвестиційного бізнесу, активне позиціонування розробки у соціальних медіа тощо.

Ключові слова: презентація інновацій, комунікаційні моделі, популяризація науки, інноваційна діяльність.

Вступ. Презентація наукових результатів є комплексним процесом, що забезпечується комунікаційною взаємодією суб'єктів інноваційної діяльності на всіх етапах створення інновацій. Промоція наукових досліджень базується на застосуванні спеціальних комунікаційних моделей взаємодії представників науки, бізнесу та медіа, що призводить до становлення інновації як кінцевого комерціалізованого результату наукових досліджень. З огляду на суттєві відмінності способів та особливостей інформаційно-комунікаційного забезпечення в сферах науки, бізнесу та медіа, постає потреба розуміння сутності процесу популяризації наукових результатів, його складових та шляхів забезпечення в сучасному інформаційному просторі.

Науково-інноваційна діяльність в умовах повсякденного інформаційного перенасичення потребує чіткої стратегії популяризації наукових здобутків, що передбачає інформування суспільства про новітні досягнення науки, залучення бізнес-інвестицій до сектору наукових розробок, стимулювання подальшої наукової діяльності шляхом виокремлення нових актуальних наукових напрямів згідно суспільних потреб, зацікавлення масової аудиторії науковою тематикою тощо. Сучасний вчений має не тільки бездоганно володіти своєю дисципліною, ретельно збирати, створювати та систематизувати нові знання, а й інтенсивно займатись менеджментом та маркетингом задля організації та популяризації своєї діяльності [1]. Відповідно, постає потреба чіткого розуміння сутності популяризації та оволодіння її комплексним інструментарієм задля презентації наукового здобутку масовій аудиторії та досягнення комерційного успіху.

Короткий аналіз публікацій за темою. Проблеми сутності та особливостей популяризації науки та присвячено чимало праць українських та зарубіжних дослідників. Зокрема, питанню вимог до науково-популярних видань та їх типології та особливостям функціонування в ході популяризації наукових результатів присвячені роботи С. Антонової, А. Бойко, М. Варич, О. Задорожної, М. Кузнецової, Е. Лазаревич, О. Романчук, М. Сікорського, М. Соловйова, Д. Філоненка та ін. Особливості використання інструментарію інтернет-простору задля популяризації наукових результатів описані в працях Т. Бондаренко, А. Дедушкіної, Н. Дивеевої, О. Макарової, А. Сененка, М. Чабаненка та ін. Питанню особливостей та проблем взаємодії науковців та медіа

задля популяризації наукових результатів детально досліджені в роботах Н. Березняк, Н. Зелінської, Г. Пітерса, Д. Нордфорса та багатьох інших. Проте питання значення терміну популяризація та відповідне його тлумачення саме в контексті презентації наукових результатів потребує більш детального розгляду та систематизації.

Метою роботи є виокремлення базових значень поняття «популяризація», встановлення її базових складових в контексті презентації результатів науково-інноваційної діяльності в сучасному інформаційному просторі.

Матеріали і методи. У дослідженні застосовано методи теоретичного аналізу, дефінітивного та компаративного аналізу (для визначення поняття «популяризація» та порівняння його тлумачення за різними джерелами), систематизації та узагальнення (для визначення особливостей процесу популяризації наукових результатів в умовах сучасного інформаційного світу).

Результати і обговорення. На перший погляд, значення поняття «популяризація» є досить зрозумілим і позначає процес інформаційного висвітлення певного об'єкта чи суб'єкта задля виникнення певної міри зацікавленості масової аудиторії. Таке розуміння популяризації найбільше корелює з поняттям «популярного», тобто такого, що користується попитом, уподобанням та захопленням серед широких верств населення. Проте в контексті презентації інновацій таке тлумачення є вкрай вузьким і потребує доповнення іншими значеннями поняття «популяризація». Нижче подано тлумачення терміну **популяризація** за різними словниками української та англійської мов:

1. *Словник української мови (1970-1980):*

- виклад чого-небудь у загальнодоступній, дохідливій формі. Нахил до популяризації в 90 рр. привів до того, що я робив популярні поетичні переробки західноєвропейських і східних поетичних творів (Іван Франко, І, 1955, 42);

- поширення серед народних мас надбань вітчизняної та світової культури, пропаганда знань, заходів тощо; популяризування [7];

2. *Етимологічний словник української мови:*

- популярний, популяризатор, популяризація, популяція «населення; заселення», популяризувати; - р. популярный, бр. популярны, п. вл. popularny, болг. популарен, м. популарен, схв. популаран... -- через західно-

європейські мови (нім. populär, фр. populaire) запозичено з латинської, лат. Populāris «народний, популярний, який користується любов'ю народу» є похідним від іменника populous «народ», можливо, запозиченого з етрусської мови [3];

3. *Словник іношомовних слів (за ред. О. С. Мельничука):*

- популяризація (від лат. popularis – народний, простий) – виклад наукового або взагалі складного питання в загальнодоступній формі; поширення знань, досвіду, заходів тощо; роз'яснення цілей і завдань чогось [5];

4. *Тлумачний словник англійської мови «Cambridge Dictionary»:*

- популяризувати - робити щось/когось популярним;
- пояснювати щось у загальнодоступній та зрозумілій формі;

- спричиняти набуття чогось/когось статусу загальновідомого, схваленого та використовуваного серед широких верств населення (*переклад з англійської - автора*) [9];

5. *Словник англійської мови «Collins English Dictionary»:*

- популяризувати - робити популярним, привабливим, прийнятним для громадськості;

- викликати захоплення, зацікавлення та уподобання серед масової аудиторії;

- пояснювати академічний предмет, наукову ідею чи здобуток у загальнодоступній, зрозумілій для широкої аудиторії манері (*переклад з англійської - автора*) [10];

6. *Словник іношомовних соціокультурних термінів:*

- розповсюдження чого-небудь, намагання зробити що-небудь широко відомим;

- виклад якого-небудь питання у популярній, загальнодоступній формі [6];

7. *Вікіпедія:*

- популяризація науки – процес розповсюдження наукових знань у сучасній і доступній формі для широкого кола людей, що мають певний рівень підготовленості для отримання інформації [4];

Таким чином, на основі поданих тлумачень варто виділити три **основні підходи до розуміння поняття «популяризація»:**

1) як процесу спричинення зацікавленості, захопленості, любові народних мас до певного об'єкта чи суб'єкта суспільної дійсності;

2) як комплексу заходів з поширення й, певною мірою, пропаганди серед соціуму знань, надбань культури, з тенденцією до виникнення мейнстріму;

3) як способу пояснення, викладу інформації (переважно академічного змісту) про науку та її здобутки в загальнодоступній/доступній, зрозумілій для масової аудиторії формі, сприйняття якої не потребує володіння аудиторією професійним рівнем підготовки щодо предмету комунікації.

В контексті популяризації наукових результатів імовірність застосування кожного з вищезазначених значень є рівноцінною, адже: а) результат наукового дослідження потребує майстерного інформаційного супроводу для комерційного успіху шляхом залучення інвестицій та для переконання громадськості в актуальності та користі від впровадження у повсякденне застосування; б) зацікавленість аудиторії наукою та інноваціями породжує подальшу інноваційну діяльність, а відповідно й науково-технічний прогрес та розвиток людства в цілому; в) процес популяризації наукових результатів потребує застосування патернів комунікаційної майстерності

усіх суб'єктів інноваційної діяльності, що забезпечує найбільш повну картину для розуміння цінності наукового результату серед громадськості.

Способи популяризації наукових результатів повною мірою відображаються сутністю комунікаційних моделей презентації інновацій. У межах дисертаційного дослідження автора статті, присвяченого вивченню різновидів та особливостей комунікаційних моделей презентації інновацій, було виокремлено такі основні способи популяризації наукових результатів, як: 1) наукові публікації, конференції, система патентування (прерогатива наукової комунікації); 2) організації з венчурного інвестування, програми бізнес-інкубаторів (сектор бізнес-комунікації); 3) науково-популярна журналістика, журналістика інновацій, наукова тематика в ЗМІ (медіазабезпечення сфери інноваційної діяльності); а також суміжні моделі презентації, притаманні одночасно декільком суб'єктам інноваційної діяльності – 4) наукові та технологічні парки, мережа трансферу технологій, грантова система, реклама та PR бізнес- та наукових організацій, позиціонування науковців та їх здобутків у соціальних медіа, виставкова діяльність тощо. Кожен з цих способів популяризації наукових здобутків потребує особливого стилю подачі інформації та форми презентації інноваційної розробки. Зокрема, в пошуках інформації про нові наукові здобутки аудиторія популярного інформаційного ресурсу чи загальнонаціонального телеканалу, насамперед, очікує на зрозумілий, лаконічний виклад суті наукового результату, доповнений яскравими прикладами чи візуальним рядом, не перенавантажений специфічною термінологією та чітко окреслюючий суспільну користь розробки; натомість представники венчурного бізнесу у пошуках перспективних інноваційних проектів потребують інформації не лише про користь розробки, але й основних параметрів розробки відповідно до базових категорій підприємництва та сфери бізнес-інвестицій і т.д.

Стосовно презентації наукових результатів, варто усвідомлювати роль науковця як творця, розробника та інноватора у процесі популяризації власного здобутку. Вміння науковця презентувати й позиціонувати себе в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі є запорукою як власне його успішності як представника науки, так і успіху його наукового результату. Використання науковою спільнотою усеможливих шляхів презентації інноваційних розробок сьогодні є обов'язковою умовою для перетворення теоретичних результатів наукових досліджень в інновацію, для переходу від стадії розробки до стадії впровадження. У зв'язку з глобалізацією, розширенням можливостей комунікації, збільшенням інформаційних потоків популяризація науки теж зазнає чималих змін, набуває нових форм, переходить на новий рівень розвитку. Інтернет-простір, який перебирає на себе більшу частину всіх комунікаційних процесів, є наразі найперспективнішою платформою для популяризації наукових знань [2]. Активність науковця-інноватора в інтернет-просторі може бути реалізована шляхом власних його публікацій в соціальних медіа та популярних онлайн-медіа, публікаційної активності на сторінках наукових груп у соцмережах, креативного представлення сутності наукового результату за допомогою незвичних форм та засобів (наприклад, міжнародний щорічний конкурс «Станцій свою дисертацію» передбачає представлення результатів дисертаційного

дослідження за допомогою танцю [8]) з подальшим поширення в мережі Інтернет. Володіння веб-інструментарієм та можливостями соціальних медіа для самопозиціонування та промоції власних наукових результатів серед масової аудиторії в умовах сучасного інформаційного світу є вкрай важливим для науковців й відображає рівень адекватності відносно сучасного рівня соціальних комунікацій, вміння зацікавити розробкою як професіоналів сфери інновацій, так і інших користувачів мережі Інтернет, а відповідно й підвищити успішність своєї інноваційної розробки.

Висновки. Поняття популяризації наукових результатів варто розуміти у контексті трьох головних підходів до розуміння терміну в цілому: як процесу *спричинення зацікавленості* до певного об'єкта суспільної дійсності; як комплексу заходів з *поширення й пропаганди* серед соціуму певних знань, надбань культури тощо; як способу пояснення, *викладу інформації в загальнодоступній/доступній, зрозумілій для масової аудиторії формі*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гутов О. В. Популяризація науки [Е. ресурс] // НТКП ВНТУ. Інститут соціально-гуманітарних наук. XLV Науково-технічна конференція гуманітарних підрозділів. –2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2016/paper/view/727/403> (дата звернення 17.08.2018).
2. Дедушкіна А. А. Популяризація науки в сучасному українському інтернет-просторі / А. А. Дедушкіна. // Обрії друкарства. – 2015. – №1. – С. 39.
3. Етимологічний словник української мови: в 7 т. – Т. 4: Н–П [за ред. О. С. Мельничука] // НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. –К.: Наукова думка, 2003. –С. 520.
4. Популяризація науки [Е. ресурс] // Вікіпедія – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Популяризація_науки (дата звернення 17.08.2018).
5. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. –1-е видання, Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974 –С. 619.
6. Словник іншомовних соціокультурних термінів [Е. ресурс] // Словopedia. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://slovopedia.org.ua/39/53407/260882.html>>> ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ (дата звернення 17.08.2018).
7. Словник української мови : [в 11-ти т.] / [за ред. Білодід І. К.] // Академія наук Української РСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. –Т. 7. –1976. –С. 239.
8. Станцюю свою докторську! Науковці позмагалися за найкраще пояснення дисертації [Е. ресурс] // Українська правда. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/10/28/219486/> (дата звернення 17.08.2018).
9. Cambridge Dictionary [Е. ресурс] // Cambridge University Press. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/popularize> (дата звернення 17.08.2018).
10. Collins English Dictionary. Free Online Dictionary [Е. ресурс] // Collins Learning, a division of HarperCollins Publishers Ltd. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/popularize> (дата звернення 17.08.2018).

REFERENCES

1. Hutov, O. V. (2016), Populiaryzatsiia nauky [Popularization of Science], NTKP VNTU. Instytut sotsialno-humanitarnykh nauk. XLV Naukovo-tehnikhna konferentsiia humanitarnykh pidrozdiliv, available at: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2016/paper/view/727/403> (accessed 17 August 2018).
2. Diedushkina, A. A. (2015), Populiaryzatsiia nauky v suchasnomu ukrainskomu internet-prostorі [Popularization of Science in Modern Ukrainian Internet Space], Obrіi drukarstva, №1, P. 39.
3. Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t. [Etymological Ukrainian dictionary in 7 v.] (2003), za red. O. S. Melnychuka [ed. by O. S. Melnychuk], NAN Ukrainy. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni, Kyiv, Naukova dumka, 2003, P. 520.
4. Populiaryzatsiia nauky [Popularization of Science] // Wikipedia – available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Populiaryzatsiia_nauky (accessed 17 August 2018).
5. Slovnyk inshomovnykh sliv za red. O. S. Melnychuka (1974) [Dictionary of foreign words ed. by O. S. Melnychuk], 1-st ed., Kyiv: Holovna redaktsiia «Ukrainska radianska entsyklopediia» (URE), P. 619.
6. Slovnyk inshomovnykh sotsiokulturnykh terminiv (2007) [Dictionary of foreign social communication terms], Slovopedia, available at: <http://slovopedia.org.ua/39/53407/260882.html>>>POPULIARYZATSIIA (accessed 17 August 2018).
7. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11-ty t. [Ukrainian Language Dictionary : in 11 vol.] (1976), za red. Bilodid I. K. [ed. by Bilodid B. K.], Akademiia nauk Ukrainskoi RSR. Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni, vol. 7, P. 239.
8. Stantsiui svoiu doktorsku! Naukovtsi pozmahalysia za naikrashche poiasnennia dysertatsii (2016) [Dance your thesis! The Scientists Competed for Best Thesis Explanation], Ukrainska pravda, available at: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/10/28/219486/> (accessed 17 August 2018).

Popularization of scientific results according to conditions of modern information world

I. I. Komashchenko

Abstract. The research deals with the definition of the concept of popularization, the comparison of approaches to understanding its essence and interpretation in the context of the scientific results presentation. Also the paper deals with the main ways of presenting innovations inherent to various subjects of innovation activity –representatives of science, business and media, for example, presentation of scientific results at scientific conferences, communication interaction with representatives of investment business, active positioning of development in social media etc.

Keywords: presentation of innovations, communication models, popularization of science, innovative activity.

Інтернет-портал мережі військових бібліотек України: структура та основні інформаційні складові

О. М. Островська

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: ostrovska.olena.myk@gmail.com

Paper received 02.09.18; Accepted for publication 08.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-15>

Анотація. У статті запропоновано модель організації військових ресурсів мережі Інтернет. Визначено структуру, інформаційні складові порталу української військової бібліотеки, який має стати органічною частиною бібліотеки. Доведено, що при його вдалому розвитку військові книгозбірні можуть серйозно заявити про себе як про повноправних учасників системи інформаційних комунікацій завтрашнього дня.

Ключові слова: інтернет-ресурси військової тематики, портал військової бібліотеки, структура, складові порталу, розвиток бібліотечної сторінки.

Вступ. Інтернет-портал військової бібліотеки призначений для здійснення діяльності книгозбірні в електронному середовищі як її веб-представництва. Він забезпечує формування внутрішнього веб-середовища бібліотеки і інтеграцію із зовнішнім середовищем, а також є маркетинговим засобом просування діяльності бібліотеки і виконання її сутнісних і похідних соціальних функцій в електронному просторі. Його реалізація включає два основних етапи: створення (розробка) і подальша експлуатація (підтримка і розвиток його функціональності). Перший етап передбачає розробку і запуск в експлуатацію порталу як інформаційно-програмного продукту. Другий – його експлуатацію в якості веб-представництва бібліотеки в електронному інформаційному просторі. При його реалізації враховуються цілі і завдання військової книгозбірні в умовах електронного середовища, вимоги якості, зафіксовані в міжнародних документах, раціональний розподіл, інтеграція з традиційними технологіями бібліотеки [3].

Провідний вчений сучасності з бібліотечних електронних ресурсів і технологій К.В. Лобузін зазначає: «Для оптимізації зусиль користувачів веб-ресурсів необхідно застосовувати портальні рішення, які дозволяють організувати інтернет-комплекс, орієнтований на інформаційні потреби певної аудиторії. Інформаційні потреби наукової аудиторії користувачів мають свої особливості і вимоги, пов'язані, в першу чергу, з необхідністю надання оперативного доступу до достовірних джерел наукової інформації, які пройшли рецензування та експертну оцінку» [2].

Огляд публікацій по темі. До проблематики інформаційних ресурсів бібліотечних установ, розробки інтернет-порталів та сайтів бібліотек зверталися такі вітчизняні науковці як К. Лобузін, І. Лобузін, Л. Костенко, Л. Філіппова (Нагорна), Д. Солов'яненко, І. Торлін, Т.П. Павлуша, Л.Г. Петрова та інші. Серед існуючих праць є монографії, статті у фахових виданнях, доповіді на наукових конференціях тощо.

Створення й оптимізація веб-ресурсів та проблем їхнього впровадження, зокрема сайтів, розробка методик дослідження сайтів (інформаційного наповнення, структури) та створення інформаційного образу об'єкта сайтобудування знаходять відображення у роботах групи дослідників наукового та освітнього інтернет-простору: О. І. Алдохіні, А. С. Біккулова, Н.

І. Гендіної та Н. І. Колкової, О. Кулевої, В. В. Міняйлова та Б. І. Покровського, В. Б. Борщева, Н. С. Карташова, Н. В. Максимова, А. В. Нестерова, А. К. Скуратова, Я. Л. Шрайберга.

Досвід практичної організації бібліотечних порталів і сайтів як особливого комунікативного каналу, а також технічні та програмні рішення по їхньому створенні представлені в останніх публікаціях Ю. Є. Хохлова, Ф. С. Воройського, І. Бахмина, Т.Ф. Берестової, П.А. Бутова та інших авторів. Структура та принципи створення основних розділів будь-якого сайту, зокрема і бібліотечного, а також підходи до формування та інформаційного наповнення бібліотечних інтернет-порталів розглянуто в роботах Л. К. Боброва, М. В. Гончарова, О. Л. Крепкової, О. Д. Опаріної, А. М. Соболевої, С. Г. Стахевіч, Т. Харибиної, В. Г. Борщева, А. Є. Войсунського, С. Делаша, А. Ковалева, Я. Л. Шрайберга, Л. А. Клайда, Р. Краута, А. Карена, Ю. Найка та Д. Шивалинга, Т. О'Рейла.

Останнім часом у зв'язку з упровадженням нових інформаційних технологій потенціал сучасних військових книгозбірень значною мірою характеризується можливостями забезпечення доступу до віддалених електронних баз даних і якістю баз даних власної генерації; збагаченням практики не тільки кінцевими продуктами та послугами, а й новими видами ресурсного забезпечення: лінгвістичного, програмного, технологічного.

Метою статті є запропонувати модель організації військових ресурсів мережі Інтернет і розробити структуру та основні інформаційні складові інтернет-порталу мережі військових бібліотек України.

Матеріали і методи. Використання фундаментальних положень соціокомунікативного, системного, функціонального, інформаційного підходів дозволило дослідити питання сучасної та перспективної організації військово-бібліотечних інформаційних ресурсів з точки зору інформаційно-змістового та інформаційно-технологічного підходів, що відображено в специфіці діяльності військової книгозбірні як документно-комунікативної інституції, визначити умови та стратегічні напрями розвитку ЕІР зовнішнього та внутрішнього походження у бібліотечних установах оборонного відомства.

Реалізуючи дослідницькі завдання використовувалися такі методи: наукового спостереження — для

визначення загального і специфічного в процесах організації військово-інформаційних ресурсів; методи оцінювання та узагальнення інформаційно-бібліотечного досвіду; порівняльний аналіз — для з'ясування особливостей організаційних і типологічних аспектів документальних фондів: на рівні носіїв документів (неелектронних та електронних) і на рівні вітчизняних і зарубіжних інтернет-ресурсів; метод вербальної аргументації — на кожному етапі дослідження для обґрунтування висновків, під час дослідження передумов та можливостей створення єдиної інтегрованої інформаційної системи; метод моделювання — для реалізації можливості обґрунтування теоретико-методичних аспектів розробки перспективних напрямів організації ЕІР мережі військових бібліотек.

Результати та їх обговорення. На сьогодні вже вироблено ряд загальних вимог, яким повинен відповідати якісний веб-портал: глибина змісту, продумана структура, легкість навігації, стабільність інформаційних ресурсів, оперативність оновлення інформації, доступність для користувачів, єдність дизайну всіх розділів та ін. [5].

Вивчення документних джерел показало, що основними напрямками розробки порталів є способи структурування інформації, змістовної частини сайтів (контенту) і концепції моделювання його інформаційної структури. Разом з тим, можна констатувати, що поки відсутні чіткі рекомендації, критерії та методики дослідження і моделювання інформаційної структури. Також немає документів, що вказують на підходи до структурування інформації, які визначали б склад і принципи угруповання інформації на сайті. Тобто на даний момент особливої уваги потребує стандартизація структурування інформації на сайтах. У процесі організації інформаційних структур військово-бібліотечних сайтів були виявлено безліч підходів до структурування і значна неоднорідність рубрик та підрубрик. Були виділені найбільш популярні розділи — це інформація про бібліотеку, ресурси, що надаються читачам, основні напрямки діяльності бібліотек (наукова, освітня та видавнича), а також сервіси.

Враховуючи наші реалії пропонуємо узагальнену модель інтернет-порталу української військової бібліотеки:

Про бібліотеку

Історична довідка
Загальна інформація
Адміністрація
Структурні підрозділи
Режим роботи
Контакти

Ресурси

Фонди і колекції
Каталоги і картотеки, ДБА
Предметний рубрикатор (на основі УДК)
Нові надходження
Інформаційно-бібліографічні ресурси

Новини. Події

Поточні новини
Архів (згруповані за темами або датами)
Оголошення

Науково-дослідна діяльність

Проекти. Програми

Конференції

Форуми

Освітня й методична діяльність

Навчання

Підвищення кваліфікації

Семінари

Самоосвіта

Видавнича діяльність

Проспекти видань

Соціокультурна діяльність

Виставки

Масові заходи

Читачам

Режим роботи

Правила користування

Інформація про послуги (безкоштовні і платні)

Продукти

Зведений електронний каталог військових бібліотек України

Бази даних

Електронна бібліотека військової літератури

Списки покажчиків

Довідкові ресурси

Інтернет-навігатор військової тематики

Електронні видання і публікації бібліотеки

Ресурси на CD

Послуги

ЄДД

Віртуальна довідка

Бібліографічна інтернет-довідка

Розсилка інформації, новин

Сервісна інформація

Пошукові системи

Пошук по сайту

Пошук в ЕК і БД (власних і корпоративних системах)

Пошук в Інтернеті

Зворотній зв'язок:

Контактна інформація

Електронна пошта

Гостьова книга

Форум

Карта сайту

Посилання

Статистика

Лічильники (пошукових і статистичних систем)

Власний автоматичний підрахунок (використання ресурсів і т.д.)

Дані традиційної статистики

English версія

Знак копірайту

Банери

Висновки. Ефективність комунікацій в електронному інформаційному військово-бібліотечному просторі визначається чітким структуруванням і класифікацією інформації представлені на порталах для двох категорій користувачів: читачів і бібліотечних фахівців. Активне використання способів асинхронної комунікації при створенні бібліотечних порталів є необхідною умовою формування якісного інформаційно-бібліотечного веб-середовища в контексті орга-

нізації єдиного інформаційно-комунікативного інтернет-простору.

Ядром узагальненої моделі інформаційної структури обраних груп порталу повинні бути головні напрямки діяльності військової книгозбірні – ресурси, продукти, послуги і т.і. Визначено, що існують різні підходи до структурування інформації на сайтах. Виявлено найбільш поширені розділи та підрозділи, які були об'єднані в кілька блоків:

- інформація про бібліотеку (про проект, про асоціацію);
- надані ресурси (продукти і послуги);
- основні напрямки діяльності (науково-дослідна, видавнича, освітня тощо), властиві для порталу військових бібліотек і проектів;

- сервіси, що включають значну кількість засобів електронної комунікації [1].

Запропонована узагальнена модель інформаційної структури дозволяє упорядкувати інформацію на порталі, а також визначити стан і перспективи розвитку інформаційно-бібліотечних ресурсів у веб-середовищі. Ця схема дозволяє описати можливі комбінації основних елементів інформаційної структури і щонайкраще їх впорядкувати, закономірно вибудувати і прийняти допустиму систему взаємозв'язків. Використання даної моделі дозволить розробити оптимальну інформаційну структуру для порталу української військової бібліотеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулева О. В. Обзор основных направлений исследований сайтов библиотек / О. В. Кулева // Библиосфера. – 2009. – № 3. – С. 59–64.
2. Лобузина Е. В. Информационный портал «Наука Украины: доступ к знаниям» / Е. В. Лобузина // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2017. – Вып. 14. – С. 35-46.
3. Островська О. Ефективність сайтів українських військових бібліотек і інтернет-ресурсів військової тематики / О. Островська // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 48. – С. 583-597.
4. Островська О. Мережа українських військових бібліотек: сучасний стан та перспективи входження в соціокомунікаційний простір / О. Островська // Бібл. вісник. – 2018. – № 1. – С. 9-18.
5. Харибіна Т. Создание библиотечного веб-сайта / Т. Харибіна, Н. Слащева, Ю. Мохначева // Библиополе. – 2005. – № 1. – С. 26 – 28.

REFERENCES

1. Kuleva O. V. Review of the main directions of research sites of libraries / O. V. Kuleva // Bibliosphere, 2009, No.3. P. 59-64.
2. Lobuzina E.V. Information portal "Science of Ukraine: access to knowledge" / E.V. Lobuzina // Libraries of national academies of sciences: problems of functioning, development trends, 2017, Is. 14. P. 35-46.
3. Ostrovska O. Effectiveness of the sites of Ukrainian military libraries and Internet resources of military topics / O. Ostrovska // Scientific works of the V.I. Vernadsky National Library of Ukraine, 2017, Is. 48. P. 583-597.
4. Ostrovska O. Network of Ukrainian military libraries: the current state and prospects of entering the socio-communicative space / O. Ostrovska // Bibl. Herald, 2018, No.1. P. 9-18.
5. Haribina T. Creation of a library website / T. Haribina, N. Slashcheva, Yu. Mokhnacheva // Bibliophile, 2005, No.1. P. 26 - 28.

Internet-portal of the network of military library of Ukraine: structure and main information composition

O. M. Ostrovska

Abstract. The article proposes a model of the organization of military resources of the Internet. The structure, information components of the portal of the Ukrainian military library, which should become an organic part of the library, is determined. It is proved that, with its successful development, the military bookshelves can seriously declare themselves as full participants in the information communication system of tomorrow.

Keywords: Internet resources of military topics, military library portal, structure, components of the portal, development of the library page.

Особливості функціонування формату студентського радіомовлення: американський та український досвід

Г. І. Ренська

Інститут журналістики, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
Corresponding author. E-mail: hannarenska@gmail.com

Paper received 10.09.18; Accepted for publication 15.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-16>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню формату студентського радіомовлення. У роботі описано процес зародження, становлення та розвитку університетського радіо в Сполучених Штатах Америки та особливості появи подібного формату в Україні. Виокремлено основні засади створення університетських радіостанцій та ймовірні проблеми, які перешкоджають успішному розвитку та функціонуванню формату в Україні. Автором аналізується можливість використання американського підходу до створення студентських радіостанцій, як моделі успішного некомерційного медіа.

Ключові слова: студентське радіо, нішеві формати, американські університети, суспільне мовлення, українські ЗМІ.

Вступ. Протягом 90-х років минулого століття українському телерадіопростору довелося пройти тривалий шлях - створення перших недержавних ЗМІ, формування ринку та передумов для майбутньої конкуренції, упорядкування ефіру та вибір форматного спрямування [1]. Але крім форматного і технологічного розвитку, потрібні були і якісні контентні зміни, і зміни у підходах до мовлення, зокрема, впровадження та розвитку такого важливого елементу демократичної системи, як суспільне мовлення. Адже приватні ЗМІ працюють на відображення і відстоювання інтересів своїх власників, а державні засоби комунікації, в свою чергу, залежні від позиції влади й часто використовуються як інструменти пропаганди та маніпуляції. Ідеї щодо розробки системи впровадження суспільного мовлення з'явилися ще наприкінці ХХ століття, але реалізовані були лише за 20 років. Ще до виходу у січні 2017 року закону «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [2], тема цих змін і формування успішної конкурентоспроможної системи жваво обговорювалась у медіапросторі. Досліджувались подібні перспективи і у наукових колах, зокрема такими науковцями, як О. Гоян та В. Гоян, О. Гресько, В. Іванов, Ю. Нестеряк, О. Приходько та інші. У статті призначеній вищезгаданій темі, О. Гресько зазначає, що громадське мовлення (щодо дефініції тривали лінгвістичні суперечки), зародилось у Великій Британії у 20-ті роки ХХ століття, а значного поширення у Європі набуло після Другої світової війни: «Система організації мовлення, при якій контроль над мовленням з боку держави максимально унеможливлено, а журналісти мали гарантію незалежності та невтручання в їх діяльність, була запроваджена фактично у всій Європі. Наразі одним із головних стандартів Ради Європи є громадське мовлення, однак стан його розвитку в різних європейських країнах різний»[3].

Перші кроки співіснування суспільного та комерційного мовлення аналізують у своїй роботі О. Гоян та В. Гоян, зазначаючи, що зміни, які доводиться переживати українському радіомовленню спричиняє формування нової системи, адже радіомовний ринок набуває нової альтернативності: «<...> йдеться про перспективну дуальну систему мовлення в Україні, характерну для більшості медіарозвинених країн – публічне і комерційне радіо. Бо практика і теорія сучасного радіомовлення свідчать – саме така система найоптималь-

ніше працює на радіомовному ринку, бо регулюється соціальним замовленням і ринковими законами» [4].

Втім, Західні країни не обмежують варіативність виключно державним, суспільним або приватним мовленням. Існують й інші недержавні, й, водночас часто й некомерційні мовники, які працюють на потреби невеликих або локальних громад. До таких ком'юніті медіа (ЗМІ, які висвітлюють інтереси певної громади)[5], належать, зокрема студентські телеканали та радіостанції, які закордоном успішно займають нішу громадського мовлення.

Отже, **об'єктом** нашого дослідження є студентське радіомовлення. **Предметом** - українські та американські моделі створення студентських радіостанцій. **Мета** роботи – вставити можливість застосування американської моделі студентського радіомовлення в Україні.

Для досягнення цієї мети, дослідження має наступні **завдання**:

- дослідити процес становлення студентського радіомовлення в США;
- порівняти підходи до впровадження та функціонування студентських радіо в Америці та України.

Для опрацювання матеріалу було обрано **наукові методи** аналізу, історичний метод та компаративний аналіз.

Студентське радіо, або «college radio», - організована й структурована сукупність навчальних телерадіопрограм, які виготовляються студентами в навчальних закладах [6], формат радіомовлення, в якому контент створюється студентами і зорієнтований на молодь, зокрема, на учнів вищих навчальних закладів. Тему університетських радіо, як у ключі навчальних проєктів при кафедрах, так і як окремий формат, у своїх роботах розкривали такі теоретики та практики журналістики як О. Гоян та В. Гоян, В. Миронченко, В. Лизанчук, І. Хоменко. Дослідження вищезазначених авторів стосувались здебільшого вітчизняних радіостанцій або ж закордонного досвіду у якості ілюстрації векторів розвитку формату. Але для кращого розуміння специфіки та особливостей появи та розвитку студентського мовлення, важливим є також виявлення першопричин та аналіз умов зародження формату, які досі ґрунтовно не досліджувались.

Батьківщиною формату студентського мовлення вважаються Сполучені штати Америки, де університетські радіо активно функціонували ще з 1920-х років

минулого століття. Вже тоді американські університети, зокрема, Університет Айови, Університет Південної Дакоти, Державний коледж Вашингтону, мали свої радіостанції. Існують різні версії того, де й у якому саме році з'явилося перше студентське радіо. Але найпевніше першим стало «WRUC» - радіо нью-йоркського Юніон-коледжу, яке мало повноцінне мовлення ще з 1920 року [7]. У книзі «Радіомовлення в Юніон коледжі» Р. Вейкфілд зазначає, що у Юніон коледжі міста Шенектеді штату Нью Йорк радіо гурток з'явився вже у 1915 році. Але тоді його створення мало більше науковий інтерес. Відомо, зокрема, що Клуб проводив деякі дослідження та експерименти, одним з результатів яких стала розробка практичної кімнатної антени, створення якої привернуло до гуртка увагу місцевої преси. Однак, у листопаді 1916 року станція увійшла до Асоціації американських радіо як відділення коледжу. У жовтні 1920 року команда радіостанції зуміла навіть зробити прямий ефір, який на той момент здавався чимось неймовірним і викликав нове зацікавлення у місцевій пресі – вони були першими в історії американського радіо, хто транслював концерт у прямому ефірі. Впродовж десятиліть радіо Юніон коледжу повідомляло про усі важливі події не лише університетського життя, але й країни в цілому.

Крім того, що подібні медіа слугують навчальним майданчиком для студентів, які опановують журналістських фах або ж хочуть спробувати себе в журналістиці, отримуючи при цьому іншу спеціальність, закордоном, зокрема в США, ці проекти часто працюють за принципом класичних медіа, інформуючи університет, студмістечко чи навіть прилеглий район про останні події. До того ж, характерною рисою подібного медіа є специфіка аудиторії, яка виявляється у нерівномірності – «коледж», або студентські радіо слухають і студенти, і викладачі, і абітурієнти та їх батьки, а часом, якщо радіус мовлення та зміст контенту виходять за межі окремої студентської спільноти, то і мешканці найближчих міст. Тобто звичний поділ за фактором інтересів, віком, соціальним статусом тощо для подібних медіа відсутній. В Америці студентські громадські організації активно співпрацюють з університетськими радіо, а молоді музичні гурти-початківці звертаються до них з проханням трансляції своїх творів, причому деякі всесвітньо відомі сьогодні групи, такі як «R.E.M.» та «Nirvana», отримали першу популярність саме за рахунок студентських станцій [8]. Сьогодні більшість університетських станцій в Америці відмовилися від традиційних методів і форматів радіомовлення - вони експериментують. Американські студентські станції стали свого роду синонімами креативу, пошуку, творчої свободи.

Активно використовують можливості Всесвітньої мережі і студентські радіостанції, які знаходять в інтернеті альтернативний майданчик для мовлення та пошуку аудиторії. Про значення студентського радіо зазначає, зокрема, сайт «Pigeons & Planes». Своєю метою творці сайту вбачали заповнення білих плям у донесенні до аудиторії різноманітних сучасних музичних стилів. Автори ресурсу вважають, що студентські часом десятиріччями тримають пальму першості у топі радіо з найпопулярнішою музику. Те, що сьогодні лунає в ефірі студентських радіо, на думку «Pigeons &

Planes», завтра стане мегапопулярним хітом на тижні, а той на роки [9].

Глобальність всесвітніх мереж має й свої негативні сторони – зокрема, дає вільний доступ до неформатної музики, яка десятиліттями була однією з головних родзинок і переваг студентських радіо. Також Інтернет сприяє появі й інших нішевих ЗМІ, які створюють потужну конкуренцію для студентських радіо. Втім, все ж лишуються станції, які спроможні встояти не лише перед випробуванням часом, але й під натиском конкуренції. На такі радіо звертають увагу комерційні корпорації, які прагнуть до розширення аудиторії та впливу своїх власників через аудиторію молодіжних медіа. Так, у статті «Студентські радіо змінюють частоту», що побачила світ у черговому номері «The World Street Journal» [10] у 2014 році, йдеться про те, які зміни переживають коледж радіо сьогодні і той вплив, який вони мають на свою аудиторію. Наводиться приклад радіо «WRAS» Державного університету Джорджії, США. Радіо має таку популярність, що деякі студенти, за їх словами, вступають в університет саме через його радіо. Попри це нещодавно радіо зазнало доволі кардинальних змін: замість популярних музичних новинок 14 годин на добу нині транслюються місцеві та всенациональні новини, навіть у прайм-тайм. Новини створюються Громадським мовленням Штату Джорджія та його філіалами PBS та NPR, які заплатили Державному Університету Джорджії \$150,000 для того щоб використовувати їх частоту у цей проміжок дня з червня 2014 року та продовжуватимуть сплачувати податки університету для того, щоб той міг покривати експлуатаційні витрати станції. Студенти університету, як противники так і прихильники змін, сколихнули соціальні мережі своїми дописами, що політика і гроші знищують заради своїх потреб важливе студентське медіа.

У умовах складної економічної ситуації, співпраця з комерційними мовниками є чи не одним з найімовірніших шансів для виживання некомерційних та неприбуткових проектів на кшталт студентських станцій. На медіа-порталі «Salon» було опубліковано статтю Гаррена Мартіна під назвою «Студентській радіо вмирають і ми маємо їх врятувати» [11]. Автор зазначає, що закриття таких студентських радіо як радіо «WRAS» чи радіо Університету Атланти є величезною втратою для американської культури. Найбільшу загрозу і причини занепаду студентських станцій автор вбачає у інтернеті, який, за словами Мартіна, підірвав загалом й індустрію комерційного радіо, надавши можливість слухачам знайти будь-який матеріал чи пісню коли завгодно, поглинувши таким чином більшу частину аудиторії.

З другої половини ХХ століття студентські радіостанції почали активно з'являтися і розвиватися при багатьох університетах Європи та Азії. Сьогодні це найчастіше повністю сформовані напівпрофесійні засоби масової інформації з власною історією та традиціями мовлення. Важливість існування університетських радіо як різновиду медіа підкреслюється наявністю численних організацій та премій, які впроваджуються як спеціалізованими асоціаціями студентських радіо, так і професійними мовниками. Наявність подібного визнання та системи заохочень сприяє популяри-

зації студентських радіо, а дух конкуренції спонукає колективи до постійного вдосконалення своєї роботи.

Протягом останніх 15 років в різних університетах по всій Україні почали з'являтися студентські радіостанції. Починаючи з середини 2000-х лише в Інтернеті з'явилося більше 2-х десятків студентських радіо різних навчальних закладів країни. А якщо взяти до уваги студентські радіо, які не мають можливості мовити в інтернеті і мовлять виключно з гучномовців своїх альма-матер, то число університетських радіостанцій збільшиться вдвічі.

Часто студентські радіостанції виникають на навчальних лабораторіях власних університетів. Серед таких проектів, які існували в Україні з 2008 по 2018 роки, можна назвати Радіо «УКУпочці» (Український католицький університет), «Наша хвиля» (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького), «Поділ-fm» (Національний університет «Києво-Могилянська академія»), радіо «Sky» та «Радіо НАУ» (Національний авіаційний університет), «Радіо-СумДУ» (Сумський державний університет), «Радіо-Юнітон» (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського) та Campus Radio Ukraine (Інститут журналістики Київського національного університету імені Траса Шевченка). Але, на відміну від практики закордонних студентських радіо, для українських «college radio» характерна робота не на професійній базі, а виключно з ініціативи студентства. До таких проектів вищевказаного періоду функціонування належать «ОСТрадіо» (Національний університет «Острозька академія», м. Острог), «Радіо Savych-FM» (Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди), «Радіо КПІ» (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»).

Лише одиниці студентських радіопроектів, як зокрема, радіо «Universe» Запорізького національного університету, виростають з меж студентського проекту і повноцінні «дорослі» медіа. Більшість з них не маючи підтримки та фінансування з боку адміністрацій навчальних закладів припиняє своє існування вже за кілька років, коли навчання завершують студенти, які й ініціювали зародження проекту. Тому ситуація з студентськими проектами, зокрема радіо, не дуже втішна та перспективна – 6 проектів з 10 припиняє свою роботу після того, як студенти, яким належала ідея створення проекту, випускаються з рідної альма-матер. Хоча, враховуючи віковий досвід закордонних університетів, студентські проекти могли б стати непоганою рекламою чи навіть візитівкою навчального закладу, майданчиком для професійної практики і відточування навичок для майбутніх фахівців, а також доволі потужною альтернативою державному і комерційному мовленню.

Висновки. Студентське радіомовлення в Сполучених Штатах Америки має тривалу історію та стало традицією. Протягом багатьох років подібні станції були не лише практичним матеріалом для занять студентів, але й відігравали важливу роль у суспільному житті. Для американців «college radio» це не лише програми, що лунають в університетських коридорах під час

перерви - це повноцінні ЗМІ, на яких зважають навіть велетні медіаринку. Рівень поваги громади до студентських медіа як важливої складової засобів комунікації та інструменту віддзеркалення суспільних змін та процесів, стурбованість майбутнім існування коледж радіо у суспільстві дозволяє дійти висновків, що все ж найближчі роки студентські радіо якщо і поступляться своїми позиціями у боротьбі за аудиторію, то не зникнуть повністю з американського ефіру. Формат пережив часи злетів та падінь, проте успішно існує донині, що дає підстави вважати сьогоднішні труднощі та виклики часу, які постають перед університетськими радіо, лише циклічними кризами, які притаманні будь-якому явищу. За час свого існування студентські радіостанції еволюціонували з навчально-розважальних проектів окремих навчальних закладів в повноцінний вид ЗМІ, зі своєю специфікою, аудиторією, традицією творення.

Попри те, що університетські радіо в Україні також мають доволі тривалу історію, сьогодні цьому формату приділяється мало уваги. На відміну від закордонних колег, в Україні студентські радіо часто вважаються «іграшковими» і не рідко адміністрація навчальних закладів абсолютно не сприяє студентській ініціативі. Можливо це пояснюється тим, що тривалі роки український медіапростір загалом був відгалужений від закордонного досвіду. Щорічна поява все нових і нових проектів свідчить про те, що студентське мовлення все ж знаходить свою аудиторію та своїх творців серед вітчизняної студентської спільноти.

Поки що зарано говорити, що студентські радіо в Україні можуть бути повноцінним видом медіа. Однак закордонний досвід демонструє, що подібні проекти можуть не лише повноцінно функціонувати десятками років, але й мати вагомий вплив у суспільстві і бути реальною альтернативою недержавному і некомерційному мовленню. Але для досягнення подібного результату як навчальні заклади повинні сприяти появі та впровадженню студентських ініціатив. Тут важлива не лише згода чи незгода від ВНЗ на створення таких станцій – студентські проекти не мають джерел фінансування, гострою проблемою стає технічна сторона, а саме брак техніки та приміщень, відсутність допомоги з точки зору можливих викладачів-кураторів, які б допомагали молоді вдосконалювати свій продукт. Для більшості фахових навчальних закладів, які й так мають навчальні комплекси та лабораторії, це не вимагатиме жодних додаткових витрат. В той же час, відсутність фінансування має свої сильні сторони, адже станція не має ні власників, ні спонсорів, ні фінансових зобов'язань і може бути цілком неупередженою і незалежною і висвітленню інформації. Питання лише у тому, щоб університети та навчальні інституції не намагались перебирати на себе «функції» власників, встановлюючи цензуру та використовуючи можливості студентських проектів суто для власного піару. І, напевно, саме це питання і є основним наріжним каменем, яке здатне гальмувати розвиток студентського радіомовлення навіть за умов використання американського підходу до їх впровадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоян О. Я. Основи радіожурналістики і радіоменеджменту: Підручник. – 3-тє вид., допов. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2008. – 272 с.;
2. Закон України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>. (дата звернення 06.09.2018);
3. Гресько О. В. Громадське (суспільне) мовлення: світовий контекст [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека Інституту журналістики – Режим доступу до ресурсу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&arti>. (дата звернення 05.09.2018);
4. Гоян О. Я. Українське суспільне і комерційне радіомовлення: перші підсумки співіснування / О. Я. Гоян, В. В. Гоян. // Теле- та радіожурналістика. – 2018. – Випуск №17. – С. 13–21;
5. Ренська Г. І. Студентське телерадіомовлення в Україні: уміти чути й бачити інших. // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т 50. – С. 84–88;
6. Комьюнити радио [Електронний ресурс] / Академик. – Режим доступу до ресурсу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1809931>;
7. Wakefield R. Radio broadcasting at Union College [Електронний ресурс] // Schaffer Library Special Collections. – 1959. – Режим доступу до ресурсу: http://w2uc.union.edu/RADIO_web.htm (дата звернення 05.09.2018);
8. Sisario B. College Radio Maintains Its Mojo [Електронний ресурс] // The New York Times. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nytimes.com/2008/12/07/arts/television/07sisah.html>. (дата звернення 05.09.2018);
9. The 25 best college radio stations [Електронний ресурс] // Pigeons and planes. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://pigeonsandplanes.com/2013/03/the-25-best-college-radio-stations/> (дата звернення 06.09.2018);
10. Mehrotra K. College Radio Changes Frequency [Електронний ресурс] // The World Street Journal. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.wsj.com/articles/college-radio-changes-frequency-1406567173>;
11. Martin G. College radio is dying - and we need to save it [Електронний ресурс] // Salon. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.salon.com/2014/06/02/college_radio_is_dying_and_we_need_to_save_it/. (дата звернення 05.09.2018).

REFERENCES

1. Goian O. Ya. (2008). Bases of tv and radio management. *Kyiv: Kyiv university Pub. Co*, 14 [in Ukrainian];
2. The Law of Ukraine «On Public Television and Radio Broadcasting of Ukraine». (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2054-19> [in Ukrainian]. (accessed date 5 September 2018);
3. Gres'ko O. V. Public broadcasting: the world context [Elektronnyj resurs] / Ol'ga Viktorivna Gres'ko. *Electronic Library of the Institute of Journalism*. Retrieved from <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2127> . [in Ukrainian]. (accessed date 5 September 2018);
4. Goian O. Ya. & Goian V. V. (2018). Ukrainian civic and commercial radio broadcasting and the opening summary of their co-existence. *TV and radio journalism*, 17, 13-21 [in Ukrainian];
5. Renska H. I. (2013). Student broadcasting in Ukraine: to be able to hear and to see others. *Scientific Notes of the Institute of Journalism*, 50, 84-88. [in Ukrainian];
6. Community radio. Akademik. Retrieved from <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1809931> [in Russian]. (accessed date 6 September 2018);

Functional features of student radio broadcast formats: American and Ukrainian experience

H. I. Renska

Abstract. This article studies the student radio broadcasting format. The paper describes the process of the origin, formation and development of university radio in the United States of America and peculiarities of such format appearance in Ukraine. Determined the basic principles of the establishment of university radio stations and probable problems that hindering successful development and functioning of the format in Ukraine. Author analyzes the possibility of using the American approach to create student radio stations as a model of successful non-commercial media.

Keywords: student radio, niche radio formats, American universities, public broadcasting, Ukrainian mass media.

Сучасне бачення комунікаційних функцій в соціальних комунікаціях

Т. І. Сашук

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: tas_ya@ukr.net

Paper received 23.08.18; Accepted for publication 29.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-17>

Анотація. У дослідженні здійснена спроба осмислити комунікаційні функції в нових умовах соціальнокомунікаційного дискурсу. Проблемними чинниками, що визначають потребу такого осмислення, є зміна комунікаційної парадигми та стрімка медіатизація соціуму. Серед умов, які викликають зміну комунікаційних функцій, ми розглядаємо власне технічні та концептуально-сміслові. У статті доводиться теза про те, що переосмислення функцій комунікації у соціумі має серйозні наслідки для розвитку медіадіяльності, соціальних комунікацій, ставить нові виклики перед системою соціалізації в демократичному суспільстві.

Ключові слова: комунікаційні функції, соціальні комунікації, соціальнокомунікаційні процеси.

Вступ. Проблема дослідження комунікаційних функцій у системі соціальних комунікацій назріла вже досить давно, адже поряд зі змінами суспільства змінюються і установчі комунікаційні моделі, виникають нові форми і засоби спілкування, формуються нові комунікаційні платформи. Повернення до функцій комунікації в цих умовах передбачає формування нової системи уявлень про соціально важливі потреби та запити, про нові умови та виклики, що ставляться соціумом у процесі його розвитку. Проблема, яка потребує наукового вивчення тут полягає не стільки у створенні нових класифікацій та описів, скільки у визначенні того, як разом із динамікою суспільного розвитку змінюється комунікаційна система, що це суспільство обслуговує.

Важливим кроком у вирішенні цієї проблеми є визначення наукового підходу, яким має бути окреслено теоретичні та науково-практичні результати вирішення цієї проблеми. На нашу думку, найбільш оптимально тут використовувати соціальнокомунікаційний підхід [4], адже він передбачає врахування того, як комунікаційні процеси позначаються на соціальних явищах чи впливають на формування нових особливостей соціального розвитку.

Ні філологічний, ні підхід з позиції, власне, комунікативістики, не можуть забезпечити системного погляду на вирішення цієї проблеми. Так само не будуть формувати цілісну картину взаємозалежностей соціологічний та психологічний підходи. Ключовим завданням осмислення поставленої проблеми є визначення динаміки соціальних функцій у площині соціальної діяльності, встановлення причин та результатів такої динаміки, визначення тенденцій оновлення комунікаційного інструментарію. При цьому окремим питанням постає обґрунтування потреби розрізнення масової і «немасової» комунікації, особливо з точки зору процесів соціалізації, в тому числі й у площині «комунікаційного портфелю» знань умінь, навичок та технологій, які входять у соціалізаційний пакет.

Короткий аналіз публікацій за темою. Проблема встановлення комунікаційних функцій у різних площинах інформаційної та комунікаційної діяльності присвячено чимало наукових праць, у більшості своїй – класичних, як, наприклад, ті, що відображають загальнотеоретичні підходи та погляди У. Вівера Г. Лассвелла, Д. Маккуейла, Ч. Райта, К. Шеннона, Р. Якобсона та інших. Важливим для нашого дослідження є врахування підходів української наукової школи соціальних комунікацій, в контексті підходів та по-

глядів якої на соціальну комунікацію і розвиватиметься наше дослідження. Зокрема це праці В. Різуна, Н. Білан, Л. Городенко, К. Горської, В. Корнеєва та інших науковців, які прямо чи опосередковано торкаються питання розвитку медіасередовища і системи соціальної комунікації в глобальному або локальному контексті.

Варто відзначити, що праць, де б об'єктом дослідження виступали комунікаційні функції, особливо в контексті соціальнокомунікаційного підходу, ми не виявили, це є ще одним підтвердженням актуальності обраного напрямку вивчення комунікації.

Мета роботи: окреслити сучасні підходи до розуміння динаміки комунікаційних функцій та встановити причини, що можуть позначатися на формуванні таких тенденцій.

Матеріали і методи. У дослідженні застосовано гіпотетико-дедуктивний метод для формування системи гіпотез дослідження та методи порівняльного і системного аналізу для формування припущень та висновків. Аналіз емпіричного матеріалу та особливостей його наукового осмислення в контексті обраної теми передбачали узагальнення та систематизацію, а окремі аспекти наукових тлумачень одних і тих же явищ визначалися завдяки використанню компаративного аналізу. Класифікація та визначення методів використані на основі прийнятих в науці про соціальні комунікації праць [6].

Результати і обговорення. Традиційним і найбільш широким поняттям функції є її розуміння як властивості об'єкта в межах системи, в яку він входить. Це розуміння послідовно повторюється філософськими словниками [7], тиражується в методичній літературі, використовується у соціалізованих системах знання, як, наприклад, Вікіпедія тощо. Уважне ставлення до такого підходу, особливо в контексті заявленої проблеми, передбачає чітке розуміння усіх складових частин визначення. Якщо, власне, властивість може розумітися однозначно, як прояв характеристик чи ознак досліджуваного об'єкта, то вже система, в якій така властивість проявляється і детермінує функцію, однозначного тлумачення не передбачає.

Коли в наукових колах ідеться про комунікацію, як правило, від наукового підходу залежить, що мається на увазі априорі: філологічний підхід передбачає комунікацію як знакову та смислову взаємодію, при цьому окремо може виділятися спілкування; філософський підхід може проявляти характерні для комуні-

каційних процесів формати ідеологічної чи культурної площини, з урахуванням динаміки морально-етичних норм та дифузії наднаціональних інтегративних чинників в умовах сучасного становлення уявлень про сенс сталого розвитку; соціологічний підхід вкаже на залежність соціальних процесів від кількісних та якісних характеристик комунікації в соціумі; нарешті соціальнокомунікаційний підхід відобразить вплив особливостей та характеру комунікаційної системи на соціальні процеси.

Водночас у науці існує певна традиція, коли характерні для дійсності найбільш виразні проблеми стають об'єктом наукового дослідження і формують пріоритетні, топові теми для вивчення в межах навіть потенційно широкого і перспективного підходу.

Можемо наголошувати на доречності тверджень про існування певних наукових трендів, які визначають фокус у розумінні складних і неоднозначних комунікаційних процесів у соціумі. Серед таких трендів – рівень свободи слова, дотримання стандартів медіадіяльності, медіаосвіта, відновлення історичних умов становлення медіасистем тощо. Не відкидаючи важливості цих тем, відзначимо, що їх домінування в науці серйозно обмежує потенціал наукового розвитку. Таке твердження зумовлене тим, що будь-яка наукова тема, що вийшла на рівень наукового тренду для національної наукової спільноти чи й стала більш масштабною, має свої традиційні розуміння не тільки умов виникнення проблеми, але й чинників, що на неї впливають, відповідне розуміння комунікаційно-соціальних ролей у обраному для дослідження контексті тощо. Наприклад, дослідження обмежень свободи слова передбачає відображення конфліктної моделі соціально-правового характеру, де в кожного учасника емпіричного тла є формально чи реально виражені комунікаційні потреби, можливості, ролі, умови функціонування тощо.

Ще більше запитань виникає, коли в якості об'єкта дослідження визначаються факти чи явища, які виходять за межі традиційних уявлень про комунікацію, наприклад, такі, як в комунікація в глобальній мережі, для якої характеристики (а отже – і функції) масової комунікації не є визначальними і можуть виникати, а можуть і не проявлятися в різних комунікаційних актах. Наприклад, при дослідженні інтернет-комунікації [3], блогосфера може трактуватися за формальними показниками як комунікація масова або ж ні, що не виключає реального факту реалізації функцій масової комунікації окремим популярним блогом або ж блогом, який є структурною частиною окремого медіа.

Потребу оновлення теоретичних уявлень про комунікаційні функції варто простежити на прикладі уявлень про функції журналістики (а потім і масової комунікації загалом). В кінці ХХ століття в теорії журналістики [5] поряд зустрічалися функції, виплекані радянською системою, де засоби масової інформації мали організувати і виховувати маси, та функції відомого західного теоретика Р. Блюма, які передбачали задоволення інформаційних потреб насамперед громадянина.

Тому перший висновок, що стане основою сучасного розуміння комунікаційних функцій в межах цього дослідження, полягає у прямій залежності комунікаційних функцій від соціальної платформи, в межах якої комунікація відбувається.

Розвиток комунікаційних систем, поява локальних мереж та глобальної мережі, а згодом соціальних мереж та соціальних сервісів стали чинниками, за якими ми визначаємо технічні складники розвитку комунікаційних можливостей. Поряд із цим комунікаційні функції детермінуються і чинниками суто технологічними, якщо під технологією традиційно розуміти способи та форми використання техніки. Так, поява інтернету речей, різних систем захисту приватної поширюваної інформації, існування відкритих і закритих протоколів інформаційного обміну – все приводить до розуміння необхідності оптимізації комунікаційної функції в технологічному контексті, адже програмований алгоритм розумного будинку є таким самим адресатом, як і будь-який інший співрозмовник (принаймні, даючи вказівку знизити температуру в кімнаті, ми здійснюємо комунікаційний акт), а роботи, що оснащені складними поведінковими алгоритмами, можуть бути такими ж непередбачуваними у спілкуванні, як і живі істоти (або настільки ж передбачуваними – все залежить від алгоритму розробника).

Технологічні особливості позначаються також на формуванні концепції комунікаційної свободи та несвободи, виникненню соціально-важливих маркерів комунікаційної активності – історія людини в соціальних мережах, особливості особистої інформації, що відкрита для публічного доступу, чи навіть соціального рейтингу [2]. Оцінка технологічності окремих комунікаційних процедур в соціальнокомунікаційному підході передбачає врахування можливостей масового поширення і використання технології, а її доступність може залежати не тільки від економічних параметрів, але і від соціальних, популярності, моди, схвалення чи несхвалення у соціумі (варто згадати численні публікації про загрозу соціальних мереж, як заміщення особистого спілкування, та діяльність різних організованих товариств, спрямовану на популяризацію традиційних комунікаційних форм).

Технологічні особливості комунікації проявляються ще й у тому, що значна частина комунікаційного акту при використанні техніки супроводжується/заміняється/визначається спеціальним технічним протоколом, коли сам користувач (комунікант) не має можливості не тільки керувати процесами комунікації, а й навіть відстежувати їх. Це веде до специфікації комунікаційних функцій, коли спілкування навіть у глибоко-психологічному розумінні [1] буде ототожнюватися із комунікацією.

Третім важливим чинником, який визначає потребу нового розуміння комунікаційних функцій, є значне розширення типів комунікаційних суб'єктів. Таке розширення має багаторівневу структуру, яка, в свою чергу, потребує ретельного вивчення. Процеси медіатизації, які стали виразною характеристикою нашого часу, набувають цілком нового якісного сприймання в умовах соціальних комунікацій, заснованих на високотехнологічних процесах та пристроях. Тепер мільйонну аудиторію може зібрати і серйозне інформаційне повідомлення, і курйозне відео, причому комунікати в цих умовах характеризуватимуться більшим рівнем динаміки з позиції «зібраності» аудиторії. Вже тільки самі можливості інформувати теоретично безкінечне число людей про важливу інформацію чи важливі для суб'єкта особливості розуміння інформації, емоції тощо створює цілком нові категорії кому-

нікаційних функцій, які визначатимуть мотиваційні засади комунікації в подібних системах. Іншим прикладом – більш виразним і складним – є поява комунікатив, які стають ньюзмейкерами світового масштабу саме завдяки використанню технологій. Тут і відомі політики, культурні діячі, бізнесмени, науковці, причому такі комунікаційні моделі стають відкритими для широкого кола користувачів. Не менш цікавий приклад практично такого ж рівня – це діяльність організацій та структур, які поширюють соціально актуальні інформацію світового рівня і тим визначають інформаційну чергу дня, маючи більший масштаб соціальної значимості, ніж навіть транснаціональні корпорації та світові інформаційні агентства, наприклад, варто згадати «панамський скандал» 2016-17 рр. та описати типологію суб'єктів комунікаційних процесів, там є багато показових прикладів, але це справа не одного окремого дослідження.

Висновки. Комунікаційні функції, що виникають в нових умовах розвитку системи комунікацій, в соціумі, потребують свого теоретичного осмислення та визначення з урахуванням ключових чинників, які детермінують розвиток комунікаційного простору в цілому. Серед таких чинників ми в роботі виділяємо три найбільш важливих: зміна соціальної парадигми,

яка і сама зумовлена оптимізацією комунікаційних процесів, і водночас сприяє нарощуванню інтенсивності цих процесів; технічні та технологічні параметри забезпечення комунікаційних потреб, завдяки яким постають нові комунікаційні форми та «протоколи», а разом з ними – і нові комунікаційні функції; зміна моделі соціально-важливих комунікантів у глобальному та локальному масштабах, коли соціальна комунікація, що орієнтована на значні маси людей (тут ми свідомо не вживаємо слово масова), стає відкритою системою і втрачає можливості та механізми обмеження чи керування з боку будь-яких інституціолізованих структур. Відсутність системного уявлення про комунікаційні функції та особливості їх забезпечення, про умови, які неминуче приводять до оновлення цих функцій у соціумі, безумовно, не надто обмежує результати дослідження медіадіяльності, особливо на рівні системного аналізу емпіричного матеріалу. Проте в площині загальнотеоретичних висновків і результатів, коли ми даємо оцінку суб'єктам комунікації, медіаресурсам, соціальнокомунікаційним платформам чи аудиторії в цілому, відсутність систематизованого уявлення про функції комунікації веде до неповного або ж неточного відображення об'єктивної дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 290 с.
2. В Китаї рейтинг замість громадян вирішуватиме з ким дружити, де працювати. Історія китайської антиутопії [Електронний ресурс] // https://espresso.tv/article/2017/11/04/velykyy_kytaisky_brat_yak_zhyteli_knr_staly_zaruchnykamy_velykykh_danykh (дата звернення 23.08.2018).
3. Городенко Л. М. Мережева комунікація: теорії, моделі, технології [Текст] : Дис ... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Леся Михайлівна Городенко . – Київ, 2012 . – 442 с.
4. Корнеев В. М. Актуальный стан і перспективи розвитку наукових досліджень соціальних комунікацій в Україні: Монографія / В.М. Корнеев. – К. : СПД Паливода, 2016. . – 342 с.
5. Москаленко А.З. Теорія Журналістики. К. : АТЗТ «Експрес-об'ява», 1998. – 335 с.
6. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістико-знавстві / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Київ : Преса України, 2008. – 144 с.
7. Філософський енциклопедичний словник // НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди Потебні. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.

REFERENCES

1. Andreeva G.M. Social'naja psihologija. Uchebnik dlja vysshih uchebnyh zavedenij. – M.: Aspekt Press, 2001. – 290 s.
2. V Kytai' rejtyng zamist' gromadjan vyrishuvatyme z kym druzhyty, de pracjuvaty. Istorija kytajs'koi' antyutopii' [Elektronnyj resurs] // https://espresso.tv/article/2017/11/04/velykyy_kytaisky_brat_yak_zhyteli_knr_staly_zaruchnykamy_velykykh_danykh (data zvernennja 23.08.2018).
3. Gorodenko L. M. Merezheva komunikacija: teorii', modeli, tehnologii' [Tekst] : Dys ... d-ra nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01 / Lesja Myhajlivna Gorodenko . – Kyi'v, 2012 . – 442 s.
4. Kornjejev V. M. Aktual'nyj stan i perspektyvy rozvytku naukovykh doslidzhen' social'nyh komunikacij v Ukraїni: Monografija / V.M. Kornjejev. – K. : SPD Palyvoda, 2016. . – 342 s.
5. Moskalenko A.Z. Teorija Zhurnalistyky. K. : ATZT «Ekspress-ob'java», 1998. – 335 s.
6. Rizun V. V. Metody naukovykh doslidzhen' u zhurnalistykoznavstvi / V. V. Rizun, T. V. Skotnykova. – 2-ge vyd. pererob. i dop. – Kyi'v : Presa Ukraїny, 2008. – 144 s.
7. Filosofov'kyj encyklopedychnyj slovnyk // NAN Ukraїny. In-t filosofii' im. G. S. Skovorody Potebni. – K.: Abrys, 2002. – 744 s.

Modern vision of communication functions in social communication

T. I. Sashchuk

Abstract. The study attempts to comprehend communication functions in new conditions of social communication discourse. The change in the communication paradigm and the rapid mediatization of society consitute the problematic factors determining the need for such comprehension. Among the conditions causing the change in communication functions, in fact, we examine technical along with conceptual and semantic ones. The article proves that the process of reconsidering the functions of communication in society seriously influences the development of mediaactivity, social social commenication and launches a challenge against the socialization system in a democratic society.

Keywords: communication functions, social skills, social communication processes.

Літературні твори на шпальтах “Тернополя вечірнього” в контексті трансформації видання в період суспільних змін 1990-1991 рр.

О. К. Вільчинський

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м.Тернопіль, Україна
Corresponding author. E-mail: vilchik2008@ukr.net

Paper received 26.08.18; Accepted for publication 30.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-18>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню публікацій літературних творів у газеті “Тернопіль вечірній” у контексті трансформації видання в період суспільних змін 1990-1991 років. Розглянуто тенденції та особливості публікацій на різних етапах трансформації, їх вплив на творення соціокультурного феномену популярності тернопільської “вечірки” того часу як літопису подій у сфері політики, економіки, культури на зламі епох.

Ключові слова: літературна публікація, трансформація, національно-демократичне спрямування, декомунізація, колонка з продовженням.

Газета “Тернопіль вечірній” 1990-1991 рр. є цікавою для дослідників із кількох причин. По-перше, як феномен динамічної трансформації з новоствореного компартійного видання (перший номер вийшов 25 березня 1990 року) в опозиційне компартії і, як наслідок, стрімке зростання накладу, а отже, й популярності серед читачів (за півроку більш ніж утричі), по-друге, як соціокультурний феномен, своєрідний літопис тогочасних подій у сфері політики, економіки, культури й т.ін. Запропоновану розвідку присвячено дослідженню публікацій літературних творів у газеті “Тернопіль вечірній” в контексті трансформації видання в період суспільних змін 1990-1991 років.

Теоретичним підґрунтям для аналізу структурно-змістового аспекту друкованих ЗМІ означеного періоду стали праці А.Москаленка, В.Здоровеги, В.Різуна, В.Шкляра, Н.Шумарової, І.Михайлина, Т.Кузнецової, О.Сербенської, І.Крупського, Й.Люся, В.Лизанчука, Г.Почепцова, М.Василенка та ін.

Дослідження структурно-змістового аспекту преси Тернопільщини 1985-1991 рр. засвідчує певну унікальність цього регіону в період становлення незалежних мас-медіа України. Інтерес до цієї теми в загальноукраїнському контексті виявляли такі дослідники, як В.Владимиров, В.Карпенко, О.Голік, О.Кузнецова, В.Цісак та ін. Хоча загалом проблема становлення української незалежної преси наприкінці 1980-х – початку 1990 рр. як на загальнонаціональному, так і на регіональних рівнях, залишається малодослідженою.

Друковані ЗМІ Західної України вказаного періоду репрезентують особливості швидких трансформаційних змін, засвідчуючи пересмислення ролі преси в суспільно-політичних процесах. Характеристичні тенденції її розвитку, мовностилістичої специфіки відповідних текстів присвячені праці І.Павлюка, С.Костилюєвої, В.Базіва, Л.Турелик, В.Бортнікова, А.Бортнікової, Ю.Бідзілі, М.Романюка, В.Передирій, І.Паславського та ін. Однак преса Тернопільщини залишається недостатньо вивченою, і лише деякі аспекти функціонування окремих видань цього регіону потрапили в коло наукових зацікавлень Д.Григораша, Б.Машталярчука, О.Кузнецової, Д.Дуцик. Проте в згаданих наукових студіях йшлося винятково про журналістські тексти.

Водночас феномен літературних публікацій у пресі та його вплив на змістовий аспект друкованих видань викликає істотний інтерес з боку представників багатьох галузей науки, виступаючи предметом досліджень літературознавства і лінгвістики, філософії і психології, етики і соціології тощо. Але бракує праць, пов’язаних з

осмисленням впливу літературних публікацій у пресі з точки зору соціальних комунікацій, що й визначає актуальність запропонованої теми.

Метою статті є простежити й осмислити особливості публікацій літературних творів на шпальтах газети “Тернопіль вечірній”.

Щодо трансформаційних процесів, то “можна виділити щонайменше три етапи такої трансформації. Перший – від середини 1989-го до літа-осені 1990 р. – можна означити як тематичний, оскільки він характеризується появою на шпальтах газет раніше забороненої тематики (історичної, релігійної та ін.). У цей період газети починають охоплювати найбільш суперечливі питання суспільного буття, залучаючи читача до пошуку відповідей на них. Другий етап (літо-осінь 1990 р. – кінець серпня початок вересня 1991 р.), під час якого знайшла продовження не лише тенденція появи на шпальтах газет раніше забороненої тематики, а й створювалася видимість зовнішніх перетворень, можна назвати зовнішньотрансформаційним. Натомість третій етап (кінець серпня – початок вересня 1991 р.), виходячи вже із реальної зміни статусу друкованих ЗМІ, можна вважати внутрішньотрансформаційним...” [1, с. 185]

Оскільки “Тернопіль вечірній” був заснований у березні 1990 року, коли в інших місцевих виданнях, передусім обласних газетах “Вільне життя” і “Ровесник”, на вимогу часу вже розпочалися і тривали трансформаційні процеси першого етапу, то вони не могли не позначитися і на новоутвореному виданні. З перших же номерів у “Тернополі вечірньому” розпочинається етап тематичної трансформації, що під впливом новообраної демократичної міської ради, яка виступає одним із двох співзасновників видання (іншим – до липня 1990 року – був міськком компартії), де більшість становлять представники опозиційного Народного Руху України, проходить значно інтенсивніше.

А щодо соціокультурної сфери, то вона залишається найменш дослідженою, зокрема, коли йдеться про публікації на газетних шпальтах літературних творів, що створювало своєрідне соціокультурне та ідеологічне наповнення, на тлі якого і відбувалися події, що передували проголошенню незалежності України та у перші місяці після цього.

Загалом публікація літературних творів, особливо поетичних, є характерною особливістю преси радянського періоду, де вони виступали як своєрідне доповнення ідеологічно заангажованих текстів і меншою мірою несли хоч якусь естетичну цінність. У перших номерах “Тернополі вечірнього”, який до 29 липня 1990 року

(№19) мав у спізасновниках міськом КПУ. Але після 19 липня означення газети як органу “міської організації Комуністичної партії України” зникає з логотипу видання (№ 19). Згідно з рішенням другої сесії міської Ради народних депутатів XXI скликання “Тернопіль вечірній” стає власністю тільки міської ради. Відтоді з вихідних даних видання “газета Тернопільської міської Ради народних депутатів і міської організації Комуністичної партії України” друга частина зникає назавжди.

Отже, можна констатувати, що вже в липні 1990 р. “Тернопіль вечірній” із першого етапу трансформації – тематичного, оминаючи другий етап, який ми кваліфікували як зовнішньоперетворювальний, одразу перейшов на третій – етап внутрішньої трансформації. Це передусім пояснюється тим, що новообрана Тернопільська міська рада першого демократичного скликання, де переважну більшість становили депутати від Народного Руху, своїм рішенням позбавила компартію права власності на видання. З того часу тернопільська “вечірка” стала рупором демократичних сил не лише міста, а й усього краю. Це видно, зокрема, і з географії публікацій, і з того резонансу, який вони отримували. Газета “Тернопіль вечірній” означеного періоду, намагаючись відповідати запитам своїх читачів, поступово стає виданням того типу, яке відомий дослідник періодичної преси І. Павлюк називає “народним часописом краю” [3, с.191].

Відтак трансформаційні процеси позначилися і на публікації літературних творів на шпальтах тернопільської “вечірки”, які можна простежити з першого ж номера. Так, у № 1 від 25 березня газета починає публікувати історичний нарис Михайла Грушевського “Про батька козацького Богдана Хмельницького”, що є літературною версією біографії відомого гетьмана. Це не що інше, як уже згадувана ознака першого етапу трансформації, а саме: поява на шпальтах газет раніше забороненої тематики (в даному випадку історичної). Публікація є ознакою швидких змін в інформаційному просторі тогочасної України, бо ще рік-два перед тим згадка імені визначного історика та громадського діяча часів УНР М.Грушевського вважалася крамолою, а про те, що його твори публікуватимуться в офіційній пресі не могло бути й мови. Публікацію нарисів газета завершує аж 10 червня (№12).

У наступному номері видання починає публікувати інший історичний нарис, а саме твір Валентина Шкареця “Гетьман Іван Мазепа” (№13, 17 червня), що за жанром так само є літературною версією біографії історичної постаті. Як і попередній нарис, цей також публікується в “Колонці з продовженням” впродовж чотирьох номерів (закінчення в №16 за 8 липня). Варто відзначити, що ці два нариси побачили світ на шпальтах видання, серед засновників якого на той час ще був тернопільський міськом компартії.

Щодо інших літературних публікацій 1990 р., то привертає увагу добірка поезій “Любов до рідного слова” (№5, 22 квітня), в якій представлені вірші молодих тернопільських поетів (Василя Махна, Бориса Щавурського, Віталія Гайди, Василя Мар’яша, Гордія Безкорвайного). На той час це були молоді поети, недавні випускники та студенти місцевого педінституту, які лише шукали свій шлях у літературі. Для добірки характерна відсутність ідеологічної заангажованості, притаманної опублікованим у газетах поезіям радянської епохи. І така вільність у виборі тем і форм віршування зі свого боку також є ознакою трансформаційних процесів,

що розпочалися у виданні.

До кінця року з’являється ще декілька поетичних публікацій і кожна з них відображає особливості перехідного періоду від компартійно-радянського до національно-демократичного видання. Так, 22 липня (№18) газета публікує відверто кон’юнктурний поетичний текст Володимира Вихруща “Тернопіль вечірній”. Про це свідчить хоча б назва вірша, однойменна з назвою газети, в яку він був надісланий.

12 серпня (№21) виходить ціла поетична сторінка, де представлені три поети різних поколінь: Борис Демків із поетичною добіркою “Моя свята страждальна Україна”, Олег Герман – “Серпнева вечоринь” і Марія Маслей – “Забуті слова”. Щодо змісту, то із трьох лише за поезією Б.Демківа стоїть чітка світоглядна проукраїнська позиція, що в той час потребувало громадянської мужності автора. Проте за формою подавання добірка свідчить про належність до випробуваної традиції розміщення віршів у газеті, де один автор виступає своєрідним “паротягом”, а інші слугують доповненням. Б.Демківу, уже знаному на той час поетові, належить іще одна публікація в “Тернополі вечірньому” (№16, 8 липня), а саме передмова до добірки поезій Івана Горбатого “Нижний камінь”, який передчасно пішов із життя, що швидше нагадує некролог. “Не стало Івана Горбатого. Як не дивно, а життя поета починається після його смерті...” – пише Борис Демків.

Ще дві поетичні публікації привертають увагу, а саме вірш (триптих) Павла Манаса (Мамалиги) “Пам’яті провісника волі” (№26, 16 вересня) і вінок сонетів Олександра Яцковського “Тернове поле” (№27-28, 23 вересня). Перша з них має присвяту: “Нещодавно у Тернополі відкрито пам’ятний знак Василю Стусу”, і далі у віршованій формі розповідається про життєвий і творчий шлях відомого поета-дисидента. Попри незначну літературну вартість цього поетичного тексту, він, вочевидь, цілком органічно вплітається у трансформаційний процес декомунізації, що відбувався в той період у “Тернополі вечірньому”. На відміну від першої, друга публікація, а саме “Тернове поле”, є радше кроком назад у сенсі творення нових контентів, адже по суті підтвердує радянську версію про походження назви міста Тернополя не від прізвища його засновника і першого будівничого Яна Алоїза Гарновського, а від міфічного тернового поля.

Наступна літературна публікація вересня 1990 р. – це історичний нарис Богдана Мельничука “В огнищі кривавих змагань”, яку можна вважати кроком вперед у викоріненні так званих “білих плям історії”, тобто раніше замовчуваних або заборонених до публікації тем. У нарисі йшлося про збройну боротьбу українських січових стрільців та воїнів Української Галицької Армії в українсько-польській війні 1918-1919 рр. і в українсько-російській 1918-1921 рр.

Ця ж тенденція, яку умовно можна назвати “крок вперед, крок назад” щодо творення нового контенту в публікаціях літературних творів на шпальтах “Тернополя вечірнього” в контексті трансформації видання, простежується і в наступному 1991 р.

Так, із літературних публікацій з’являється добірка з двох віршів Георгія Петрука-Попика – “Над Нярасом ти мене почуй” і “21 січня 1990 року”. Це поезія актуального громадянського звучання, викликана подіями в Литві, кровопролиттям при спробі штурму радянськими військовими телевежі у Вільнюсі, наповнена співчуттям

до литовського народу, захопленням його прагненням незалежності, а також в ній проведено паралелі з Україною.

Неоднозначною є публікація віршів Лесі Українки під рубрикою “Витоки” із загальним заголовком “Велика жінка України” (№12, 8 березня). Проте саме у “прив’язці” Лесі Українки до народженого комуністичною епохою свята “Міжнародного жіночого дня” і вбачається певна половинчастість та двозначність в акцентуванні на національно-демократичних пріоритетах поступу на шпальтах тернопільської “вечірки”.

6 квітня (№17) газета публікує добірку віршів 85-річного поета Бориса Павлівського під заголовком “Відкину з серця всю зневіру...” В молоді роки Борис Павлівський був в’язнем ГУЛАГу і його поезія просякнута мотивами засудження сталінських часів, а також вірою й оптимізмом щодо майбутнього України.

Вірш Георгія Петрука-Попика “Чорнобильська весна 1986 року” (№22, 27 квітня), поета уже знайомого читачам “Тернополя вечірнього”, виглядала, з одного боку, як кон’юнктура, з іншого – чорнобильська рана була надто свіжою, аби не викликати резонансу серед читачів. Невдовзі ще один, також уже відомий читачам газети автор – Василь Махно – публікує добірку віршів під назвою “Янгол руці зложить паперові”. Ця добірка, на відміну від попередньої, на перший погляд позбавлена текстів із виразним громадянським звучанням, все ж, на нашу думку, вносить куди більший вклад у творення морально-естетичних орієнтирів. Загалом поезія Василя Махна того періоду є фрагментом молодіжної субкультури, покликаної наблизити суспільство до посттоталітарного, проєвропейського напрямку розвитку.

Із літературних публікацій другої половини 1991 р. у газеті з’являється добірка віршів Володимира Вихруща “Квіти надії” (№42, 10 липня), витримана в традиційній, апробованій у радянські часи формі, а також два історичні нариси – “Невідома війна” Степана Шухевича з підзаголовком “Спомини з Української Галицької Армії” (№47, 27 липня – №53, 17 серпня) та “Повернення Уласа Самчука” Гаврила Чернихівського (№54, 21 серпня). Варто відзначити, що перший нарис “Тернопіль вечірній” закінчив публікувати напередодні так званого “ГКЧП” у Москві, а другий – у розпал подій, після яких Верховна Рада України 24 серпня 1991 р. на позачерговій сесії ухвалила Акт проголошення незалежності України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчинський О. Жанрова палітра на етапах трансформації друкованих ЗМІ Тернопільщини у 1989-1991 рр. – Кам’янець-Подільський: ПП “Медобори-2006”, 2011. – С.185-187.
2. Кравченко Оксана. Вплив змін технічних засобів комунікації на культуру міста. *Evropsky filosoficky a historicky diskurs*. – МК CR E 22312. – Praha, 2017. – S 97-101.

REFERENCES

1. Vilchynskiy O. Genre's palette at the stages of transformation of printed mass media of Ternopil region in 1989-1991. / *Kamyanets-Podilsky: PE “Medobory-2006”*, 2011, P.185-187.
2. Kravchenko Oksana. Influence of change of technical means of communication on city culture / *European philosophical and*

У першій половині осені в газеті домінує політична тематика, літературні публікації відсутні, і лише наприкінці жовтня побачила світ значна за обсягом літературна добірка одночасно поезії й прози, що зайняла дві газетні сторінки (№73, 26 жовтня). Поезію під рубрикою “Нова генерація” представив новостворений поетичний гурт “Західний вітер”: Василь Махно, Борис Щавурський, Віталій Гайда, Гордій Безкоровайний, а прозу – новела киявського автора Богдана Жолдака “От таким от чином...” (у цей час в Тернополі проходили зйомки фільму “Іван і Кобила”, де Б. Жолдак був автором сценарію). Поетична добірка вийшла з передмовою із промовистим заголовком “Наслиньте палець” і підписом Б.Г. (можемо припустити, що це був Гордій Безкоровайний). Саме поява поетичної добірки “Західний вітер”, на нашу думку, стала найбільш вагомою літературною публікацією перших двох років існування “Тернополя вечірнього”. Газета виступила об’єднавчим фактором для молодих тернопільських поетів, надаючи свої шпальти під публікацію їхніх творів. “Західний вітер” проіснував ще близько десяти років, залишив свій слід в українській поезії і досі входить в один ряд із кращими молодіжними поетичними угрупованнями (“ЛуГоСад”, “БуБаБу”, “Пропапа грамота”, “Нова дегенерація” та ін), що було характерним явищем у сучасній українській літературі в дев’яностих роках ХХ сторіччя.

Відтак, можна зробити певні висновки, а саме: літературні публікації періоду суспільних змін 1990-1991 рр. у газеті “Тернопіль вечірній” органічно поєдналися з етапами трансформації із компартійного видання в національно-демократичне. У літературних публікаціях відображалися як “хороби зростання”, так і нові можливості, які відкривала перед літераторами реальна, а не декларована свобода слова в суспільстві, що “складається з безлічі спільнот, що розрізняються своїми ціннісно-смысловими орієнтаціями” [2, с.99], де друковане змінює середовище тією ж мірою, якою середовище впливає на друковане слово.

Загалом варто зазначити, що літературні публікації на шпальтах “Тернополя вечірнього” відображаючи за формою і змістом етапи трансформації видання, самі також відчували вплив трансформації, шукали нових форм та змістового наповнення.

3. Павлюк І. Офіційна, незалежна, партійна преса Волині 1990-х рр. як одна з мікромоделей архетипів національної журналістики / І. Павлюк // *Українська періодика: історія і сучасність* / [за ред. М.М. Романюка]. – Вип. 11. – Львів, 2003. – С.183-214.

historial diskourse, МК CR E 22312., Praha, 2017., P. 97-101.

3. Pavlyuk I. The official, independent, party press of Volyn in the 1990's as one of the micro-models of archetypes of national journalism // *Ukrainian Periodicals: History and Modernity* / [ed. MM Romanyuk]. Whip 11., Lviv, 2003., P. 183-214.

Literary works in the columns of the “Ternopil Evening” in the context of the transformation of the publication during the period of social changes in 1990-1991

O. K. Vilchynskiy

Abstract. The article is concentrated on the study of publications of literary works in the “Ternopil Evening” newspaper in the context of the transformation of the edition during the period of social changes in 1990-1991. The tendencies and peculiarities of publications at different stages of transformation, their influence on the creation of the socio-cultural phenomenon of popularity of the Ternopil “evening” at that time as a chronicle of events in the field of politics, economy and culture at the turn of the epoch have been investigated.

Keywords: transformation, national-democratic orientation, decommunization, continuation column, literary publication.

Формування образу тематичних сторінок університетів в соціальній мережі

А. Волик, П. Катеринич*

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Corresponding author. E-mail:katerinich1993@gmail.com

Paper received 23.08.18; Accepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-19>

Анотація. У нашому дослідженні ми визначаємо тематику та проблематику контенту на освітню тематику в соціальній мережі на прикладі офіційної сторінки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (у «Фейсбук»). Тема є актуальною, оскільки сьогодні більшість абітурієнтів та студентів слідкує за новинами свого університету саме в соціальній мережі. Тому формування образу університету в інтернет-просторі відіграє важливу роль для вибору того чи іншого навчального закладу, а також встановлення довірливих стосунків між майбутніми студентами та викладачами, адміністрацією. У дослідженні ми за допомогою методів моніторингу, кількісного контент-аналізу та графічного визначаємо субконцепти концепту «КНУ» та встановлюємо тематичну проблематику офіційної сторінки. Для нас важливо, передовсім, знайти точки взаємодії між студентами-викладачами-адміністрацією як складовими цілісного образу сучасного університету.

Ключові слова: образ університету, Київський національний університет, соціальна мережа, освітній простір, студенти.

Вступ. Формування образу тематичних сторінок університетів в соціальній мережі «Фейсбук» не просто дозволяє нам орієнтуватися в освітніх пропозиціях, що викликають найбільше зацікавлення у комуніката, а й надають нам можливість почерпнути оперативну та авторитетну інформацію. Ми досліджуємо концепт «університет» в соціальній мережі «Фейсбук» на прикладі офіційної сторінки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – КНУ) <https://www.facebook.com/kyiv.university/>. Актуальність нашого дослідження зумовлена зростанням ваги освіти як чинника соціалізації та формування особистості, відсутністю ефективних джерел комунікації між освітньою пропозицією (університети), педагогами, учнями (студентами) та батьками, необхідністю розуміння поняття «образ університету» як чинника формування емоційно-комунікаційної константи в освітньому просторі. Тема нашого дослідження – формування образу університету в соціальних мережах (на прикладі тематичної спільноти КНУ у «Фейсбук»), мета – окреслити способи формування образу університету в соціальній мережі. Об'єкт нашого дослідження – образ університету в соціальній мережі, а предмет – способи формування образу університету в соціальній мережі.

Виходячи з поставленої мети, ми ставимо перед собою такі завдання:

1. Визначити тематику та проблематику освітнього контенту офіційної сторінки КНУ імені Тараса Шевченка в соціальній мережі «Фейсбук».

2. Охарактеризувати спосіб формування образу університету в соціальній мережі.

Методи дослідження. Для об'єктивізації теоретичних положень та виконання завдань дослідження ми використали графічні методи (наводимо діаграми, за допомогою яких візуалізуємо субконцепти концепту «КНУ імені Тараса Шевченка та визначаємо тематичні особливості контенту), контент офіційної сторінки КНУ досліджено із застосуванням методу моніторингу та елементів методу кількісного контент-аналізу. Для досягнення репрезентативності моніторингу ми збирали дані про контент сторінки упродовж двох

місяців (100 постів). На інтерпретаційному етапі нашого дослідження ми формуємо висновки, посилаючись на результати вивчення теоретичних джерел та проведений контент-аналіз.

Огляд першоджерел та емпірична база дослідження. Говорячи про образ університету у соціальній мережі «Facebook», ми маємо на увазі саме публіцистичний образ. Розробкою поняття «образ» стосовно журналістських текстів теоретики зайнялися в 1960-і роки, до того часу публіцистичний образ часто ототожнювали із художнім [6]. Очевидно, що термін «художній образ» не міг бути застосований в дослідженнях нехудожнього матеріалу, і в науковий обіг було введено поняття публіцистичний образ.

Довкола дефініції публіцистичного образу в науковій спільноті й досі точаться дискусії. Дослідниця І. Брага у своєму дисертаційному дослідженні пише, що базовим образом є саме філософський, або гносеологічний, тому образ у журналістиці – різновид гносеологічного образу [3, с.45]. Однак, дослідниця вказує й на важливе доповнення: «Як і гносеологічний, публіцистичний образ є одним із засобів пізнання світу, але, окрім цього, виступає і засобом впливу на читача, на громадську думку. Останнє зближає публіцистичний і художній образи». Спільним для публіцистичного й гносеологічного образів є здатність відображати об'єкти реального світу й сприяти їх пізнанню, а для публіцистичного й художнього – можливість впливати та виховувати.

Найбільш загальну думку щодо факту й вигадки в публіцистичному образі висловив М. Кім, який в одній із наукових праць у 2001 році написав: «Образи публіцистики мають синтетичну природу [5]. З одного боку, в них сильно виражене чуттєво-емоційне начало, з іншого, – логіко-понятійне. Звідси специфіка публіцистичного образу: з одного боку, в ньому проявляється чуттєво-емоційне сприйняття творцем дійсності, а, з іншого, – образи, що виникли на цій основі, «опромінюються» авторськими ідеями і думками». У цій же праці автор називає публіцистичний образ «поетикою документального письма».

Тож, публіцистичний образ – модель-віддзеркалення основного образу, поданого автором. Образ не тільки формує в читача власне бачення поданого матеріалу, але й впливає на його поведінку, керує рішеннями суб'єкта й навіть управляє діями. Образ університету у соціальній мережі створюється не лише на гносеологічному рівні, а моделюється на інтуїтивно-емпіричному. Ідея університету породжує контрибутивний образ, котрий, натомість, створює концепти [9].

Публіцистичний образ характеризується своєю багатозначністю й складною структурою. Найважливішими елементами структури публіцистичного образу є ключові слова, а також концепти, що ними позначаються. На думку дослідників, ключові слова – це слова з високою частотністю, які, позначаючи поняття та явища, важливі і значущі для соціуму в певний час, стоять у центрі суспільної свідомості [7]. Під концептом розуміють ментальне утворення, базові одиниці картини світу, в яких фіксуються цінності як окремої мовної особистості, так і лінгвокультурної спільноти в цілому. На думку Н. Арутюнової, концепти утворюють своєрідний культурний прошарок, який є посередником між людиною та світом [2]. У нашому випадку ми використовуємо саме лінгвокультурні концепти, оскільки саме лінгвокультурні концепти є тією структурою свідомості, у якій фіксуються цінності соціуму. Основним маркером таких концептів є ціннісний елемент, який потім лягає в основу ціннісного принципу, а той, у свою чергу, і є основою культури [4,с.3-16].

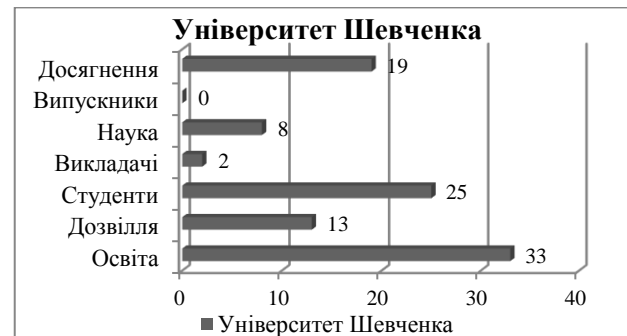
Провідну роль у формуванні оцінки мас-медійного матеріалу відіграють енергетично потужні ментальні утворення, до яких можна віднести концепти, що складають ядро ціннісної парадигми, стосуються загальнолюдських духовних цінностей. Такі слова ще називають ключовими концептами. Проте частота безпосереднього використання ключового концепту в тексті не є його показовим маркером, найважливішою ознакою концепту є змістовно-сміслова значущість.

Кожен концепт виявляє себе через стійке угруповання значеннєво однорідних та ієрархічно впорядкованих ментальних одиниць, серед яких розрізняють мета концепти, концепти та субконцепти. Метаконцепти – категоріальні аксіологічні базові утворення, які несуть оцінні смисли. Це, до прикладу, такі аксіологічні концепти як добро та зло, життя і смерть. Підпорядковуються метаконцептам власне концепти, вони є ментальними одиницями меншого обсягу. Субконцепти підпорядковуються концептам і є найменшою ланкою концептуальної ієрархії [1].

Результати дослідження. Ми проаналізували 100 останніх постів спільноти «КНУ імені Тараса Шевченка (офіційна)». Нашим концептом є Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Серед 100 аналізованих постів ми визначили основні субконцепти – досягнення (матеріали про освітньо-наукові здобутки, виграні гранти студентів та викладачів КНУ), випускники (матеріали, що стосуються осіб, що уже закінчили університет), наука (ми розмежовуємо субконцепти «освіта» та «наука», наука – це матеріали, що стосуються наукових досліджень, публікацій студентів та викладачів університету, а

також наукових заходів (конференцій та симпозіумів), тоді як «освіта» – це загалом матеріали, що стосуються освітнього процесу, його структури, графіку та особливостей. Субконцепт «дозвілля» – матеріали про вільний від освітнього процесу час студентів – волонтерська та громадська діяльність, цікава інформація про захоплення студентів. До субконцепту «викладачі» належить інформація про трудовий колектив університету, його активність та участь у житті навчального закладу. Детальніше зі статистикою можете ознайомитися у діаграмі 1. Варто зауважити, що кількість постів, які належать до субконцептів «Випускники» та «Викладачі» є низькою, а «Досягнення» та «Студенти» – високою. Це свідчить про прагнення адміністраторів групи (а, отже, адміністрації університету) створити позитивний образ освітньо-наукової установи, котра має чимало досягнень та активно підтримує студентське життя. Однак, концепт «Викладачі» представлений лише вибірково, що ускладнює усвідомлення образу університету як концепту з невід'ємними складовими – студенти та викладачі.

Обрані нами субконцепти є найпоширенішими та на практиці не відображають увесь контент спільноти, однак серед аналізованих матеріалів здаються нам найбільш відповідними. Точки перетину між субконцептами є тісними, оскільки вони взаємодіють в рамках однієї концептуальної системи. Тому субконцепт «студенти» перетинається з субконцептом «дозвілля» і т.д. Наповненість ілюстративним контентом та емоційна забарвленість постів офіційної групи (з використанням переважно позитивних освітніх маркерів – «наші студенти», «ми – кращі», «у нас багато», «у нас ви знайдете», «скористайтеся нашим», світлина радісних студентів на обкладинці сторінки апелює до мета-концепту «ДОБРО».

Діаграма 1. Кількість матеріалів відповідно до аналізованих субконцептів в офіційній групі КНУ

Оскільки спільнота «КНУ імені Тараса Шевченка» є офіційною, це дає нам можливість бути впевненими у первинності джерела. Інформація про освітню пропозицію (відповідно до зробленого нами аналізу) включає:

- інформацію про перебіг вступної кампанії;
- інформацію про студентську активність;
- інформацію про досягнення та освітньо-наукові здобутки університету;
- інформацію про адміністративний ресурс (рішення адміністрації навчального закладу);
- рекламні матеріали, що принадають зацікавлених та дозволяють дізнатися більше про ті чи інші

пропозиції (наприклад – до нас вступила більшість переможців міжнародних олімпіад).

У неофіційних групах поширена можливість довільного коментування постів та інформаційних повідомлень, однак в офіційних групах ця можливість суворо регулюється адміністраторами, окрім того, існує список найбільш поширених запитань, з якими варто ознайомитися, перш ніж писати адміністраторові або уповноваженій особі. Ще одним плюсом офіційної групи є можливість поспілкуватися безпосередньо з керівництвом – часто освітні управлінці (менеджмент освітнього закладу) мають сторінки у «Фейсбуці» та можуть відповісти на звернення студентів, ведуть активну ділову кореспонденцію із зацікавленими особами. Це дозволяє зменшити час для отримання інформації та підвищує її достовірність. Однак, як бачимо, попри таку форму комунікації, субконцепт «Викладачі» не представлений у спільноті активно, це означає, що є труднощі з розумінням цього важливого аспекту. Образ університету є не цілісним. Цілком справедливо зауважити, що присутність субконцепту «Викладачі» допомогла би доповнити й інші субконцепти.

Варто звернути увагу на питання достовірності інформації у мережі «Фейсбук», оскільки це пов'язано зі створенням позитивного образу та рівнем довіри студентів до навчального закладу.

Достовірність інформації у освітньому просторі перевіряється шляхом надсилання запиту або надання коментаря офіційною особою. Такі коментарі можна отримати за допомогою месенджера. Плюсом є те, що «Фейсбук» має достатню кількість інструментів для захисту інформації і тому листування залишається конфіденційним. У «Фейсбуці» достовірність інформації підтверджує значок «офіційна сторінка», котру адміністратори соціальної мережі перевіряють відповідно до встановлених правил – засновникам групи потрібно надати підтвердження, що вони є офіційними особами, які представляють навчальний заклад.

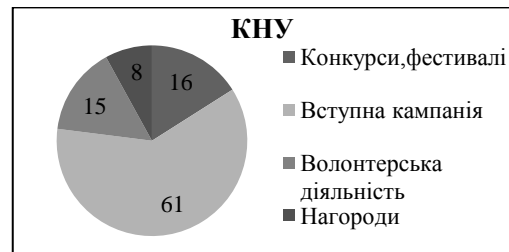
Якщо говорити безпосередньо про виявлені нами змістові компоненти у процесі кількісного контент-аналізу, то вони зображені на діаграмі 2. Варто зауважити, що змістова компонента «університет» є константою, а решта – взаємопов'язаними субконстантами, що взаємодіють в соціальному освітньому інтернет-просторі. Головними змістовими компонентами, виявленими нами у процесі контент-аналізу, є святковий парад до Дня незалежності, посвята першокурсників, рейтинг спеціальностей, кліп американського гурту «twenty one pilots», у якому зображено корпуси КНУ, міжнародна співпраця, історичні фото, створення Національного фонду досліджень. Саме цим тематикам присвячено найбільше уваги за аналізований період часу. Усі тематики можна об'єднати у дві тематичні групи – «ГОРДІСТЬ» (Pride) і «ПОДІЇ» (Events). Відповідно, групу «Гордість» можна розділити на підгрупи – «Досягнення» та «Здобутки» (різниця між ними у тому, що у постах, де йдеться про досягнення, описано переважно укладені договори про міжнародну співпрацю, стажування студентів і т.і., а там, де йдеться про здобутки – перемоги студентів у різноманітних конкурсах, нагороди викладачів, мова про позитивний результат роботи, діяльності).

Отже, до тематичної підгрупи «Досягнення» входять матеріали наступної проблематики: конкурси/фестивали, вступна кампанія, а до підгрупи «Здобутки» – волонтерська діяльність та нагороди. Хоча тематична група «Гордість» і є абстрактним значенням, однак саме ця лексема, на нашу думку, найкраще описує матеріали, у яких йдеться про досягнення університету та його активну участь у житті суспільства. Емоційно-оцінні значення таких постів свідчать про спробу адміністраторів показати активну позицію університету в освітньому просторі. Це сприяє підвищеній увазі з боку студентів та зростанню рівня коментованості. Ми не ставили за мету дослідити емоційну палітру коментарів, оскільки у такому випадку необхідно заглиблюватися у стильові, індивідуальні особливості дописувачів.

Міністр освіти і науки України (1999-2005) Василь Кремень зауважив, що університет ХХІ століття повинен, окрім засвоєння базових знань, відповідати ще двом важливим функціям освіти – навчити людину навчатися упродовж всього життя та використовувати знання у професійній і громадсько-політичній роботі [8,с.5]. Саме громадсько-політична робота (волонтерство, студентські рухи) є запорукою успішного становлення університету як спільноти, що об'єднує молодь.

Кажучи про тематичну палітру спільноти, можна зробити наступні висновки:

1. Університет акцентує увагу на своїх здобутках під час вступної кампанії;
2. Університет акцентує увагу на студентській активності (у тому числі волонтерській);
3. Відсутні матеріали, що стосуються актуальних проблем розвитку університету у фінансовій, науковій, громадській сферах.

Діаграма 2. Кількість матеріалів відповідно до тематичних підгруп за аналізований період (у відсотках).

Значна кількість матеріалів у сегменті «Вступна кампанія» зумовлена особливостями обраного для аналізу періоду. Ми зауважили, що на сторінці присутня значна кількість фотографій Червоного Корпусу (центральний корпус КНУ), а також світлин, що апелюють до минулого університету, утверджують його як навчальний заклад з видатною історією, що працює уже протягом двох століть. Матеріали груп «Гордість» та «Події» дозволяють нам усвідомити університет як місце, де студенти є основним ресурсом та джерелом натхнення. Однак, відсутність матеріалів про викладачів і актуальні проблеми університету, які треба розв'язати, дозволяють нам говорити про деяку упередженість та спробу частково маніпулювати думкою читачів – користувачів соціальної мережі.

Керуючись компонентами образу університету, що запропоновані Університетом Ноттінгема, ми пропонуємо наступні складові, необхідні для формування вдалого уявлення про університет у читачів спільноти – глобальність (Global, університет у країні та світі, його позиція на міжнародній арені), аутентичність (Authentic, дух університету, історія), динамічність (Dynamic, події, активності), різноманітність (Diverse, небуденні заходи та активне дозвілля, оригінальні ідеї). Університет в умовах конкуренції має прагнути показати його унікальний, різноманітний характер, образ має бути автентичним та динамічним. Університет має розповідати реальну історію. Не забуваймо, що саме автентичність робить університети Британії популярними, а глобальність – американські. Тому прагнення охопити ці концепти дозволяє утвердити університет на міжнародній арені.

Висновки. Ми проаналізували 100 останніх постів спільноти «КНУ імені Тараса Шевченка (офіційна)» (<https://www.facebook.com/kyiv.university/>) та визначили, що її метаконцептом є ДОБРО, концептом – університет КНУ імені Тараса Шевченка, а субконцептами – вступна кампанія, навчання, студенти, викла-

дачі, наука, випускники, досягнення, дозвілля. Усі ці концепти є позитивними з декількох причин. По-перше, вона актуалізують сутнісні ознаки вершинного текстового мета концепту ДОБРО, по-друге, визначені субконцепти найчастіше експлікують в медіа саме як позитивно оцінні, по-третє, концептуальне поле УНІВЕРСИТЕТ у досліджуваних матеріалах часто накладається на інші позитивні концепти, такі як ДРУЖБА, САМОРЕАЛІЗАЦІЯ, УСПІХ, ЩАСТЯ та інші. Тож, можемо зробити висновок, що образ університету у спільноті «КНУ імені Тараса Шевченка (офіційна)» постає саме позитивним. Модератори спільноти творять образ університету, як прогресивного та інноваційного навчального закладу, де укладають нові угоди про міжнародну співпрацю, однак не забувають про історію університету. Також університет тримає руку на пульсі подій, які відбуваються в Україні, виховує в студентах почуття патріотизму. Попри те, відсутність інформації щодо актуальних проблем університету та слабка налагодженість комунікації між студентом-викладачем, що з'ясована нами у процесі аналізу, засвідчує необхідність покращення тематичної наповнюваності вищевказаних категорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксиологічні моделі мас-медійної інформації: монографія Т. В. Кузнецова, Суми: Університетська книга, 2010
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.).
3. Брага Ирина Іванівна «Мовна репрезентація образу держави у пресу України (кінець 1970-х – початок 2000-х років), Київ, 2002, 45 с).
4. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград-Архангельск: Перемена, 1996. – С. 3-16
5. Ким М. Н. Технология создания журналистского произведения / М. Н. Ким. – СПб., Изд-во Михайлова В. А., 2001. – С. 320
6. Прохоров Е. П. Искусство публицистики: Размышления и разборы / Е. П. Прохоров. – М., Сов. писатель, 1984. – С. 359
7. Тараненко О. О. Ключові слова / Українська мова. Енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Забалуок та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000. – С. 237-238
8. Хроніка - 2000: український культурологічний альманах. Колектив редакції "Хроніка - 2000" ; редкол.: Ю. Буряк, О. Буценко, І. Гирич [та ін.], випуск 71, с.5
9. Ярослав Пелікан. Ідея університету. Вид-во: Дух і Літера. 2009, 360 с.

REFERENCES

1. Axiological models of mass-media information: monograph T.V. Kuznetsova, Sumy: University book, 2010
2. Arutyunova N.D. Language and the world of man / N.D. Arutyunova. - 2 nd ed., Rev. - M.: Languages of Russian culture, 1999. - 896 pp.).
3. Braga Irina Ivanovna "Language representation of the image of the state in the press of Ukraine (late 1970s - early 2000s), Kyiv, 2002, P. 45-46).
4. Karasik V. I. Cultural dominants in the language / V.Y. Karasik // Language personality: cultural concepts. - Volgograd-Arkhangelsk: Change, 1996. - P. 3-16
5. Kim M.N. The technology of creating a journalistic work / M. N. Kim. - St. Petersburg, Publishing house of Mikhailova V.A, 2001. - P. 320
6. Prokhorov Y.P. Art of Publicism: Reflections and Analysis / Y.P. Prokhorov. - M., Sov. Writer, 1984. - P. 359
7. Taranenko A.A. Keywords / Russian language. Encyclopedia / V.M. Rusanovsky, A.A. Taranenko (co-chairmen), M.P. Zabalyuk and others - K.: Ukr. encycl., 2000. - P. 237-238
8. Chronicle - 2000: Ukrainian culturalological almanac. Collective of the editorial staff of the "Chronicle 2000", rare: Y.Buriak, A. Butsenko, I. Girich [et al.], Issue 71, p.5
9. Yaroslav Pelican. The idea of the university/Publishing house: Spirit and Letter. 2009, 360 s.

Formation of the image of the university's thematic pages in the social network

A. Volyk, P. Katerynych

Abstract. In our research, we define the subject and content issues on educational topics in the social network by the example of the official page of Kyiv National Taras Shevchenko University (in Facebook). The formation of the image of the university in the Internet space plays an important role in the selection of a particular educational institution, as well as the establishment of trust between future students and teachers, the administration. In the study, we use the methods of monitoring, quantitative content analysis and graphical design of the subconcepts of the KNU concept and establish the thematic issues of the official page. For us it is important, first of all, to find the points of interaction between student-teacher-administration as components of the integral image of the modern university.

Keywords: image of the university, Kyiv National University, social network, educational space, students.

Information search as a document heuristic factor

O. M. Zbanatska

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Paper received 07.06.18; Accepted for publication 16.06.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-20>

Abstract. It is investigated the essence of the concept of "information search", which is a component of information activity. The main types of information search are considered: documentary and factographic. The stages and strategy of information retrieval are characterized. It is identified the dependence of information retrieval and documented heuristics. Documentary heuristics is presented as a complex system of knowledge, a scientific direction, studying the theory, history and practice of documentary search, its intellectual and technological foundations.

Keywords: *document heuristics, documentary search, information search, strategy of information search.*

Introduction. Information search for many years is one of the most important areas of information activity. The problem of theoretical comprehension of finding information process, defining its essence, outlining the basic concepts and their interrelations were key since the first collection of documents and the creation of document and information institutions.

The active introduction of information technology in the 1990's led to the transformation many types of information activities, including information search. The creation for new forms of information storage on electronic media, the development of search methods in machine readable arrays, the introduction of data transmission means through telecommunication channels could not but affect the technology of information retrieval. This led to the emergence for new forms of information search organization, different from traditional content characteristics.

Nowadays there is an acute shortage of generalized research on the conceptualization of documentary heuristics. Many aspects in the scientific and methodological plan are not developed. In particular, disclosure of the features of information search in the conditions of the electronic environment. Until now, the essence of documentary heuristics is not understood and its theoretical and methodological basis has not been developed. This greatly complicates the implementation of a documentary search.

Literature review. The analysis of publications revealed certain achievements of the national science on particular issues of heuristics and information retrieval. In general, the term "heuristics" was considered by scientists in their writings P. N. Berkov, E. Bernheim, M. H. Hulishevskaya, N. V. Karamysheva, M. P. Kovalskyi, O. V. Melnyk, H. V. Nezabytovskiy, V. V. Farsobin. На думку N. V. Karamysheva, depending on the direction of creative thinking research, are distinguished scientific, legal, engineering, pedagogical heuristics, etc.

Comprehensive developments in the field of information retrieval were carried out until the 1970's (in the library sector – D. I. Bliumenau, K. A. Beskyi, M. L. Kolchynskiy, V. P. Leonov, P. I. Nikitin, A. V. Sokolov, A. I. Chorniy, E. L. Shapiro; в архівній – V. N. Avtokratov, M. N. Kazanskyy, N. P. Fineshyn). However, they all had a mainly technical descriptive character. Works of the late XX century (A. B. Hlybina, T. I. Kancheli, L. E. Pshenychna, L. V. Sakharnyi) highlighted the local experience of specific information institutions, and the work of the beginning of the XXI century - as features of the search for traditional IPS (V. V. Siedykh, H. P. Terentieva, V. K. Udalova), and features of information search in electronic catalogs and the Internet (V. B. Borshchev, H. B. Varlamov, H. A. Skaruk, O. O. Lavvronova, I. E. Rikun, E. R. Sukiasian, I. V. Olinevych).

Consequently, the information search was considered to be a purely technical practical area of information activity, which had no scientific basis. There were no developments in the issues of documentary search as a kind of informational. A certain gap was formed in the research of the process of finding documents in the document funds of information institutions and scientific direction, which would be aimed at study document heuristics.

The aim and objectives of the study. Aim of research – to review the information search as a factor in documentary heuristics. To achieve this objective, the following tasks were set: 1. to identify the essence of "information search" notion. 2. Identify interrelations of information search and document heuristics.

Materials and methods. The use of methods of scientific analysis and synthesis allowed to reveal the essence of the term "information search". A generalization method was used to penetrate into the essence of the information activity terminology.

Result. Inductive term for the documentary heuristic is the term "information search". This term was introduced in computer science by the American mathematician Kelvin Muers in 1947. In the library science, the information search is "the search, selection and provision of certain criteria for information that meets the predefined requirements in the information request" [4, p. 10]; in the archive – "the search for documents, information about them or the facts reflected in the documents" [10, p. 461]. The term "information search" is the main in the information sphere and has several definitions: 1) "the search for certain information or information in the machine memory" [3, p. 10]; 2) "the search for certain information that meets the user's information requests" [5, p. 4]; 3) "process of finding and selecting (delivery) information... from a separate text, a document, a set of documents or, in general, from a storage device of any physical nature" [1, p. 16]. Information search also found a reflection in the field of social communications. Therefore, V. A. Ilhanaieva offers a more complex definition and characterizes the information search as a "set of actions for the selection (location) of information according to the given features; a set of operations, methods and procedures, the result of which is the selection of data stored on a storage device, according to a given topic; one of the elements of the information process" [7, p. 250]. The motive reason for an information search is the information need, expressed in the form of an information request.

According to Yu. A. Shreidera, the provision that the user has a clear need for documents that can be adequately reflected in an information request was formulated in the forced manner, under the influence of the need to create an algorithm for selecting documents based on their search patterns. Traditional bibliographic systems do not provide

the appropriate logical division of the array of disclosed documents and, therefore, do not allow for the final algorithmization of the search. Informatics considered it a defect in systems, an irresistible obstacle to their automation [6, p. 18]. Today it turned out that information search as such is a poorly structured task: the notion of the right document often occurs in the process of its search. The catalog search strategy includes a large percentage of random opacities. The logic of bibliographic systematization corresponds to the logic of intuitive methods of document searching. Too clear system of knowledge structuring stored in library funds would deprive the user of a number of search capabilities.

Explaining the essence of the information search, H. H. Vorobiov noted that of all information processes, the search - the most fascinating and most insidious process. It is fascinating because it is always romantic to look, even when you are looking for what you have lost. Insidious—because it takes revenge those who ignore the science of search [11, p. 163].

An increase in the number of databases has aggravated the problem of obtaining the user the information he needs. Absolute search completeness can not be obtained by accessing only one database because according to the law of dispersion of information documents of related topics can be part of different databases. In this case, the difficulty of finding a complex interdisciplinary problem is gaining ground. According to this connection, the problem of selecting databases and rational addressing the flow of requests arriving to the system becomes the main issue. Needed systems for efficient search, organization and access to information in these databases. Even automation of information processes not only did not solve the problem of search, but rather intensified the need to improve the methods of scientific processing of documents.

Despite the rather high level of development of modern information technology, at the moment there is still no universal method of building a data storage system that would be acceptable in most cases. In each case, such a task is solved individually. Meanwhile, there is a list of requirements that should be taken into account when storing information:

- independantly from programs that use stored data;
- ensuring the completeness and minimum data redundancy;
- the possibility of actualization of data (i.e. replenishment or change of values of data recorded in the database);
- the possibility of obtaining data, as well as sorting and searching according to specified criteria [9, . 30].

It has to be underlined that the important requirement for any system of data is providing of the backup, archiving, structured saving and data restore in the proper term [9, p. 30].

Let us review the main operations, which are needed for effective functioning of the search service. First and the main operation linked to the receiving of the proper information is the selecting documents related to the topic is an information retrieval. Information search may be defined as a sequence of operations that are processed with the aim of finding the documents, that have some data (with further documents issuance or copying) or with the target of issuance of factual data, which has a reply to the set question. Documents search is reduced to comparison of two texts, from which one reflects the topic, which interests the user, and the second - the content of the document. The first text is called a query, the second – a search abstract [12, p. 93].

A. A. Hrechykhin made a classification of types of information search, pointing out nine criteria of selection: purpose, object, method, genre, chronological coverage, geo-

graphical coverage, completeness, intensity, category of information consumer [2]. Each selection criterion corresponds to certain types of search. In our opinion, to the named selection criteria you can add two more: search tools and search engine. To the criterion of the selection of "search tools" in the varieties of search indicate: 1. Search in traditional information retrieval systems; 2. Search in automated information retrieval systems; 3. Search the Internet. To the criterion of the selection of the "performer of search" in the types of search indicate: 1. Search, carried out by the information worker; 2. Search by the user.

Information search is carried out according to certain rules that define the search strategy, that is, the means to achieve the optimal result. The strategy of information retrieval depends on the type of search query, the criteria for issuing and the nature of the dialogue between users of information and the information retrieval system.

There are two different approaches to solve the issue with the information search – empirical and semantic. Basis of the first is the assumption that information search is essentially a simple process, the modeling and automation of which requires the solution of only technical tasks. Automation consists mainly of creating a vocabulary of terms from a certain field of knowledge (dictionary of descriptors) and appropriate equipment for storing and finding information. The second approach suggests that information retrieval is a complex creative process which subject matter is content. Automation of information search includes modeling of intellectual activity of a person, in particular understanding of its content of texts [12, p. 93].

Traditionally, two main types of information search are distinguished: documentary and factual. Accordingly, the documentary information retrieval system in response to a request formulating the requirements for the requested information (for example, the characteristics of a specific site or device that are of interest to the user) are indicated on the documents containing the necessary information - a description of the site or device. The factual information retrieval system provides the user directly with the information sought - technical data of the device, etc. In the process of information retrieval, two tasks are successively solved. First, it is necessary to find out in which the actual documents contain the sought information, and then - to obtain these documents or their copies [12, p. 93].

In general the process of information search can be defined on the following stages:

- formulation of task search;
- development of working search program;
- search implementation;
- search results publication.

The wording of a search task is most often executed in the form of a thematic section (keywords). The formulation of the task allows you to determine the area and peculiarities of used documents, facilitate the compilation of the search program.

The search program should maximally expand and specify the task, defining: object, types and methods, possible directions, necessary search restrictions – thematic, chronological, linguistic, genre, etc., possible objective and subjective complexities, degree of completeness, form submit search results.

In the process of information retrieval, a number of general methodological recommendations should be followed. For sure, the nature of the search is entirely determined by the content of the task. It is important to distinguish here that the search initially seems to be tied to the topic and the purpose of a detailed, comprehensive development of its plan,

when it is particularly necessary to have a wide coverage of information sources.

Therefore, at first the bibliographic and documentary types of search are used to a greater extent. And only then the information search is specified and limited to the direct content of the task being solved. At this stage, a factual search prevails. At the same time, throughout the process of information retrieval, it is necessary to combine different types and methods of search in two main directions: on the one hand, from general bibliographic aids to separate sources and facts contained therein, and on the other hand – from individual facts and sources to general bibliographic manuals.

In each particular case, it is important to clearly identify the starting point of the search engine in the information support system. For example, it is better to search in reverse order, from new manuals and sources, if necessary, consistently going deeper into history. Or start with what is already known or easily accessible, from the directories of one library. And only then to turn to other libraries, document-information institutes.

The most effective method for finding documents containing scientific information is to read each document in a separate library. But this is practically impossible because the number of documents is usually too large so that all of them can be read at each information request. Therefore, it is necessary to use another, less effective method, in which information search is carried out not by the texts of documents, but by short characteristics of the content or certain external features of documents. To do this, each document is provided in a searchable way – a characteristic, in which the basic semantic content of the document is briefly expressed. In the form of the same short characteristic, the search query image should be formulated. Due to this, the information search procedure can be reduced to a simple comparison of the search image of a document with a given search query image. Therefore, when an information search query, as a rule, the query is compared not with the full text of the document, but with its search pattern. If the search document of the document is sufficient and corresponds to the search query, then this document is considered to correspond to the information request. Such a comparison is justified only if the search image and the search query are formulated in terms of the same language, and in the same way in which each phrase permits one and the same interpretation.

In the search form of the document in a compressed form, only the main semantic content of the document is expressed. Therefore, such a method can not provide for finding in the document-information institutions of all documents containing the necessary information. In addition, among found documents may be those that do not actually correspond to this information request. These documents form the so-called "search noise".

Today the information search is carried out mainly in automated information retrieval systems. At one time Yu. A. Shreider outlined their advantages:

- compactness (the density of recording in automated directories is much higher than in publications);
- the possibility of using at a distance;
- the possibility of simultaneous access of a large number of users;
- efficiency of the management and use of directories;
- multifunctionality;
- the possibility of integration;
- visibility [6, p. 16].

Each document is presented in its search pattern in the information retrieval system, which characterizes the content of the document in the information retrieval language. Such a language can serve, in particular, any subject classification. In this case, the search image of the document coincides with the subject heading. The user's request is formulated as an indication of the subject heading, and in response to it, the system should issue all that belongs to this heading. These can be the actual documents or descriptions that allow them to be identified. Issuing documents (or information about them) from the search array, corresponding to the information request, is the final result of the search. If the result does not satisfy the user, he must make a new request, etc. [6, p. 17].

So, A. V. Sokolov, has outlined three stages of the development of the ideas of information search in bibliographic science:

- familiarization with the problem (by the middle of the 1960's);
- comprehension of the problem (the end of the 60's – early 1970's);
- development of the problem (nowadays) [8, p. 52].

The idea of information retrieval has become a factor in the emergence of a new scientific direction – document heuristics, which is intended to cumulate knowledge about the types and species of documents, their location, peculiarities of searching, taking into account the information needs of users.

Conclusions. The notion of "information search" is available in most national information standards. Information search is a set of actions to find information on a given basis. Since any information is recorded in documents, the search for such information can be called documentary. Although national science and practice have accumulated sufficient experience in the field of documentary search, however, a certain algorithm has not been developed yet.

Information search can be considered as a factor that prompted the emergence of a scientific direction – documentary heuristics, whose task is to study the theoretical and practical issues of documentary search.

REFERENCES

1. Explanatory dictionary on the basics of information activities. Kiev : UkrINTEI, 1995. 249 s.
2. Hrechynkin, A. A. Bibliographic heuristics: History, theory and methodology of information retrieval. Moskva, 1984. 46 s.
3. Information and documentation. Glossary: DSTU ISO 5127:2007. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2010. 237 s.
4. Library and information activities. Terms and definitions : DSTU 7448:2013. Kyiv: Minekonomrosvitku Ukraini, 2014, III, 41 s.
5. Scientific and informational activity. Terms and definitions: DSTU 5034:2008. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2009. 38 s.
6. Shreyder, Yu. A. Bibliographic tradition and catalog automation // Sovetskaya bibliografiya, 1986, № 2. P. 14–22.
7. Social communications: (theory, methodology, practice): slovar-spravochnik / [avt.-sost.: V. A. Ilganaeva]. Harkov, 2009. 391 s.
8. Sokolov, A. V. Automation of bibliographic search Moskva : Kniga, 1981. 167 s.
9. Starostina, O. V., Yanovskaya, O. V., Borisenko, D. A. Informational support of the population in the conditions of technogenic catastrophes, socio-ecological and interstate conflicts (Crisis Informology). Vinnitsa : Baranovskaya, 2015. 93 s.
10. Ukrainian Archival Encyclopedia Kyiv, 2008. 880 s.
11. Vorobev, G. G. Your information culture. Moskva : Molodaya gvardiya, 1988. 303 s.
12. Yakovishak A. V., Yevtuxova T. I. Аналіз сучасного стану технологій інформаційного пошуку An analysis of the current state of information search technology // Problemy nauky, 2014, № 4/5. P. 92–95.

SOCIAL SCIENCES

Volunteering as additional resource for inclusion autistic children in sociocultural environment

T. O. Hladun

Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine

Paper received 23.06.18; Accepted for publication 01.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-21>

Abstract. The article deals with researching the phenomenon of «volunteering» from the sociopedagogical point of view; the role of volunteering in integration autistic children into the society is underlined; the author outlines the range of problems concerning social development of the above-mentioned category that can be solved with volunteers involvement; the peculiarities of the development of children with ASD are specified. The article presents the results of the research on students' readiness for volunteering. The influence of volunteering on the personality of volunteer is described.

Keywords: *volunteer, volunteering, child with autism, integration, inclusive education.*

Introduction. In recent years there has arisen the need for renewing the social protection system of children with autism and their families in Ukraine. Inadequate legal and regulatory framework, as well as social workers' insufficient experience in promoting socialization of autistic children, cause difficulties in the process of their involvement in the inclusive-social space. Consequently, there has appeared the necessity to attract not indifferent community with active humanistic position to solving the problem of social development of children with autism. It is worth mentioning that under the conditions of inclusive society establishment in Ukraine the role of volunteer is gaining importance since they actually act as go-betweens for children and the society. Numerous social problems of autistic children and their families call for immediate solution, and the success of the intended changes will greatly depend on the activity of voluntary helpers engaged in social assistance.

Analysis of relevant researches. The problems of charity and volunteering in the national science and practice were researched by O. Bezpalko, O. Bryzhovata, R. Vainola, I. Hryha, M. Deichakivskyi, L. Duma, N. Zaveryko, Z. Zaitseva, I. Zvierieva, A. Zinchenko, N. Zaveryko, I. Ivanova, N. Ivchenko, A. Kapska, O. Karpenko, L. Koval, N. Komarova, O. Kuzmenko, O. Lysenko, V. Nazaruk, I. Pinchuk, F. Stupak, S. Tolstoukhova, I. Trubavina, O. Shatokhina, O. Yaremenko. Their works prove that in Ukraine volunteering has not acquired mass popularity, yet it has become an important constituent of the activity of non-governmental social services.

Different aspects of the question concerning the development of the disabled in the educational environment with volunteers' assistance were outlined in the scientific works of the modern scholars – M. Andrieieva, Yu. Bohinska, O. Rasskazova. The results of their researches prove that a significant condition for integrating a disabled child into the society is the development of their sociality. The results of their scientific search should be taken into account while investigating the question of organizing volunteering as additional resource for integrating autistic children into the society.

The aim of the article is an in-depth study of the volunteering phenomenon in social and pedagogical terms as

an important resource for involving autistic children into active social life and practical check on students' readiness for volunteering activity.

The development of volunteer movement in Ukraine can contribute to solving a wide range of national problems that have not been apprehended by the society for a long time and have not been solved due to the lack of the personnel and inadequate legal and regulatory framework that ought to have regulated the process. One of the significant problems of our society that can be solved with the help of volunteering is assistance for children with autism, namely their involvement into educational inclusion and social life, as well as social assistance for families bringing up autistic children.

The academic thesaurus of the Ukrainian language defines «volunteering» in terms of voluntary enlistment and in general treats it as service to the people. People who work in social agencies on the same principles are also considered to be volunteers [2, p. 105]. The Universal Declaration of Volunteering, adopted at the XIth Congress of the International Association of Volunteers on September 14, 1990 in Paris, defines volunteers as representatives of all ages and occupations, various strata of society, who direct a certain part of their efforts, time and knowledge to the welfare of other people. We agree with Ye. I. Kholostova's opinion that «volunteers are people who do something voluntary, in consent, without any compulsion, work for free both in state, and non-governmental medical, educational or social institutions» [6].

In Ukraine volunteering is regulated by the Law of Ukraine «On volunteering» (2011), in particular Article 435.

The analysis of the various definitions of the notion «volunteering» allows singling out its main features: voluntariness, free-of-charge basis, non-professional social activity of the evident generally useful character that contributes to the development of professionally significant personal qualities of future specialists in social pedagogy [1,3,5].

It is worth mentioning that a person engaged in volunteering, especially concerning children with special educational needs, must have a certain level of personal and special readiness.

Experimental work was carried out to check students' readiness for volunteering aimed at children with psychophysical disorders, especially autistic children.

The experimental research, which lasted for 8 months, was conducted in 2017-2018 academic year in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council within the framework of «Volunteer School» under the guidance of O. Rasskazova, M. Andrieieva, and first-year students in specialty «Social Work»; it involved 22 respondents.

Students' volunteering ability was determined by the following criteria:

1. Students' readiness for volunteering.
2. Level of tolerance.
3. Communicative social mobility.

To solve the above-mentioned tasks the following kinds of analysis were used: complex monitoring student-volunteers during meetings at Volunteer School and while performing volunteering activities.

The following methods were used: the self-designed questionnaire to define the readiness for volunteering; the express-questionnaire «Tolerance index» (Soldatova, Kravtsova, Khukhlaev, Shaiherova); Test on communicative skills (Mikhelson);

To solve the tasks we used the self-designed questionnaire «Are you ready to be a volunteer?», which includes 11 questions. The readiness to provide disinterested assistance was expressed in the following way: 76 % answered «yes», 10 % answered «no», 14% – were undecided.

It should be noted that among those who were ready 48 % made up students who underwent preliminary training at Volunteer School, and 28 % – first-year students who joined the School that year. Such quantity distribution of respondents is caused by young specialists' age-related need for dynamic social activity, which is the main motive for providing disinterested assistance.

24 % of those who appeared to be unready were the first-year students in the specialty «social educator». Thus, we can draw a conclusion that the majority of the students, especially those who attended Volunteer School, were more ready for volunteering.

To solve the next task we used the methodology of the express-questionnaire «Tolerance index». It helped to single out the following indices of students' social tolerance: 14% of students demonstrated high level of tolerance; 48% of students showed medium level of tolerance; 36% of students were characterized by low level of tolerance. Low level of tolerance indicates high personal intolerance and evident intolerant attitude to the environment and other people.

Medium level is demonstrated by the respondents who are characterized by both tolerant and intolerant features. They behave tolerantly in some social situations, but display intolerance in others. Representatives of the group with high level of tolerance express explicit features of a tolerant personality. It should be taken into account that the respondents of this range can demonstrate high level of social desirability. To analyze tolerance aspects qualitatively we used the division on subscales: ethnical tolerance 11%, tolerance as a personal feature 50%, social tolerance 39%.

To define students-volunteers' communicative skills we applied Test on communicative skills by Mikhelson.

This test is a kind of achievement tests, i.e. it is compiled from tasks with the correct answer. The test suggests a particular behaviour model which corresponds to competent, confident partnership style. The degree of correspondence to the model is defined by the number of correct answers. Incorrect answers are subdivided into wrong "downwards" (dependent) and wrong "upwards" (aggressive). The questionnaire includes the description of 27 communicative situations. There are 5 possible models of behaviour in each situation. It is necessary to choose one way of behaviour, which is typical of you. You cannot choose two or more variants, or suggest your own one, which is not given in the questionnaire. Using the key, we defined the response pattern which corresponds to the chosen answer variant: competent, dependent, or aggressive. Finally, we counted the percentage of the correct and incorrect answers in terms of total number of the chosen answers. The authors subdivided all the questions into 5 types of communicative situations:

- situations that require response to the positive statements of the partner 16 % of the respondents;
- situations that require the student-volunteer's response to the negative statements 22 % of the surveyed;
- situations in which student-volunteers are addressed with a request 15 %;
- situations that call for a kind of conversation 27 %;
- situations that call for empathy, understanding the partner's feelings and conditions 20 % of respondents.

We defined the level of the communicative competence and the quality of the main formed communicative skills.

While doing this activity volunteers had to overcome certain obstacles, as there were several of them, who did not take the problem of child disability seriously, did not support the idea of integration, did not realize the notion "social integration". Such misconceptions and the wishes expressed concerning the ways to improve integration of children with functional and mental disorders into the society were used to prove social and pedagogical conditions of integration. It concerned mostly the necessity to develop the system of volunteer work training, to provide optimal mental microenvironment for integration of children with functional disorders and to encourage social activity of such people.

After having determined the attitude of the volunteers to the process of integrating children with functional disorders, in particular autistic children, into the social environment, there left no doubts that the majority considered inclusion of children with special needs in the social life to be reasonable and essential, and treated volunteering as additional resource for integrating autistic children in society.

In the process of working out the fundamentals of students' training to volunteering we studied the specific character of the development of autistic children's social competence. Kanner singled out cognitive and behavioural peculiarities of children with autism, in particular: child's inability to emotionally respond to their mother, show anticipation before being taken into mum's arms; detachment from the outer world ignoring external stimuli and at the same time being afraid of loud moving objects; not developing enough natural speech to meet their daily communication needs, delayed echolalia and pronoun

reversal, literality in comprehending and using words; hyperdeveloped rote memory and difficulties in using abstract notions; difficulty with imaginative play and with developing symbols into language; quick-wittedness in solving sensomotor tasks. The researcher also noted that children with autistic disorders display distinctive striving for monotonous activity, stereotyped repetition of movements, sounds, actions with certain objects. It should be stressed that the above-mentioned criteria have been significantly edited and specified in further scientific researches. Thus, successive collection of the sufficient factual data allowed abandoning a common belief that an autistic child obligatory possesses a high intellectual potential; the significance of speech disorders has been proved and their specificity has been detailed [7]. It is essential that E. Ornish and E. Ritvo singled out the peculiarities of perception and organization of their motor activities as the key features of children autism in order to understand the specificity of autistic children's behaviour. In particular, in 1978 E. Ornish suggested treating specific child's response to a sensory stimulus as a symptom of autism. It may be expressed in ignoring a stimulus, morbid reaction or special «captivity» by certain sensory impressions. Furthermore, in 1976 L. Wing defined the difficulty in symbolization as one of the main symptoms of autism. It means literal, non-figurative comprehension, difficulties in transferring established skills to a new situation, developing a symbolic game or making it more complicated [4, p. 25 – 34].

Speaking about volunteer assistance to children with autism, we should stress that there are no «typical cases», all autistic people have their own personality and differ in their social development. This idea is proved by the fact that an autistic child can display attachment to their caregivers, which is practically the same as other children's attachment. The above-mentioned category of children is capable of identification – they recognize their reflection in the mirror (Dawson and McKissick 1984). Children with autism can recognize other people and report it verbally if they can speak (Ozonoff and others 1990; Smalley and Asarnow 1990). Autistic individuals can treat other people and ways of interaction differently. Complete apathy is not characteristic of many people with autism. They long for close relations and try to attract other people's attention in various, but non-traditional ways (Sigman and others 1986; Sigman and Mundy 1989). We can assume that inability to regulate attention and follow the object, which attracted somebody's attention; incapability of recognizing and differentiating other people's emotions; no command of the language, or inability to use it as means of communication (it is illustrated by preserving grammar in writing and phonetics) make it impossible to establish adequate social relations with others. Scientific literature states that autistic children's propensity for breaking social norms is combined with proportional physical development, characteristic serious and delicate «refined» facial expression, which provokes treating the usual for such children behaviour as deviant. Other people's reaction negatively influences the socialization of children with autism and makes their parents avoid social contacts [4]. As a result, we get negative experience of establishing social connections and partial or complete isolation of the child in a microgroup, and later on in the

society. Due to the fact that the society itself is a source of new psychosocial formations, autistic children face certain difficulties in their social development. We believe that the situation gets worse when parents realize the diagnosis and the fact that their child is different makes them persistently interfere in the child's world and spend all possible resources to make their child look the same as others. It often causes children's aggressiveness and parents' depression, which slows down integration of children with autism or makes it completely impossible. Under such conditions volunteers working with this category of children and their families can help to find an alternative solution of certain problems, because when parents focus their attention on their children difference and their problems, they constantly experience psychological and social tension. When mother stays with her child round-the-clock psychosocial climate in the family is getting worse and worse, mother cannot realize her professional ambitions and eventually children have even more problems. Constant fight with the diagnosis causes depression and frustration, which in its turn results in problems with health and social welfare.

Moreover, volunteers could solve the problem of organizing entertainment for children with autism, as it is one of the ways of social integration. Entertainment sphere involves a wide range of human vital functions, the child is not restricted by any external factors and is dependent only on their inner wishes and inclinations. That is why entertainment activity is impossible without inner human factors that promote, or vice versa prevent from development, comprehension and realization of personal needs. The choice of a particular kind of entertainment is conditioned by its individual or social value from the person's point of view, the content of the entertainment activities reflects the aims and tasks the person sets: to acquire knowledge and skills, to work out norms of practical behaviour, to adopt other cultural values, to improve or master different spheres of social activity [1, p. 22]. The content of the entertainment reflects the essence, interrelation and distribution of its constituents: self-education, amateur lessons, health-improving activity, getting acquainted with cultural values, communication, passive rest, creative activities. However, taking into consideration the peculiarities of autistic children development the process of organizing their entertainment is a rather significant component of their lifestyle, as it promotes their self-actualization and development in accordance with their wishes. In such situations a volunteer acts as a go-between for the child and the society, which requires volunteers' additional knowledge, efforts and professional search.

Another problem that can be solved with the help of volunteers is tutoring. Tutor is a special pedagogical position. Tutors deal with developing individual educational programs for schoolchildren and students, support the process of individualization and individual education at school, higher educational institution, in the systems of supplementary vocational education. This occupation is of special importance in inclusive education, as integration of children with autism requires support and assistance of the above-mentioned category [3].

One more important task, which can be solved with volunteering resource involvement, is public education

promoting the awareness of autism, peculiarities of such children development and establishing social contacts with them, as well as social value of every member of society irrespective of their health level. Television, radio, printed press and electronic mass media can provide information on achievements of autistic children, favourable conditions for their development and social integration and thus contribute to acceptance of the above-mentioned category of children. Information support can be performed at the local and country level.

At the same time working with the above-mentioned category volunteers not only improve their knowledge of this problem, but also gets valuable experience of dealing with autistic children. It is a chance to understand these children, one more step to establishing inclusive society. Working as a volunteer one can feel new emotions that have never been so vivid before, for example the feeling of being necessary and important, disabled children's trust, love and tenderness, their parents' respect and gratitude [1].

Thus, all the above-mentioned allows us to state that volunteering can be treated as necessary additional resource for integrating autistic children into the society, as social integration of children with ASD is quite different from the socialization of neurotypical children, and the result can be out of common and ambiguous. We believe that in the company of their peers, with the help of volunteers and «therapy» communication children have much more chances to successfully integrate into the society. We want to stress that autism is a developmental disorder, but not a mental disease. Under the conditions of the appropriate management children with autism can develop successfully, adapt in the society and benefit it. How-

ever, it requires a lot of efforts, human resources involvement, accurate knowledge and realization of what to be done. Worldwide practice of assistance to children with ASD proves that management, education and communication therapy with peers contribute to the integration of autistic children into the society. In its turn volunteering influences not only solution of the social problems of autistic individuals, but also volunteer's behaviour, their development, formation of the best personal qualities. There was an experimental research carried out with the aim to check students' readiness for volunteering. The following criteria were applied: students' readiness for volunteering, level of tolerance, communicative social mobility.

The research allows us to conclude that students want to participate in volunteering directed to the integration of disabled children, this activity attracts interest and enthusiasm, but lack of professional knowledge and special skills caused a low index of tolerance. The majority of students displayed medium and low level of tolerance towards children with psychophysical disorders. Students' communicative social mobility is low as the research showed that students cannot sometimes adapt to new conditions quickly and are not open to communication. It can be explained by the fact that first-year students are still going through the stage of adaptation and may experience heightened anxiety.

We have drawn a conclusion that students should undergo special training for volunteering. It is the practical activity that forms the personality of student-volunteers and affects positively the processes of disabled children integration, in particular children with autism.

REFERENCES

1. Andrieieva M. O. Development of social competence of students with special needs in a higher educational establishment : thesis ... cand. of pedagogic sciences : 13.00.05 / Mariia Oleksandrivna Andrieieva ; State higher educational establishment „Donbas State Pedagogical University”. – Slaviansk , 2014. – 270 p.
2. Biloshtan A. P. and others / the thesaurus of the Ukrainian language under the editorship of Buriachok A. A. – Kyiv: «Nova dumka», 1980
3. Rasskazova O. I. Development of schoolchildren's socialization under the conditions of inclusive education: theory and technology: monograph / O. I. Rasskazova. – Kharkiv: FOP Sheinin O. V., 2012. – 468 p.
4. Francheska A. Introduction the psychological theory of autism : workbook / A. Francheska; translated by D. Ermolaev / FrancheskaApe – Kyiv: Terewinf, Moscow, 2006. – 167 p.
5. Kharchenko S. Ya. History, theory and practice of social work in Ukraine: Educational tutorial for students of higher educational institutions / S. Ya. Kharchenko, M. S. Kratinov, L. Ts. Vakhovskyi, O. P. Pesotska, V. O. Kratinova, O. L. Karaman.– Luhansk: Alma-mater, 2005. – 408 p.
6. Kholostovoi Ye. I. Dictionary of social work / Ye. I. Kholostovoi. – Moscow: Yuryst, 2000. – 424 p.
7. Chuprykov A. P. Disorders of autistic spectrum: medical and psychological pedagogical help : [educ. tutorial] / A. P. Chuprykov, H. M. Khvorova. – Lviv: MS, 2012. – 184 p.

Соціологічне співставлення феноменів політичної коректності та ідеології

О. В. Нехаєнко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Corresponding author. E-mail: O.V.Nekhaenko@karazin.ua

Paper received 03.08.18; Accepted for publication 10.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-22>

Анотація. В статті розкриваються питання співвідношення політичної коректності та ідеології. В рамках роботи проводиться паралель між двома зазначеними соціальними феноменами. В ході розгляду істотних відмінностей виявляється маніпулятивний, але не ідеологічний характер політичної коректності. Разом з тим відзначається схожість механізмів впливу ідеології і політичної коректності на суспільну свідомість і суспільство в цілому, з чого випливає, що політична коректність може вивчатися як ерзац-ідеологія. Розкривається роль політичної коректності в макроідеологічному виробництві

Ключові слова: політична коректність, ідеологія, суспільна свідомість, конструювання, маніпуляція

Вступ. Політична коректність нині займає важливе місце як у повсякденному, так і у спеціальних дискурсах. Поступово вплив політичної коректності збільшується: вона повсякчасно через мовні приписи формує моделі комунікації та поведінки у суспільстві, створюючи певні кліше та стереотипи. Виходячи з цього виникає питання: чим власне політична коректність відрізняється від ідеології, якщо при першому порівнянні виявляється певна подібність феноменів, що розглядаються. Метою даної статті є пошук відповіді на це питання. Необхідно визначити, як саме можуть співвідноситися ідеологія та політична коректність. Тож, **мета** – виявити та продемонструвати характерні подібності та відмінності ідеології та політичної коректності, задля визначення їх потенціалу до конструювання суспільної свідомості. Разом з тим, автор ставить на меті побіжний розгляд характеру взаємодії цих феноменів.

Огляд публікацій та авторських напрацювань за темою. Перш, ніж перейти безпосередньо до відповідей на поставлене питання, необхідно зазначити, що окремого розгляду потребує питання порівняння сутнісних характеристик політичної коректності і ідеології. Політична коректність розглядається автором як *дискурсивна культурно-поведінкова категорія, що містить ідеологічну і нормативну установку на подолання соціальних конфліктів і протиріч, що реалізується через мову.* У визначенні зафіксовано, що політична коректність містить у собі набір нормативних установок; можна сказати, що політична коректність припускає ті ж механізми дії для реалізації цих установок, які є характерними і для ідеології. Це дає нам підстави припускати, що політична коректність має не менший потенціал конструювання, ніж ідеологія, що є ще однією причиною для звернення соціологів до цієї тематики. Також необхідно підкреслити, що ідеологія в даному випадку розглядається не тільки і не стільки як політичне явище, а розкривається на загальносоціальному рівні, в тому числі на рівні повсякденності[6].

В даному випадку мова йде саме про макроідеологію, тож необхідно визначити, що вкладається в дане поняття. Луї Альтюссер розглядає ідеологію як репрезентацію уявного ставлення людей до їх реальних умов існування, інакше кажучи вона є уявною картиною світу, системою ілюзій щодо цього світу. І як

люди сприймають суспільство, як вони в ньому взаємодіють, можна з'ясувати саме завдяки дослідженням ідеології. На думку Альтюссера, ідеологія існує матеріально, вона завжди втілена в конкретних практиках. Тож, якщо узагальнювати цей підхід, то ідеологія – це образ, ставлення до умов свого існування в свідомості людей, вона складається з міфів, ідей, концепцій і образів. Ідеологія не може бути істинною або помилковою; всі ідеології характерні для кожної історичної епохи. Відтворення ідеології, її трансляція відбувається через ідеологічні апарати (державні органи, сім'я, освіта, ЗМІ)[1].

Якщо говорити про процес ідеологічного виробництва, то тут необхідно згадати концепцію, яка розроблялася Карлом Марксом. З точки зору Маркса, при капіталізмі духовне виробництво отримує свою найбільш завершену форму як виробництво об'єктивованих духовних продуктів, тобто результатів діяльності свідомості, що є відчуженою, відокремленою від свідомості індивідів, які утворюють суспільство. За Марксом, відокремлення духовного виробництва у вигляді особливого роду соціальної діяльності було викликано необхідністю цілеспрямованого формування свідомості широких мас людей в інтересах пануючого класу[4].

Різні класи та їхні фракції включені до власне символічної боротьби за нав'язування свого визначення та розуміння соціального світу, яке найбільшою мірою відповідає їхнім інтересам. Вони можуть вести цю боротьбу або безпосередньо, або через символічні конфлікти в щоденному житті, або «за дорученням», тобто через боротьбу, до якої вступають фахівці символічного виробництва (виробники на повній ставці). Метою цих фахівців є монополія на легітимне символічне насильство, що надає владу нав'язувати довільні (зручні) засоби пізнання і вираження соціальної реальності. Поле символічного виробництва – це мікрокосм символічної боротьби між класами[2].

Щодо саме макроідеології, то вона являє собою систему цінностей, ключових ідеологем, усупільнених образів майбутнього, політичної культури, фіксованих способів легітимації влади. Макроідеологія та мікроідеологія співвідносяться між собою як образ самосвідомості та як спосіб життя. Макроідеологія передбачає формування загально прийнятих патернів способу мислення; до того ж в контексті глобалізації

макроідеологічне виробництво не передбачає врахування в повному обсязі національних, культурних та інших особливостей. Сьогодні макроідеологічне виробництво існує саме як реалізація суспільства західного зразка в глобальних масштабах. І саме політична коректність, на наш погляд, є одним з тих елементів, що роблять можливим ефективне впровадження «універсалізованих» установок до суспільної свідомості.

Таким чином, лаконічно можна зазначити, що **макроідеологічне виробництво** – цілеспрямована діяльність окремих соціальних груп (класів) задля формування у свідомості людей певного образу, ставлення до умов свого існування, моделі суспільних взаємовідносин.

Але перш, ніж перейти до безпосереднього розгляду політичної коректності, як елементу, що здатний впливати на масову свідомість, необхідно пояснити, що дозволяє нам ототожнювати, на перший погляд, такі різні за своїми масштабами поняття, як ідеологія та політична коректність.

Для цього необхідно звернути увагу на основні функції, що покликані виконувати ідеологія. Співвідношення функцій політичної коректності і ідеології – це те, що дозволить нам визначити схожі і відмінні риси цих феноменів, а також проводити подальший аналіз.

Першою і найважливішою функцією політичної ідеології є легітимація влади певних політичних сил і режимів. Ідеології виконують мобілізуючу і інтеграційну функції, тобто об'єднують людей в соціальне ціле і формують ставлення до тих або інших подій та явищ. За своєю суттю політична коректність виконує ту ж саму функцію: вона покликана продемонструвати (принаймні, на зовнішньому рівні) готовність людини, групи або суспільства засвоювати соціальні перетворення. Як і ідеологія, політична коректність не припускає критичного осмислення, бо критичні оцінки знижують ефективність її функціонування. Фактично відбувається розкриття механізму впливу на свідомість, а маніпуляція стає неможливою, коли за нею відкрито визнається власне маніпулятивний характер.

Подібні думки щодо ідеології були висловлені французьким філософом-неомарксистом Луї Альтюссером. Він зазначав передусім матеріальність і об'єктивність ідеології, потім її протилежність науці і, нарешті, підкреслював її функціональну цінність в контексті відтворення виробничих стосунків і конструювання суб'єкта за допомогою механізму інтерпеляцій¹ [1].

Отже, можемо зробити висновок, що ідеології мають тенденційний характер; вони тісно пов'язані з волею і спрямуваннями носіїв цієї системи переконань. Тому пропонована в ідеологіях інтерпретація соціальної дійсності завжди носить спотворений характер, що, тим не менш, відповідає інтересам їхніх носіїв [5].

Звідси впливає наступна функція ідеології, що ті-

сно пов'язана з функцією легітимації наявного соціального ладу: прагматична (або реабілітуюча) функція. Вона полягає в тому, що за своєю природою ідеології покликані або захищати існуючий соціальний порядок, або обґрунтовувати необхідність внесення в нього певних, аж до кардинальних, змін з метою його пристосування до інтересів конкретних груп людей.

Інакше кажучи, ідеології покликані виправдовувати ту або іншу практику. У даному випадку політична коректність виходить за рамки поля політики, оскільки її націлено на виправдання (або ж осуд) тієї або іншої соціальної, а не виключно політичної практики. І тут виникає логічне питання щодо того, яким чином визначаються рамки політичної коректності; це виводить нас на проблему конструювання феномену, про що детально буде говоритися надалі. Повертаючись до функцій, підкреслимо, що політичні ідеології дозволяють уникнути відчуття провини, що може охопити людей, які здійснюють певні політичні дії; також і політична коректність в змозі сформулювати таке почуття, в цілому, для досягнення подібних цілей.

Усе це стає можливим за успішної реалізації нормативної функції, яка задає соціальному суб'єктові систему норм соціальної поведінки. Тим самим ідеологія, як і політична коректність, окреслює ціннісні параметри, критерії оцінки тих або інших політичних явищ, подій, процесів, та сприяє пригніченню іншомислення і забезпеченню ідейного і ціннісного консенсусу, що потрібний для злагодженого функціонування соціальної системи.

Висновки. Виходячи з вище написаного, можна вважати, що політична коректність може бути ідеологією нового зразка; цю ідею висловлює Леонід Іонін у своєму науковому есе «Політкоректність. Чудовий новий світ», де він визначає політичну коректність як сучасну ідеологію демократії або навіть релігію. Але, не дивлячись на той факт, що політична коректність дійсно має ряд характерних для ідеології рис, вона є не ідеологією в буквальному сенсі, а скоріше, ідеологічною метафорою. В нашому дослідженні передбачається розгляд політичної коректності як *ідеологічного механізму*, що робить можливим стабільне існування ліберальної демократії. Іншими словами, політична коректність є сукупністю лінгвістичних і дискурсивних компонентів організації ідеологічного життя сучасного суспільства[3].

Цей механізм здатний працювати в трьох основних напрямках: 1) створення системи цінностей і певної політично коректної мови, а з ним і картини світу, через формування «порядку денного»; інакше кажучи, перший напрям передбачає конструювання реальності; 2) поширення і нав'язування суспільству думки або певного консенсусу з того або іншого питання (за допомогою системи освіти, релігії, мас медіа і т. д.); 3) пригнічення іншомислення в суспільстві. Можливо, останнє твердження стане приводом для дискусій, але, на наш погляд, саме в цьому криється істинне призначення політичної коректності у сучасному світі. У ліберальному суспільстві саме по собі поняття «іншомислення» неможливе внаслідок того, що признається рівність і плюралізм переконань (тобто формально не має точки відліку, «правильного» мислення, щодо якого всі інші версії розглядаються як «ін-

¹Інтерпеляція – термін, уперше запропонований Луї Альтюссером, що описує процес впливу ідеології на окремого суб'єкта, тим самим фактично представляючи його у вигляді явища (effect). У контексті соціології інтерпеляція означає ідентифікацію з якою-небудь ідеєю або особою.

шомислення»), але утримувати політичну (у якійсь мірі і соціальну) систему в рівновазі в таких умовах практично неможливо. Відповідно виникає необхідність у формуванні механізму, який зробить можливим «м'яке ототожнення», певне зрівнювання світобачення, що дозволить уникнути появи будь-якої впливової опозиції – звідси, власне, і виростає політична

коректність. Фактично декларована свобода думки і слова все більше стримується політичною коректністю, а вихід за її рамки може стати передумовою як для громадського осуду, поневіряння посад на мікрорівні, так і для переформатування системи освіти, політики, моделей соціальної взаємодії на макрорівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтюссер Л. П. Идеология и идеологические аппараты государства [Электронный ресурс] / Л. П. Альтюссер // Неприкосновенный запас. – 2011. – № 3 (77). – С. 14-58. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2011/3/al3.html>
2. Бурдьё П. О символической власти. Социология социального пространства [Электронный ресурс] / П. Бурдьё. – Режим доступа: http://ec-dejavu.ru/p-2/Power_Bourdieu.html
3. Ионин Л. Г. Политкорректность: дивный новый мир / Ионин Л. Г. — М. : ООО «АдМаргинем Пресс», 2012. — 112 с.
4. Маркс К. Немецкая идеология / Карл Маркс, Фридрих Энгельс // Сочинения. Издание второе. Т. 3. – М. : Гос. изд-во полит. лит-ры. 1955. – 639 с.,
5. Мельник В. А. Политические идеологии : учеб. пособие [Электронный ресурс] / В. А. Мельник. – Минск : Выш. шк., 2009. – 400 с. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/1972784/>
6. Попова И. М. Повседневные идеологии. Как они живут, меняются и исчезают / И. М. Попова. — К. : Ин-т социологии НАНУ, 2000.— 219 с.

REFERENCES

1. Althusser, Louis (2011) "Ideology and Ideological State Apparatuses", The untapped reserve, Vol 77, No. 3 , <http://magazines.russ.ru/nz/2011/3/al3.html>
2. Bourdieu, Pierre (2007) "Social Space and Symbolic Power". http://ec-dejavu.ru/p-2/Power_Bourdieu.html
3. Ionin, Leonid (2012) "Political correctness: Brave new world", Moscow : Ad Marginem Press, 112 p.
4. Marx, Karl and Engels, Friedrich (1955) "The German Ideology", Vol. 3, Moscow : State publishing of political literature, 639 p.
5. Melnik, V.A. (2009), "Political ideologies", Minsk : Vysshaya shkola, 400 p.
6. Popova, I.M. (2000). Everyday ideology. How they live, change and disappear. Kyiv: Institute of Sociology NAS Ukraine. 219 p.

Sociological Comparison of the Phenomena of Political Correctness and Ideology

O. Nekhaienko

Abstract. The article reveals the issues of correlation of political correctness and ideology. Within the framework of the work, a parallel is made between the two indicated social phenomena. In the course of examining essential differences, a manipulative but not ideological character of political correctness is revealed. At the same time, there is a similarity in the mechanisms of the influence of ideology and political correctness on the social consciousness and society as a whole, which implies that political correctness can be studied as an ersatz ideology. The role of political correctness in macro-ideological production is revealed.

Keywords: *political correctness, ideology, public consciousness, construction, manipulation.*

TOURISM

Features and prospects of event tourism in Ukraine on the example of Transcarpathian region

V. F. Kaluha, S. I. Uliganets, L. V. Melnyk

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv National Taras Shevchenko University
Corresponding author. E-mail: kalugavl@ukr.net, uliganez@ukr.net, lysil@ukr.net

Paper received 10.09.18; Accepted for publication 15.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-23>

Abstract. The article analyzes event tourism development peculiarities in Transcarpathian region, as well as the types of events and their organization peculiarities. The general state, problems and prospects of development are highlighted, directions of event tourism government regulation in the context of border cooperation on the example of Transcarpathian region are defined in the article.

Keywords: *professional assistance (accompaniment), attraction, event tourism, entertainments, event technology, destination.*

The problem statement. In the world there is a certain process of refocusing the overwhelming majority of citizens of wealthy countries from business-related values to the values associated with pleasure from various educational and moderately extreme entertainments. Thus, event tourism and entertainments, special events respectively gain tangible importance and significance on the one hand as a desirable and as an integral element of the life of a civilized world secured representative. On the other hand, it is a business activity. In addition, the trend has a tendency to lively development and a broad, inexhaustible spectrum of practical fulfillment, as far as human imagination and ingenuity is able to reach.

On the one hand, the success of event tourism development depends on the concomitant and organizing circumstances, in particular the features of the legal field peculiarities and the socio-economic situation of the host party, and on the other – on the of event organizers' professionalism, their ability to plan sequence of events, to organize logistics, etc. Therefore, there is a need to research both the existing conditions and circumstances of event tourism development and the specifics of requests and expectations of potential service users from event tourism.

It should be kept in mind that tourism in general, and especially event tourism, is essentially linked to the so-called subjective factor. In other words, the organizer has to have professional skills, to identify and take into account the expectations of the client, respond promptly to his psychological state and emotional settings in order to create the optimal conditions to obtain the desired satisfaction.

In general, under efficient organization event tourism is one of the most profitable and dynamically developing sectors of the economy. Therefore, the study of the features and trends of the tourism industry as a fairly young branch of recreation and entertainment, has an obvious practical and theoretical meaning since it will certainly promote the development of new promising tourist and recreational services in different regions of Ukraine, in Transcarpathian region in particular.

Recent research and publications analysis. Numerous studies of both foreign and domestic specialists of various fields, including economists, internationalists, geographers, practitioners are devoted to the systematic

study of the socio-cultural and, at the same time, socio-economic phenomenon of tourism in its context to the event tourism as well. In particular, a group of German scholars consisting of E. Yettinger, B. Knause, R. Moser, W. Halzbaur, M. Zeller comprehends the essence and features of the organization and functioning of event services and event tourism in general from the networking with the public point of view, that is in the context of PR-management.

In his turn, R.F. Jany, one of the Walt Disney Entertainment Park's leaders, reveals the essence of events from the standpoint of direct practice: how meet the client expectations and/or give the most value to the events in his life, in particular, in the context of recreational – educational approach. O. Shumovich, member of AmCham and the international association of ISES, understands the essence and features of the organization of event tourism, taking into account the work of the scholars in the context of behaviorism. In the end, the subject study of event tourism and all that is associated with it are devoted to the scientific research of I. Antonenko, G. Vishnevskaya, Z. Gerasimchuk, V. Polischuk, A. Romantseva, I. Smal and many other thinkers and scholars. The scientists devote considerable attention to the event tourism development of the concept-categorical apparatus, the typology and classification of the events, the analysis of the place and role of tourism activity in the life of man and community, and the research methods improvement in the tourism sector.

At the same time, there is a tangible request for an in-depth study of the event tourism as an innovative direction of tourism activity in the scientific and especially in business spheres. It should be done in view of the need of an effective concept for the management development of a promising tourism direction and, as a consequence, the provision of balanced sustainable regions development as tourist destinations.

Using a number of general scientific and special research methods has contributed to the achievement of its research objectives. In particular, it is about content analysis, which application allowed to study the available statistics systematically and interpret the results adequately. The review-critical method has helped authors to form a coherent vision of the situation regarding the state of event tourism development at the level of a specific desti-

nation, Transcarpathian region namely.

The implementation of this task was also facilitated by using special methods, in particular the method of identifying competitive advantages and the comparing the level of competitiveness of the tourism sector. Of course, to obtain the result of verified knowledge and conclusions, the authors relied on general scientific methods in their research. They are, for example, inductive in combination with deductive, dialectical and historical-geographical methods.

To establish a representative opinion of travel services consumers, the authors had an express survey applying a number of statistical methods of research.

Presenting main material. In Ukrainian scientific and practical spheres, along with the concept of event tourism, the terminological construct – "entertainment tourism" - is used as its synonymic complement. However, according to the authors, the use of the very concept of event tourism is more effective in identifying a particular direction in the tourism sector related to the provision of a number of services, first of all, entertaining and at the same time recreational, educational, as well as an option, psychotherapeutic. Since the concept of "event" has fixed an informative content, which in a certain way overlooks all possible range of functions, the realization of which is able to provide event tourism. The language can be, for example, about the same psychotherapeutic function, which is realized as a result of purposeful filling of a tourist trip by special measures, for example, elements of moderately extreme sports, creation of extreme situations, etc.

At the same time, the concept of event tourism is used to define a purposefully organized system of entertainments (events) or event + placement. On the other hand, a marketing strategy aimed at achieving all potential economic benefits from an organized events (activities) or around events. At the same time, the authors are inclined to the idea that it is worthwhile to distinguish between a purposefully organized event or an activity and an event that may turn out to be potentially attractive to tourism, but it is caused by other motives or just naturally.

Thus, event tourism in general can be interpreted as a kind of tourism focused on visiting a certain locality at a certain time in case of particular organization, is connected primarily with an event, in our case – with a special event. Thus, the main resource of event tourism is a special event, for example, astronomical (sunset or something else), natural (animals migration) or other natural one, unlike the purposeful one.

In the framework of this study, the authors make an attempt to analyze the current state of tourism development in Transcarpathian region as a tourist destination. The analysis is based on the statistics and the results of the express survey conducted among students of different specialties of two leading universities of Ukraine: Kyiv Taras Shevchenko National University and National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. A group of 400 people was selected by random sampling, following a 50/50 proportion by gender. Both universities had roughly the same number of students, but there was a clear difference in educational and professional preferences.

According to various statistics the recreational poten-

tial of Transcarpathian region it is quite high both in absolute terms and relatively to other regions of Ukraine. The combination of natural, climatic and socio-cultural factors, as well as preserved architectural ensembles and artistic heritage make the region a potentially interesting tourist center. Moreover, there are a lot of powerful recreational opportunities, resort areas on the Transcarpathia territory. Provided the organization of the operation is efficient, the event tourism is something new in the marketing plan and, to a certain extent, extraordinary. It has enormous potential to restore the interest in the given destination of those who have already had that experience of tourist trips to Transcarpathia, and to form the intention to visit the area of those who have not been interested in traditional forms of tourism to a sufficient extent so far. At the same time, event tourism as a new direction of economic activity can certainly contribute to the expansion and diversification of the consumer segment of various services, primarily related to tourist services. In particular, event tourism is likely to significantly expand the age and socio-economic ranges of those who would like to visit Transcarpathia as a tourist. The emphasis obviously should be on the fact that an effectively organized tourism event in Transcarpathia can attract both local and foreign tourists with practically unlimited financial opportunities. The latter, naturally, will promote among other things the additional attraction of tangible funds for the development of both socio-economic and socio-cultural spheres of the region.

Meanwhile, the analysis of reports and statistics along with the study of analytical reports and notes on the state of tourism development in Transcarpathia, placed on the pages of numerous regional periodicals and Internet portals, as well as reference literature allow to make conclusions that the tourism development in Transcarpathian region is not paid proper attention by any level of governance (from regional to state one). Significant tourist-oriented potential of the area is not used properly and to the fullest extent. In particular, the vast majority of events organized on the territory of the region are presented as a strictly defined events of artistic, sporting, business or other forms. In this way the recreational and entertainment component of events is cut off and therefore the potential for the development of the event tourism is ignored.

So, a certain idea of the correlation between the existing tourist and recreational potential and the level and status of the tourist destination development in Transcarpathian region can be formed through SWOT analysis. Among the other conclusions that can be drawn from comparative data in the table above, one should pay attention to the fact that event tourism can turn out to be an effective means of balancing the benefits and risks of tourism in Transcarpathia. Well-advertised events will allow you to get a constant inflow of tourists without overloading recreational areas and resources, thereby ensuring their conservation and recovery.

As for the attractiveness of Transcarpathia as a tourist zone from the event-tourism point of view, one can form a certain idea thanks to the results of the express survey mentioned above (see Table 1). Students, as representatives of the younger generation and its mobile and focused part, in a way reflect not only the current state of

affairs in the community but also certain perspectives and tendencies inherent in society.

Approximately a quarter of students from both universities consider themselves to be tourists for the sake of attending or participating in various events-festivals, etc. At the same time, more than forty percent, again, students of both higher schools prefer regional exploring tourism. Among other things, this means that those who are ready to visit a region systematically or repeatedly are about twice less than those who make a one-time visit. It also means that events are either not sufficiently publicized or reporting of information about them is in need of better quality, or events themselves are not of great interest for various reasons (their irrelevance, improper organization or conduct).

But as for the choice of style and direction of events, the opinions of the students of two higher educational institutions are significantly different. Students of the classical university prefer sports and entertainment – 26%, ethnographic and educational – 17% and cultural and artistic – 16%. While students at the university about life prefer gastronomy and eno-tourism – 21%, otherwise they prefer to have a combination of just several events of a different nature – 64%. There may be several reasons for such a clear disagreement. But at the moment it is important that event tourism should focus on a narrow interest and a combination of measures that would immediately satisfy several needs – cultural and artistic, ethnographic, gastronomic, etc in particular.

Table 1. Rapid survey results conducted among students of two national universities - KTShNU and NUBiP

Options	Election of students as a percentage of the total number of respondents	
	KTShNU 400 people	NULESU 400 people
1. What attracts you the most in tourism?		
1.1. Traveling to unfamiliar places, enjoying the scenery and architecture, gaining new experiences	41	42
1.2. The tendency to travel since childhood	8	2
1.3. Opportunity to be a participant in entertainment events, including festivals	24	28
1.4. Opportunity to distract from the usual environment and everyday events (training, work, etc.)	12	23
1.5. Opportunity to get away in the company of the desired person	15	5
2. How do you choose the travel route?		
2.1. I listen to the friends and acquaintances recommendations	4	8
2.2. I rely on a tour operator or organizer	37	12
2.3. I decide what cities (countries) or natural complexes I would like to visit.	26	34
2.4. I find out what events and activities I am interested in visiting	32	46
2.5. It is random, maybe something interesting happens	1	-
3. Are you ready to allocate time and money for a tourist trip for visiting various events (festivals, ceremonial celebrations, etc.)?		
3.1. No, I'm not interested in mass events	54	23
3.2. Yes, I am attracted by festivals, other events	24	31
3.3. Hard to say, it depends on circumstances.	22	46
4. What events do you prefer?		
4.1. Cultural and artistic	16	4
4.2. Sports and entertainment	26	8
4.3. Gastronomic and eno-tourism	10	21
4.4. Ethnographic and educational	17	3
4.5. Combining events of different character in one	31	64
5. Have you ever been to Transcarpathia?		
5.1. Yes, I'm originally from Transcarpathia or the neighboring territories	5	2
5.2. Yes, I've travelled to Transcarpathia	32	16
5.3. Yes, I was in a particular locality for personal (health nature, visiting friends) or business reasons	2	2
5.4. Yes, I was in a particular locality of tourist interest	7	4
5.5. No, I have never been to	52	76
6. What attracted you to Transcarpathia as a tourist? (percentage of those who made a tourist trip to Transcarpathia and to the absolute number of respondents)		
6.1. Interesting landscapes, good climate conditions	2/0,8	5/1
6.2. Interesting architecture (castles, buildings, city planning)	4/1,6	10/2
6.3. Possibility of walking, cycling tour, rafting on rivers, etc.	12/4,7	23/4,6
6.4. Interesting events and festivals	8/3,1	15/3
6.5. Possibility to combine types of holiday	74/28,9	47/9,4

As for Transcarpathia as a tourist destination, about a third of students are interested in it: 39% of students of KTShNU and 20% of students of NULESU. This is obviously a relatively low figure, considering that students are not the most mobile part of the youth. Naturally, accord-

ing to such results, the general situation in the state is also visible – a significant part of the population can spend very limited resources on tourism.

As for the attractiveness of Transcarpathia as a vector of tourist aspirations, the figures in absolute percent indi-

cate that it is interesting because it combines several options for satisfying tourist expectations at once. But as for the first-rate interest in various events (in particular festivals held in Transcarpathia) there is a very wide area to work on.

Meanwhile, the most famous events in Transcarpathia region are gastronomic and ethno-gastronomic festivals. They are held almost all the year-round. The program of these events is gradually filled with various entertaining elements in order to achieve maximum tourist satisfaction over time taking into account their individual requests and expectations.

Of course, one of the main goals of holding events of this format is the popularization of local culture, atmosphere and traditions. Various festivals, considering event tourism, serve as a popularization of the region to create an additional positive image of the destination. In addition, most festivals are characterized by systematic and regular happenings, which creates additional grounds for attracting a constant both local and foreign tourists inflow.

Gastronomic and ethno-gastronomic festivals in their essence have unlimited resource potential as they usually combine several national cuisines at once. The latter allows you to satisfy the gastronomic expectations of the most demanding tourists, regardless their age and social status. Such festivals are often of international importance, which allows to attract foreign tourists and foreign organizers. As a result, there is an experience exchange regarding event tourism and recreational potential development in particular.

Conclusions. Today event tourism is one of the most promising alternative types of tourism which is characterized by practically inexhaustible resource potential. Especially considering that the vast majority of the territory of Ukraine is not marked by historical, artistic and, moreover, architectural attractiveness. This is especially true about the central and eastern regions of Ukraine. Therefore, under the conditions of proper and effective special events organization, it is possible to ensure the development of tourism events, tourism in general and recreation

even in those depressed regions with limited recreational potential. In this case, however, we must also consider the fact of the local population culture in terms of attitude towards tourists. We must take into account the readiness of residents of touristly unattractive regions to reconsider their behavior patterns in order to create a friendly atmosphere in the city or village. The absence of such an atmosphere seriously spoils the tourists' impressions about the place of their stay.

As for event tourism development in Transcarpathia region, considerable potential is evident due to the availability of favorable conditions and circumstances such as the mild climate, beautiful natural landscapes, unique historical and cultural heritage, originality, atmosphere and authenticity, etc. At the same time, the border area of the region contributes to the establishment of interaction and exchange of tourists between neighboring states. In addition, cooperation with European countries allows to organize special events of international importance that will promote new jobs, infrastructure development, transport routes and prosperity of the region as a whole, while creating a positive image for tourist destination.

At the same time, the active development of event tourism in Transcarpathia region is limited due to the lack of attention to the exceptional measures taken by the local, district, regional and state levels of government. This leads to significant problems related to regular financing, development of schemes and programs for event tourism as a promising industry and generates a range of threats.

Today one of the most widespread events systematically practiced in Transcarpathia region, are the festivals. Considerable popularity and interest among tourists are caused by special events related to gastronomy. Every year holiday-makers are attracted by the opportunity to visit a new or an annual event that allows them to enjoy traditional cuisine and experience the atmosphere of Hutsul and other ethnic cultures and a number of positive emotions.

ЛИТЕРАТУРА

1. Герасимчук З.В. Регіональна політика івентивного туризму: методологічні засади формування та реалізації : монографія / Герасимчук З.В., Поліщук В.Л. ; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Волиньполіграф : Гадяк Ж.В., 2013. – 256 с.
2. Калуга В.Ф. Знання як результат активності людини, особливості його набуття і верифікації / В.Ф. Калуга // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Випуск 23 / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», – 2014 – с. 27-37.
3. Getz D., Page, S.J. Event studies: Theory, research and policy for planned events. London, UK: Routledge. – 2016, – 217 p.
4. Goldblatt J. Special events: Creating and sustaining a new world for celebration (7th Edition). New York, NY: John Wiley & Sons. – 2014. – 342 p.

REFERENCES

1. Gerasymchuk Z.V. Regional policy of occasional tourism: methodological principles of formation and implementation: monograph / Gerasymchuk Z.V., Polishchuk V.L. ; Luts. nats.tehn. u-tet. – Lutsk : Vilnopoligraf : Gadyak Zh.V., 2013. – 256 p.
2. Kaluha V.F. Knowledge as a result of human activity, especially its acquisition and verification // Gumanitarni studii. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 23 / redkol. : A.Ye. Konverskyi [ta in.]. – K. : Vydavnycho-poligrafichnyi tsentr "Kyivskyi universytet", – 2014 – p. 27-37.

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu